

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Jednotky SA v Říšské župě Sudety (na příkladu hlavního města župy 1938-1945)

Diplomová práce

Studijní program: N7105 – Historické vědy
Studijní obor: 7105T021 – Historie
Autor práce: **Bc. Eliška Poloprudská**
Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Eliška Poloprudská**
Osobní číslo: **P16000663**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historie**
Název tématu: **Jednotky SA v Říšské župě Sudety (na příkladu hlavního města župy 1938-1945)**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je zrekonstruovat a zhodnotit vývoj a činnost jednotek SA v Říšské župě Sudety na příkladu liberecké SA Standarte 94 a SA Reiterstandarte 102 v letech 1938-1945 se zaměřením na jejich politickou i společenskou činnost. Za využití archivních pramenů a odborné literatury se bude studentka zabývat vznikem těchto jednotek, jejich vnitřní organizací, složením členstva, činností významných členů a dalšími aspekty. Druhá část práce bude orientována na samotnou úlohu SA v celospolečenském válečném vývoji v Liberci, jakožto hlavním městě sudetské župy.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2018**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2017

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

1. PRAMENY

1.1 Archivy

Archiv bezpečnostních složek

Archiv města Ústí nad Labem, Ústí nad Labem

Bundesarchiv, Německo

Národní archiv, Praha

Státní okresní archiv Liberec, Liberec

Státní oblastní archiv Litoměřice, Litoměřice

Vojenský historický archiv, Praha

1.2. Soudobý tisk

Die Zeit

Gablonzer Tagsblatt

Friedlander Zeitung

2. LITERATURA

BALISTER, Thomas: Gewalt und Ordnung. Kalkül und Faszination der SA, Münster 1989.

BENNECKE, Heinrich: Hitler und die SA, München/Wien 1962.

BIMAN, Stanislav - DUŠKOVÁ, Sabina: Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety 1938-1945, Albis international, Ústí nad Labem, 2003.

CAMPBELL, Bruce: The SA Generals and the Rise of Nazism, Lexington 1998.

GLETTER, Minika - LIPTÁK, Lubomír - MÍŠKOVÁ, Alena: Nacionálno-socialistický systém vlády. Říšská župa Sudety. Protektorát Čechy a Morava. Slovensko, Academic Electronic Press, Bratislava, 2002.

HANCOCK, Eleanor: Ernst Röhm. Hitler's SA Chief of Staff, New York 2008.

LONGERICH, Peter: Die braunen Bataillone. Geschichte der SA, München 1989.

KIENAST, Ernst: Der Godeutsche Reichstag, Berlin, 1939.

KURAL, Václav - RADVANOVSKÝ, Zdeněk: "Sudety" pod hákovým křížem, Albis international, Ústí nad Labem, 2002.

Organisationsbuch der NSDAP, München 1943.

ZIMMERMANN, Volker: Sudetští Němci v nacistickém státě, Prostor, Praha 2001.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

26. 6. 2019

Bc. Eliška Poloprudská

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala za odborné vedení práce, cenné připomínky a vstřícný přístup vedoucímu diplomové práce prof. PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Martinu Slavíkovi Ph.D. za jeho ochotnou pomoc při zpracování dat na úrovni vizualizace. Největší dík pak náleží Mgr. Janu Hněličkovi za jeho obzvláště kritické připomínky a oporu, kterou mi během bádání poskytl.

Anotace

Práce se zaměřuje na vznik, organizaci a činnost jednotek SA v Říšské župě Sudety na příkladu libereckých jednotek SA v Liberci v letech 1938–1945. Její první část přibližuje vytvoření těchto oddílů v kontextu historických událostí v regionu, organizační a provozní záležitosti standart včetně výcviku a popsání zvláštních jednotek při úderných oddílech v Liberci. Součástí tvoří i rozbor členstva, a to na základě místa narození, věku, profese a jiných parametrů. V další části je pojednáno o činnosti standart na úrovni politické a společensko-kulturní, sportovní i sbírkové. Poslední část se zaměřuje na činnost SA jednotek v souvislosti s druhou světovou válkou, kdy Sturmabteilung zajišťoval vojenský výcvik pro německé obyvatelstvo, její ve vlasti setrvávající členové udržovali kontakt s muži SA na frontě a v konečné fázi války se včlenili do Volkssturmu.

klíčová slova: druhá světová válka, nacionální socialismus, německy mluvící obyvatelstvo, NSDAP, Sturmabteilung, Volkssturm, Říšská župa Sudety, Liberec.

Annotations

The thesis focuses on the formation, organization and activity of Stormtroops in the Reich District of Sudetenland by an example of SA standards in Liberec between 1938–1945. The first part describes formation of these troops in the context of historical events of the region, organization and ordinary affairs of the standards including training and describe of the special troops by SA in Liberec. The part including also an analysis members of the basis of place of the birth, age, profession and other parameters. The next part deals with political, social, culture and sport activity of Stormtroops in Liberec, as well as supporting activities. The final part focuses on the war activity of Stormtroops, when the Stormtroops guaranteed a military training for the German inhabitants, were in touch with another SA members in a frontline. During the last phase of the war they transformed into the National militia (*Volkssturm*).

key words: Second World War, National Socialism, German speakers, NSDAP, Stormtroops, Volkssturm, Reich District of Sudetenland, Liberec.

Obsah

Seznam použitých zkratk	10
Úvod	12
Rozbor pramenů a literatury	13
1. Sturmabteilung a rozbití Československé republiky	21
1. 1 Nacistické hnutí a Sturmabteilung	21
1. 2 Situace v československém pohraničí a vznik Sudetoněmeckého Freikorpsu	23
1. 3 Příchod německých jednotek a Freikorpsu do Liberce	26
2. Vznik jednotek SA v Říšské župě Sudety	29
2. 1 Výstavba SA-Gruppe Sudeten	29
2. 2 Standarta 94 Liberec	34
2. 3 Zajištění prostor pro činnost SA standarty 94	36
2. 4 Opatření uniformou	39
2. 6 Zvláštní jednotky	41
2. 7 Jezdecká standarta 102	44
2. 8 Námořní standarta 5	46
3. Členstvo jednotek SA	47
3. 1 Struktura členstva SA standarty 94	47
3. 2 Velitelé standarty a jiní významní členové	50
4. Činnost jednotek SA	57
4. 1 Politická a společensko-kulturní činnost jednotek SA v Liberci	57
4. 2 Doplnovací volby v Liberci	58
4. 3 Kalendárium společensko-politických akcí liberecké SA standarty	62
4. 4 Mimořádné politické akce	66
4. 5 Kulturní a společenské akce	69
4. 6 Sbírkový na zimní pomoc	70

4. 7 Ostatní sbírková činnost.....	76
4. 8 Sportovní činnost jednotek SA.....	77
5. Válečné aktivity jednotek SA	85
5. 1 Spolupráce jednotek SA s Wehrmachtem.....	85
5. 2 Nasazení členů SA u Wehrmachtu.....	88
5. 3 Boj jednotek SA v zázemí.....	91
5. 4 Jednotky Volkssturmu a konec války v Liberci	95
Závěr	110
Prameny a literatura	113
Prameny.....	113
Literatura	116
Elektronické zdroje	122
Seznam příloh	123

Seznam použitých zkratk

BdM	Bund deutscher Mädel (Svaz německých dívek)
DAF	Deutsche Arbeitsfront (Německá pracovní fronta)
DNP	Deutschnationale Partei (Německá nacionální strana)
DNSAP	Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálně socialistická strana dělnická)
DTV	Deutscher Turnverband (Německý turnerský svaz)
FS	Freiwilligen deutschen Schutzdienst (pořádková služba)
HJ	Hitler-Jugend (Hitlerjugend)
KdF	Kraft durch Freude (Radostí k síle)
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálněsocialistická německá dělnická strana)
NSF	Nationalsozialistische Frauenschaft (Nacionálněsocialistický svaz žen)
NSFK	Nationalsozialistisches Fliegerkorps (Nacionálněsocialistický letecký sbor)
NSKK	Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps (Nacionálněsocialistický motoristický sbor)
NSKOV	Nationalsozialistische Kriegsoferversorgung (Nacionálněsocialistická péče o válečné oběti)
NSV	Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (Nacionálněsocialistická péče o blaho lidu)
SA	Sturmabteilung (úderné oddíly)
SdF	Sudetendeutsche Freikorps (Sudetoněmecký Freikorps)
SdP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SHF	Sudetendeutsche Heimatsfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta)

SS	Schutzstaffel (ochranné oddíly)
WhW	Winterhilfswerk (Zimní výpomocná akce)

Úvod

Jednotky Sturmabteilung jsou všeobecně známy pro svoji oporu nacionálního socialismu, neboť to byli právě jejich členové, kdo stál od počátku dvacátých let 20. století po boku Adolfovi Hitlerovi při jeho řečnických vystoupeních. V konečném důsledku se pak úderné oddíly podílely nejen na zničení Výmarské republiky, ale i na nastolení jedné z nejhorších diktatur moderní doby. Podporu Hitlerově Národně socialistické německé dělnické straně však muži SA projevovali i v letech následujících, k čemuž se výborně hodili zejména pro svoji agresivní a násilnou povahu. Každodenním zastrašováním i fyzickými útoky se jim v podstatě podařilo eliminovat opozici, a být tak mocným nástrojem v rukou nacionálního socialismu. Zbývá nicméně otázka, zda se jednalo o jediný úkol, který členstvo SA v průběhu času vykonávalo, či byla-li jejich činnost vůči straně komplexnější. Právě to si ve své hlavní části klade za cíl předkládaná práce, zkoumající v prostředí Říšské župy Sudety vývoj i činnost úderných oddílů na příkladu 94. a 102. SA standarty.

První část práce se bude věnovat okolnostem vzniku SA-Gruppe Sudeten v kontextu dobových událostí i rekonstrukci vývoje organizace a počátečním provozním záležitostem těchto jednotek. Pozornosti se dále dostane i charakteru složení členstva, a to na základě místa narození, věku či profese, což umožní ucelenější představu o lidech, kteří do těchto oddílů vstupovali. Vzhledem k předpokládaným specifickým podmínkám v sudetských jednotkách SA se zhodnocení dočká i původ velitelů, přičemž několik z nich krátce představí příkladné životopisy.

Další část práce přiblíží již zmíněnou činnost jednotek SA, související s celospolečenským předválečným a válečným vývojem v hlavním župním sídle Liberci. Jednat se bude zejména o akce z oblasti politické, společensko-kulturní a sportovní. Závěr se pak zaměří na proměnu aktivit SA po vypuknutí druhé světové války – zda členové místních úderných oddílů odcházeli primárně na frontu, nebo zda sloužili jako nejloajálnější straníci k vnitřní opoře nacistického systému. S tím bude spojena taktéž otázka jejich možné účasti při obraně sudetské župy na samotném konci válečného konfliktu.

Rozbor pramenů a literatury

Tematika Říšské župy Sudety a jejich německých obyvatel patřila po dlouhou dobu několika desetiletí k téměř opomíjeným oblastem historického zkoumání, což se začalo pomalu měnit až po roce 1989, kdy se do zemí střední Evropy opět navrátil demokratický režim, jenž dovolil ideologicky nezaujaté zkoumání této problematiky. Výjimku lze spatřovat pouze ve starších monografiích historiků Stanislava Bimana a Romana Cílka, kteří se ve svých pracích *Partie hnědých pěšáků*, *Kariéra učitele tělocviku* nebo knize *Poslední mrtví, první živí* věnovali pohraničí již od sedmdesátých let.¹

Zkoumání samotného života sudetských Němců a fungování Říšské župy Sudety pak zůstalo na okraji zájmu badatelů až do přelomu nového tisíciletí, kdy došlo k vydání několika kvalitních přehledových prací. Zcela mimořádnou se stala dosud nepřekonaná monografie německého historika Volkera Zimmermanna *Sudetští Němci v nacistickém státě*, která se komplexně zabývá a shrnuje záležitosti politické, bezpečnostní, hospodářské, kulturní či každodenní.² Na pozadí života říšského místodržícího Konráda Henleina se otázce sudetské župy ve stejné době věnoval také Ralf Gebel ve své práci *Heim ins Reich! Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland*.³ Řada studií k této tematice vyšla i v rozsáhlé monografii s titulem „Sudety“ *pod hákovým křížem*, jež vznikla jako kolektivní dílo pod vedením Václava Kurala a Zdeňka Radvanovského.⁴ Oba dva zmínění historici se rovněž zasadili o tradici vydávání sborníku *Historie okupovaného*

¹ BIMAN, Stanislav – MALÍŘ, Jaroslav: *Kariéra učitele tělocviku*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1983, 373 s.; BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Partie hnědých pěšáků*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1976, 207 s.; BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Poslední mrtví, první živí*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1989, 244 s.

² ZIMMERMAN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, Praha, Prostor 2001, 577 s. V německém originále nicméně vyšla již v roce 1999. ZIMMERMAN, Volker: *Die Sudetendeutschen im NS-Staat*, Essen, Klartext 1999, 515 s.

³ GEBEL, Ralf: *"Domů do říše": Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938–1945)*, Praha, Argo 2018, 408 s. Původní originál v německém jazyce vyšel krátce před výše zmíněnou Zimmermanovou prací. GEBEL, Ralf: *Heim ins Reich!: Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938–1945)*, München, Oldenbourg 1999, 424 s.

⁴ KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk, et al.: „Sudety“ *pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem, Albis International 2002, 548 s.

pohraničí, který až do roku 2008 pravidelně přinášel výsledky dílčích studií, věnujících se širokému záběru témat spojených s Říšskou župou Sudety.⁵

Podstatně menší pozornost však byla věnována historickému zpracování nacistických a dalších organizací na úrovni celožupního působení, přičemž čestnou výjimku tvoří představení protivzdušné ochrany, jež ve svých dvou monografiích detailně popsal Martin Veselý či práce Jana Zumra o jednotkách SS v Říšské župě Sudety.⁶ Badatelskému zájmu se naopak těšila problematika rasové politiky a pronásledování židovského obyvatelstva, retribučního soudnictví nebo poválečného odsunu německého obyvatelstva.⁷ Za dosud opomíjené lze nicméně považovat větší počet organizací NSDAP, včetně jednotek úderných oddílů (*Sturmabteilung* – SA).

⁵ KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk (edd.): *Historie okupovaného pohraničí*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 1998–2006.

⁶ VESELÝ, Martin: *Do krytu! Protiletická ochrana v severozápadní části sudetské župy (1939–1945)*, Ústí nad Labem, Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně 2008, 323 s.; VESELÝ, Martin: *Sudetská župa jako protiletický kryt Říše? (1939–1945)*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2011, 864 s.; ZUMR, Jan: Himmlerova elita v Sudetech, in: *Paměť a dějiny*, roč. 11, 2017, č. 2, s. 75–80.

⁷ K problematice pronásledování židovského obyvatelstva v Říšské župě Sudety LHOTOVÁ, Markéta (ed.): *Likvidace židovských organizací na českém pohraničním území připojeném v říjnu 1938 k nacistickému Německu*, Severočeské muzeum v Liberci ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze, Liberec 2015, 211 s.; LHOTOVÁ, Markéta: *Synagogy v plamenech. Křišťálová noc 1938 v českém pohraničí*, Severočeské muzeum, Liberec 2013, 120 s.; OTTE, Anton - KŘÍŽEK, Petr (edd.): *Židé v Sudetech*, Praha, Česká křesťanská akademie 2000, 351 s.; OSTERLOH, Jörg: *Nacionálněsocialistické pronásledování židů v Říšské župě Sudetech v letech 1938–1945*, Praha, Argo 2010, 774 s. V německém originále z roku 2006 OSTERLOH, Jörg: *Nationasozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938–1945*, München, Oldenbourg 2006, 721 s. K tématu retribučního soudnictví BORÁK, Mečislav: *Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu. Židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945–1948*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2002, 198 s.; KOČOVÁ, Kateřina: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta – katedra historie 2001; KOČOVÁ, Kateřina: *Mimořádný lidový soud v Liberci v roce 1948*, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2004, s. 131–174. K tématu vysídlení Němců ARBURG von, Adrian – DVOŘÁK, Tomáš – KOVAŘÍK, David, et al.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno, Matice Moravská 2010, 534 s.; ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 1*, Středokluky, Zdeněk Susa 2010, 373 s.; ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 2, Sv. 1*, Středokluky,

Historii této organizace se v Německu věnovala již celá řada autorů, z drtivé většiny se ale jednalo o díla popisující vznik a počáteční vývoj SA v Německu, jejich význam pro NSDAP a události spojené s rokem 1934 a takzvanou Nocí dlouhých nožů. Jedním z prvních zpracování dějin SA se již v šedesátých letech stala studie Wolfganga Sauera *Die Mobilmachung der Gewalt*, v níž se autor mimo jiné zabývá funkcí těchto jednotek při převzetí moci nacionálněsocialistické strany.⁸ Organizační vývoj jednotek SA v letech 1920–1933 pak v původní disertační práci zachytil i Andreas Werner či Conan Fischer, jež se věnoval dějinám SA v období let 1929–1935.⁹ Příspěním k výzkumu se dále stala studie německého historika Otto Seiferta *Die SA als instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges*, zaměřující se na zločineckou činnost SA, stejně tak jako historická sonda do sociálních struktur velitelského sboru úderných oddílů, již provedla Mathilde Jamin v práci *Zwischen den Klassen. Zur Sozialstruktur der SA-Führerschaft*.¹⁰ Za nejkvalitnější souhrnnou práci pro dějiny úderných oddílů v Německu lze pak jednoznačně označit monografii od Petera Longericha *Die braunen Bataillone. Geschichte der SA* z roku 1989, jež se podrobně věnuje okolnostem vzniku těchto jednotek, jejich politickému přínosu NSDAP i složení členstva v jednotlivých spolkových zemích.¹¹ Podstatná je rovněž kapitola o reorganizaci úderných oddílů po roce 1934 a odstranění nežádoucího

Zdeněk Susa 2011, 975 s.; ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 2, Sv. 2*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2009; ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 2, Sv. 3*, Středokluky, Zdeněk Susa 2010, 329 s.; LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – ŠTOPPEROVÁ, Lenka: Oblastní sběrné středisko v Liberci a odsun Němců, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2009, s. 87–119.

⁸ SAUER, Wolfgang: *Die Mobilmachung der Gewalt*, in: *Die nationalsozialistische Machtergreifung. Studien zur Errichtung des totalitären Herrschaftssystems in Deutschland 1933/34*, Opladen, Westdeucher Verlag 1960, s. 685–966.

⁹ WERNER, Andreas: *SA und NSDAP. SA: „Wehrverband“, „Parteitruppe“ oder „Revolutionsarmee“*. *Studien zur Geschichte der SA und der NSDAP 1920–1933*, Erlangen-Nürnberg, Holz 1965, 599 s.; FISCHER, Conan: *Stormtroopers. A Social, Economic and Ideological Analysis, 1929–1935*, London, Allen & Unwin 1983, 239 s.

¹⁰ SEIFERT, Otto: *Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges*, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, Berlin, Rütten & Loening 1961, s. 303–315; JAMIN, Mathilde: *Zwischen den Klassen. Zur Sozialstruktur der SA-Führerschaft*, Wuppertal, Peter Hammer 1984, 399 s.

¹¹ LONGERICH, Peter: *Die braunen Bataillone. Geschichte der SA*, München, C. H. Beck 1989, 285 s.

militarismu v jejich řadách. O poznání stručněji se však autor věnuje následné činnosti jednotek SA, přičemž jejich aktivita od vypuknutí druhé světové války je bohužel omezena na minimum.

Kromě německých badatelů se téma jednotek Sturmabteilung těší zájmu i u zahraničních historiků. Z prací anglicky píšících autorů můžeme jmenovat například *Ernst Röhm: Hitler's SA chief of Staff* od Eleanor Hancock nebo *Hitler's stormtroopers: the SA, the Nazis' brownshirts 1922–1945* z pera Jeana-Denise Lepageho.¹² Zajímavým doplněním pak jsou i práce východoevropských autorů, například práce SA – *šturmovyje otrjady NSDAP* od Konstantina Semenova či publikace Tomasze Kruszevského *Sądownictwo partyjne wobec członków SA na Śląsku*.¹³

Zatímco tak lze stav bádání o úderných oddílech v zahraničí považovat minimálně za dostatečný, dostalo se jednotkám Sturmabteilung v Říšské župě Sudety doposud jen dílčího zpracování, a to i přes jejich specifickou oproti říšským SA. Téma je na obecné úrovni zmiňované pouze v přehledových pracích, kdy se omezuje výhradně na popis organizační struktury SA a její základní členění.¹⁴ Na úrovni rozboru strojopisného textu se problematice úderných oddílů standardy 35 ve Stříbře věnuje i studie Jiřího Jelena. Ta se ale zabývá především fyzickou podobou karet členstva a jen ve stručnosti popisuje alespoň základní organizační členění této standardy.¹⁵ Dvoustránkový krátký přehled o rozdělení

¹² GRANT, Thomas D.: *Stormtroopers and crisis in the Nazi movement: activism, ideology and dissolution*, London, Routledge 2004, 192 s.; HANCOCK, Eleanor: *Ernst Röhm: Hitler's SA chief of Staff*, New York, Palgrave Macmillan 2008, 273 s.; LEPAGE, Jean-Denis: *Hitler's stormtroopers: the SA, the Nazis' brownshirts 1922–1945*, S. Yorkshire, Frontline Books 2016, 321 s.

¹³ KRUSZEWSKI, Tomasz: *Sądownictwo partyjne wobec członków SA na Śląsku*, in: *Studia nad faszyzmem i zbrodniami hitlerowskimi*, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2002, s. 353–366; SEMENOV, Konstantin: *SA - šturmovyje otrjady NSDAP*, Moskva, Jauza 2006, 348 s.

¹⁴ KOCOUREK, Lubomír: *Nacistické organizace v Říšské župě Sudety*, in: *Historie okupovaného pohraničí 12*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2006, s. 37–39; ŘEHÁČEK, Karel: *NSDAP v Karlových Varech, její struktura a někteří její představitelé v letech 1938–1945*, in: *Historie okupovaného pohraničí 7*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2003, s. 186–188; ZIMMERMAN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 112–113.

¹⁵ JELEN, Jiří: *SA-Standarte 35, Mies*, in: *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie sv. 11*, Plzeň, Západočeské muzeum v Plzni 1993, s. 48–75.

jednotek SA poskytuje i článek SA v *Úpici*.¹⁶ Diplomová práce *Muži SA* od Evy Zouplové pak představuje výjimku v kvalifikačních pracích, která se věnuje tématu úderných oddílů.¹⁷

Nedostatek podrobnější literatury o SA v Říšské župě Sudety je způsoben nejen nedostatečným zájmem o téma, ale především torzovitostí a místy i naprostou absencí archivních materiálů. To je možné vysvětlit nejen systematickým ničením písemností v rámci německé taktiky spálené země, ale často i nezájmem do pohraničí nově přicházejícího českého obyvatelstva.¹⁸ Nepatrný zbytek původní agendy úderných oddílů je navíc často uložen v nezpracovaných fondech různých českých archivů. Velké téma sudetoněmeckých jednotek SA na svého badatele proto stále čeká.

Alespoň minimální přiblížení opomíjeného tématu úderných oddílů v Sudetech si pak na příkladu libereckých standart klade za cíl předkládaná práce, jež se ve svých kapitolách věnuje nejen vzniku těchto jednotek, ale i jejich rozsáhlé politické, kulturní či sportovní činnosti. Další část diplomové práce tvoří rozbor válečných aktivit SA v zázemí i jejich spojení s ostatními členy na frontě. Závěrečná část pak popisuje transformaci zbývajících sil úderných oddílů do Volkssturmu a osvobození Liberce Rudou armádou.

Z hlediska archivních materiálů se nejstěžejnějším pro tento výzkum stal fond SA skupina Sudety uložený ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích, jenž obsahuje ve dvanácti kartonech značné množství správních, personálních, štábních a jiných rozkazů, organizační a spisové záležitosti, stejně tak jako několik personálních spisů členů 94. standarty v Liberci.¹⁹ Své využití dále našlo i několik fondů ze Státního okresního archivu v Liberci. Jednalo se zejména o fondy SA – Standarta 94 Liberec a SA – Standarta

¹⁶ CABADAJ, Josef: SA v Úpici, in: *Rodným krajem: vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráka, Boženy Němcové a bratří Čapků*, roč. 23, 2013, č. 47, s. 8–9.

¹⁷ Navzdory názvu diplomové práce se však autorka často zabývala zcela jinými tématy ze života Říšské župy Sudety. ZOUPLOVÁ, Eva: *Muži SA*, Praha, 2009, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta, vedoucí práce Alena Míšková.

¹⁸ Ke vzniku a naplňování plánu ARLZ podrobně SLÁDEK, Oldřich: Plán ARLZ a jeho vliv na dochovanost archiválií z období nacistické okupace Československa, in: *Sborník archivních prací*, roč. 28, 1978, č. 2, s. 356–409. O vztahu českého obyvatelstva v Liberci k německy psaným válečným písemnostem věrně vypovídá i článek s názvem *Kam s ním?* ze *Stráže severu*, kde pisatel vyzívá k likvidaci materiálů z župního nakladatelství NSDAP a redakce deníku *Die Zeit*. *Kam s ním?*, in: *Stráž severu*, roč. 1, 1945, č. 5, s. 3.

¹⁹ Státní oblastní archiv Litoměřice (dále jen SOA Litoměřice), f. SA Skupina Sudety.

102 Liberec, jež se staly přínosnými pro značné množství osobních karet členů branného společenství Wehrmannschaft, několik doplňujících personálních či denních rozkazů a také žádosti o propuštění příslušníků SA z uvedených jednotek.²⁰ Z jiných použitých archiválií pak lze jmenovat nezpracovaný fond SA – Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, obsahující několik listin se jmény padlých, jež byly rozesílány standartám či ojedinelou kroniku Sturmu v Hrádku nad Nisou s fotografiemi, dokumentující vývoj a činnost této jednotky.²¹ Pramennou základnu následně doplnil i Archiv města Hrádku nad Nisou nebo Archiv města Liberce VI. – správa města Gd, obsahující podstatné zmínky o obsazení Liberce německou armádou, správních záležitostech jednotek úderných oddílů, informace o prostorách, jež využívaly či záznamy o činnosti SA při významných akcích.²² Pro líčení událostí souvisejících s transformací SA do oddílů Volkssturmu a koncem války v Liberci pak představoval zásadní pramen fond Domobrana – okresní vedení Liberec, obsahující překvapivě téměř kompletní agendu této organizace.²³ Pro potřeby diplomové práce bylo dílčím způsobem čerpáno i z fondu Archiv města Česká Lípa ve Státním okresním archivu v České Lípě, jež doplnil kapitolu o zvláštních jednotkách SA unikátní směrnici ženijních jednotek či Sbíрка – Osobní spisy příslušníků SA (1939–1945) ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském historickém archivu v Praze.²⁴

Protože se nepodařilo nalézt žádný kompletní seznam příslušníků jednotek Sturmabteilung v Liberci, byl pro potřeby diplomové práce vytvořen alespoň částečný soupis členů, obsahující informace z neúplné kartotéky Wehrmannschaftu, personálních rozkazů, seznamů padlých i propouštěcích listin nebo žádostí o dovolenou.²⁵ Tímto

²⁰ Státní okresní archiv Liberec (dále jen SOkA Liberec), f. SA – Standarta 94 Liberec; SOkA Liberec, f. SA – Standarta 102 Liberec.

²¹ SOkA Liberec, f. SA – Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou.

²² SOkA Liberec, f. Archiv města Liberce VI. – správa města Gd.

²³ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec.

²⁴ Státní okresní archiv Česká Lípa (dále jen SOkA Česká Lípa), f. Archiv města Česká Lípa; Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále jen VÚA – VHA Praha), f. Sbíрка – Osobní spisy příslušníků SA.

²⁵ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety; SOkA Liberec, f. SA – Standarta 94 Liberec; SOkA Liberec, f. SA – Standarta 102 Liberec; SOkA Liberec, f. SA – Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou. Další záznamy byly nalezeny v periodických *Die Zeit*, *Gablonzer Tagblatt*, *Reichenberger Zeitung* a *Reichenberger Tagestbote*. K určení zkratk a odborných výrazů posloužila práce GÖRNER, Josef: Německá terminologie z doby nacistické okupace, in: *Sborník archivních prací*, roč. 15, 1965, č. 1, s. 173–228. Pro další překlad byly využity dobové slovníky KUMPRECHT, Karel. *Malý Unikum v jednom svazku: česko-německý*

způsobem se podařilo shromáždit celkem 3 049 záznamů, obsahujících z většiny křestní jméno, příjmení, datum a místo narození, jednotku, místo trvalého bydliště, hodnost a případně i další získané údaje – například profesi, zvláštní dovednosti nebo vlastnictví branného odznaku. Údaje obsažené v tomto přehledu proto tvořily základní materiál pro vyhodnocení a rozbor členstva SA v Liberci, který je součástí třetí kapitoly. Informace byly v případě velitelů navíc doplněny i poznatky z veřejné i neveřejné databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, uložené ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích.²⁶ Pro lepší přehlednost došlo ke zpracování rozsáhlých dat o členstvu i na úrovni vizualizace a stala se součástí příloh, podobně jako unikátní fotografie úderných oddílů ze Sbírkyně fotografií Krajské vědecké knihovny v Liberci.²⁷

Vyjma archivních pramenů bylo dále využito i několika typů regionálního periodického denního tisku, který se stal důležitým pro rekonstrukci činnosti těchto jednotek. Z libereckých deníků se jednalo o *Reichenberger Zeitung*, jenž líčí události podzimu 1938 či *Reichenberger Tagesbote*, vydávaný do roku 1945. Události liberecké standarty pak ojediněle zaznamenával i denní tisk blízkých měst, zejména *Gablonzer Tagblatt* či *Friedländer Zeitung*. V kategorii denního tisku se však zásadním periodikem stal hlavní stranický titul *Die Zeit* a jeho obrazová příloha *Zeitspiegel*.²⁸ Informace o konci války pak byly čerpány zejména z poválečných periodik *Stráž severu* nebo *Věstníku Českého národního výboru v Liberci*.

a německo-český slovník, Praha, A. Neubert 1940, 428 s.; *Tschechisch-deutsches Wörterbuch von Fachausdrücken aus dem Gebiete der öffentlichen Verwaltung*. Prag, Druckerei des Ministeriums des Innern 1940, 306 s. K určení adres na území města Liberce své uplatnění našla Všeobecná datová sada MARUSHKA. Geografický informační systém [online]. [vid 20. 3. 2019]. Dostupné z: <http://marushkapub.liberec.cz>. Veškeré získané informace o členstvu libereckých jednotek SA pak byly do výsledné vizualizace zpracovány za pomoci programu Power Business Intelligence.

²⁶ Jedná se o databázi, která byla v roce 2008 publikována v podobě CD, kdy obsahovala 59 707 záznamů. BIMAN, Stanislav, et al. (edd.): *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A–Z [CD]*, Litoměřice, Státní oblastní archiv v Litoměřicích 2008. Práce na tvorbě biografického slovníku ovšem i nadále pokračují, přičemž jsou využívány materiály z tuzemských i zahraničních archivů, včetně českého Národního archivu a německého Bundesarchivu. V současné době má databáze více než 300 000 záznamů a je v neveřejné podobě uložena v SOA Litoměřice. VAJSKEBR, Jan: „Práci je třeba umět předávat“. Rozhovor se Stanislavem Bimanem, in: *Paměť a dějiny*, roč. 11, 2007, č. 2, s. 68–74.

²⁷ Krajská vědecká knihovna v Liberci, Sbírkyně fotografií.

²⁸ Pro úplnost informací byly projity všechny ročníky novin *Die Zeit*, *Gablonzer Tagblatt*, *Reichenberger Zeitung*, *Reichenberger Tagesbote* a *Zeitspiegel*, vycházející v letech 1938–1945.

Zmíněné materiály doplnily i další tištěné prameny, z nichž některé vznikaly přímo v režii úderných oddílů. Mezi takovými lze jmenovat především *Organisationsbuch der NSDAP*, přehledovou práci *Die SA in Wort und Bild*, směrnice *Dienst im Jahre 1942/1943* či publikaci o činnosti sudetských jednotek SA při obsazení Polska *Sudeten SA in Polen*.²⁹

Z doposavad neuvedené literatury pak bylo zejména v úvodní kapitole čerpáno z monografií zabývajících se situací v pohraničí v září 1938 a vznikem Sudetoněmeckého Freikorpsu, z nichž je třeba vyzdvihnout publikaci Detlefa Brandese *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, popřípadě *September 1938: die Sudetendeutsche Partei und ihr Freikorps* od Wenera Röhra.³⁰ K zasazení tématu úderných oddílů do regionálního vývoje posloužily dvě nejvýznamnější přehledové práce o dějinách města Liberce, které jako jediné obsahují souhrn dosavadních poznatků o celém období 1938–1945.³¹ Komplexního zpracování se však Liberec jako hlavní město Říšské župy Sudety prozatím nedočkal.

²⁹ Ausbildungsrichtlinien der SA-Gruppen Sudeten: Ausbildungsjahr 1940, [s. n. 1940], 55 s.; *Organisationsbuch der NSDAP*, München, Zentralverlag der NSDAP 1943, 596 s.; KILLINGER, Manfred: *Die SA in Wort und Bild*, Leipzig, K. Kittler Verlag 1933, 96 s.; *SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1942*, Reichenberg, SA-Gruppe Sudeten [1942], 24 s.; *SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1943*, [s. n. 1943], 23 s.; *Sudeten SA in Polen: Ein Bildbericht vom Einsatz sudetendeutscher SA-Männer im polnischen Feldzug*, Karlsbad, Adam Kraft 1940, 86 s.

³⁰ BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha, Argo 2012, 428 s.; RÖHR, Werner: *September 1938: die Sudetendeutsche Partei und ihr Freikorps*, Berlin, Organon 2008, 319 s.

³¹ KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, Liberec, Dialog 2004, 704 s.; MELANOVÁ, Miloslava, et al.: *Liberec*, Praha, NLN 2017, 518 s.

1. Sturmabteilung a rozbití Československé republiky

1. 1 Nacistické hnutí a Sturmabteilung

Počátky existence nacistických úderných oddílů (*Sturmabteilung* – SA) jako organizace Národně socialistické německé dělnické strany (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – NSDAP) lze vysledovat v Bavorsku v lednu 1920, kdy si jejich vznik vynutila potřeba ochrany členů i řečníků při veřejných projevech. Za tímto účelem byly vytvořeny malé skupiny útočných oddílů z jednotlivých čtvrtí, jejichž členové se vzájemně znali, dokázali se rychle aktivizovat a v případě potřeby zasahovali proti nepřítelům nacionálního socialismu. Ačkoli zůstaly tyto jednotky oficiálně od listopadu 1920 vedeny jako tělovýchovný a sportovní oddíl, dovedly ve velmi krátkém čase ovládnout veřejný prostor.³² To dokládá i jejich samotné označení *Sturmabteilung*, jež si měly vysloužit poté, co se 4. listopadu 1921 osvědčily při likvidaci stranické opozice.³³

Protože byly jednotky SA neodmyslitelně spjaty s působením nacistické strany, promítly se její postupné politické úspěchy na přelomu dvacátých a třicátých let i do jejich řad. Vzrůstající počet členstva i složitější politické úkoly si vyžádaly potřebu nové organizace a utužení jednoty, neboť jen tak mohla SA plně pomoci NSDAP ke konečnému převzetí moci. Tohoto úkolu se začátkem roku 1931 úspěšně ujal náčelník štábu SA Ernst Röhm. Pod jeho vedením došlo k vytvoření pevné struktury i řádu, zabezpečení sociálně slabých členů a jejich zapojení do každodenní drobné práce pro nacionálně socialistické hnutí. Postupně tím začala vznikat silná a zcela samostatná organizace, jejíž členové měli být sjednoceni stejnými uniformami, vojenským vystupováním, kolektivními slavnostmi i vzájemným souzněním.³⁴ Úkolem reorganizovaných jednotek SA bylo kromě cíleného teroru a potlačování opozice i působení na veřejnost, a to především formou propagandistických pochodů s hudbou a rozšiřování nacistického světonázoru.³⁵ Útočné oddíly se tak postupně staly účinným nástrojem nacionálně socialistické strany

³² LONGERICH, Peter: *Die braunen Bataillone. Geschichte der SA*, s. 22–25.

³³ Dle stranické propagandy mělo údajně 46 příslušníků SA defenestrovat na 800 marxistů. Das ist die SA.!, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 228, s. 10.

³⁴ LONGERICH, Peter, *Die braunen Bataillone*, s. 115–116.

³⁵ SEIFERT, Otto: Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, s. 304.

a jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem v lednu 1933 bylo do značné míry i jejich zásluhou.

Nový politický kurz po převzetí moci NSDAP si však žádal jisté umírnění. Stále vzrůstající militarizace jednotek SA, podobně jako Röhmovy osobní ambice, začaly být na obtíž. Záminkou pro zásah se nakonec stalo podezření z plánování státního převratu, což vyvrcholilo 30. června 1934 takzvanou „Nocí dlouhých nožů“.³⁶ Během této akce byl zabit nejen samotný Ernst Röhm, ale i celá řada dalších vrcholných funkcionářů SA, stejně tak jako jiné politicky nepohodlné osoby. Čistky nicméně pokračovaly i poté s cílem úderné oddíly očistit a znovu reorganizovat. Byli propuštěni problematičtí členové se sklony k výtržnictví či alkoholismu a důsledně se začalo dbát na reprezentativnost a disciplínu v jejich řadách. Radikální militarismus musel být zcela odstraněn a jednotky SA se měly stát pouze polovojenskými sbory, nyní plně kontrolované NSDAP. Jejich hlavním posláním nadále zůstávalo příkladné působení na německé obyvatelstvo a posilování branného ducha.³⁷ Škála jejich další činnosti tak byla poměrně široká. Všichni příslušníci měli povinnost účastnit se pravidelných služeb, během kterých se připravovali na branné a sportovní závody, nacvičovali propagandistické pochody, byli činní při různých sbírkách, nebo nasazeni na sezónní i jiné práce.³⁸ Z jednotek SA se proto časem stala veřejně známá organizace, která stále nabývala na členstvu i na územním rozsahu, podobně jako NSDAP.

³⁶ Při této události došlo nejen k zavraždění řady vrcholných představitelů SA včetně Ernsta Röhma, ale také současných i bývalých politických oponentů Adolfa Hitlera, jakými byli například: Kurt von Schleicher či Gregor Strasser. LONGERICH, Peter: *Die braunen Bataillone*, s. 206–219. Zásadním zlomem ve vývoji úderných oddílů a Hitlerově utužení moci se ve svých přehledových pracích zabývali například: EVANS, Richard J.: *Třetí říše u moci*, Praha, Beta-Dobrovský 2009, s. 30–47 nebo SCHIRER, William L.: *Vzestup a pád Třetí říše*, Brno, L. Marek 2004, s. 197–208. Téma „Noci dlouhých nožů“ se věnovala i literatura faktu: CÍLEK, Roman: *Rázný nástup katů*, Řitka, ČAS 2017, 129 s.; GALLO, Max: *Noc dlouhých nožů*, Praha, Mladá fronta 1986, 286 s.

³⁷ Úkolem SA bylo především zajišťovat brannou výchovu u všech bojeschopných německých mužů a ovlivnit je nacistickým světonázorem do té míry, aby při svém povolání k Wehrmachtu byli již schopnými a politicky proškolenými vojáky. O tom podrobněji SEIFERT, Otto: *Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges*, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, s. 303–305.

³⁸ Kromě sezónních zemědělských prací byli členové úderných oddílů hojně nasazováni i při odklizení následků přírodních katastrof, povodní, lesních požárů nebo nečekané sněhové nadílce. Více o činnosti SA v říši: LONGERICH, Peter, *Die braunen Bataillone*, s. 221–224.

1. 2 Situace v československém pohraničí a vznik Sudetoněmeckého Freikorpsu

Československé pohraničí bylo světovou hospodářskou krizí ve třicátých letech poznamenáno mnohem více než české vnitrozemí, neboť se tamní podniky specializovaly na export lehkého spotřebního zboží, zatímco vnitřní kraje produkovaly ve stabilnějším těžkém průmyslu a potravinářství. Německé produkty z příhraničí si jen těžko nacházely odbyt a dlouhodobá nepříznivá ekonomická situace si vynucovala hromadná propouštění. Pod vlivem hospodářských problémů, které byly navíc ještě umocněny přesvědčením o sociálním a národnostním útisku z české strany, tak prožívali sudetští Němci svoji nepříznivou situaci zvláště palčivě, a to zejména při srovnání se soukmenovci za hranicemi. Německá ekonomika se totiž po roce 1933 začala díky státním zakázkám a mohutnému zbrojení postupně vyprošťovat z krize. A tak v době, kdy se sudetští Němci v pohraničí stále potýkali s důsledky hospodářské krize, zažívalo Německo svůj „hospodářský zázrak“.³⁹

Zmíněných problémů dokázala mistrně využít Henleinova Sudetoněmecká vlastenecká fronta (*Sudetendeutsche Heimatsfront* – SHF), přetvořená v roce 1935 na Sudetoněmeckou stranu (*Sudetendeutsche Partei* – SdP), která sudetským Němcům slíbila zlepšení jejich poměrů a zastoupení v jednáních s československou vládou.⁴⁰ Plamennými, demagogickými projevy a obviňováním české většiny si dokázali předáci SdP brzy získat nevídanou podporu, což nejlépe dokládají výsledky parlamentních voleb v roce 1935, kdy navzdory všemu očekávání získala SdP 15,2 % hlasů. Tato voličská podpora znamenala vítězství henleinovců nejen v porovnání s ostatními německými stranami, nýbrž i z hlediska celostátního, kdy na počet hlasů porazila doposud nejsilnější agrárníky.⁴¹

Poté, co se SdP stala nejsilnějším politickým reprezentantem německého obyvatelstva, začal se v ní také naplno rozvíjet vnitřní boj o směřování sudetoněmeckého hnutí. Ten vyústil v říjnu 1937 Henleinovým dopisem Adolfu Hitlerovi, ve kterém se přihlásil k nacionálnímu socialismu a vložil osud sudetských Němců do jeho rukou.

³⁹ BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, s. 29–34; KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl III.: O přežití a o život (1936–1938)*, Praha, Libri 2003, s. 64–70.

⁴⁰ ZIMMERMAN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 39. Životem vůdce sudetoněmeckého hnutí Konráda Henleina se podobně zabývali: BIMAN, Stanislav – MALÍŘ, Jaroslav: *Kariéra učitele tělocviku*, 373 s.; GEBEL, Ralf: „Domů do říše“: *Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938–1945)*, 408 s.

⁴¹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl II.: Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha, Libri 2002, s. 496–497.

Sudetoněmecká strana se tak postupně stala nástrojem Německa k rozbití Československé republiky, k čemuž jí pomáhaly nejenom přetrvávající špatné poměry v pohraničí, umně prezentované před světovou veřejností, ale i značná finanční pomoc z Berlína. Zásadními se poté staly události po anšlusu Rakouska a následná schůzka Konráda Henleina s Hitlerem 28. března 1938 v Berlíně, při níž vůdce nařídil klást na československou vládu takové požadavky, jež nemohla přijmout. V tomto duchu byl také v dubnu 1938 vytyčen Karlovarský program, požadující mimo jiné zrovnoprávnění sudetoněmecké menšiny s Čechoslováky a svobodné vyznávání německého světového názoru.⁴²

Se stupňující se politickou krizí docházelo k radikalizaci obyvatelstva i v samotném pohraničí. V přípravě na blížící se útok proti Československu zde ordneři pořádali vlastní tajné schůze, nepřístupné ani ostatním členům strany, přes hranice pašovali korespondenci i zbraně a podle vojenského vzoru vykonávali pozorovací služby. V co největším utajení se rovněž snažili o výcvik svých členů při nočních cvičeních v terénu. Podstatná část příprav se však časem kvůli bezpečnosti přesunula za hranice do říše, kam tito sudetští Němci odcházeli oficiálně za prací, kterou jim měla zprostředkovat SdP. Zde se hlásili v kontrolních střediscích a po následném kádrovém prověření odcházeli do výcvikových komand. Kurzy začaly v červenci 1938 a účastníci se zde trénovali nejen v zacházení se zbraněmi a třaskavinami, ale rovněž v provádění sabotážních technik či zpravodajské činnosti.⁴³

Proud uprchlíků do Německa výrazně zesílil poté, co československé úřady po pokusu o puč z 12. na 13. září 1938 tvrdě zasáhly proti SdP. Do emigrace tak odešla nejen velká část vrcholných činovníků nyní zakázané strany, ale i množství relativně bezvýznamných členů. Tuto skutečnost vedení Sudetoněmecké strany kvitovalo, neboť tím mohlo veřejně prezentovat, nakolik „nesnesitelný útlak“ musí sudetští Němci od

⁴² Událostem roku 1938 se podrobně věnovala již řada autorů, například: KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství*, Praha, Nakladatelství R 1993, 272 s.; KURAL, Václav – VAŠEK, František: *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*, Praha, Academia 2008, 235 s.; KVAČEK, Robert – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938*, Praha, Polák Jaroslav – POLART 2011, 197 s.; OLIVOVÁ Věra: *Zápas o Československo*, Praha, Společnost Edvarda Beneše 1996, 74 s.

⁴³ Jednalo se například o výcviková střediska u obce Preusisch Kunzendorf či tábor Neuhammer. BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Partie hnědých pěšáků*, s. 31–33. Tělovýchovnými spolky a jejich úlohou na rozbití Československa se podrobně zabýval: BURIAN, Michal: *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*, Praha, Karolinum 2012, s. 306–376.

československé vlády snášet. K ochraně těch, kteří zůstali v nenáviděném Československu, pak byl rozhodnutím SdP založen Sudetoněmecký Freikorps (*Sudetendeutsche Freikorps* – SdF), mající z tradice svého jména připomínat legendární osvobozené války z napoleonských dob. Nyní se ovšem jednalo spíše o menší teroristické oddíly, jejichž úkolem se stalo soustavné napadání československých bezpečnostních složek, obzvláště hlídek Stráže obrany státu a narušování klidu v pohraničí.⁴⁴ Oddíly Freikorpsu vznikly 17. září 1938. Od počátku byly budovány v těsném spojení s říšskými oddíly SA a podle jejich organizace, neboť německá armáda nemohla oficiálně podporovat tuto záškodnickou organizaci. Říšské úderné oddíly měly odpovídat za výcvik uprchlíků, jejich výzbroj i vhodné oblečení, neboť ti měli pochopitelně jen civilní věci.⁴⁵

Již vycvičení a vyzbrojení muži byli začleněni do čtyř skupin (*Schlesien, Sachsen, Bayerische Ostmark, Alpenland* a *Donau*), přičemž bylo žádoucí, aby útočníci bojovali na domácí a maximálně známé půdě. Takto měli po celé hranici s Československem vést drobné přepady a útoky, při nichž nehrozilo velké riziko vážného střetu s československými bezpečnostními jednotkami a především brannou mocí.⁴⁶ Bojové operace Sudetoněmecký Freikorps poprvé zahájil 19. září 1938, nicméně již v krátké době se jeho akce začaly vymykat kontrole hlavního štábu. Docházelo k výpadům hluboko do pohraničí, pronásledování komunistů, sociálních demokratů i jiných antifašistů a dokonce ke spontánnímu připojování „dobytych“ území k říši. Konec tomuto živelnému řádění učinila až mobilizace 23. září a příchod pravidelných jednotek československé armády do obranných postavení, jimž se špatně vybavený a morálně slabý Freikorps nemohl rovnat. Členové tohoto dobrovolnického sboru totiž zdaleka nebyli v tak dobrém početním

⁴⁴ Tématu obrany hranic, výstavby SOS a jejímu nasazením se věnovali: HOLUB, Ota: Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění státní hranice ČSR v letech 1936–1938, in: *Historie a vojenství*, roč. 40, 1991, č. 3, s. 18–39; MAREK, Jindřich: *Hraničářská kalvárie*, Cheb, Svět křídel 2004, 339 s.; TÝŽ: *Uloupená hranice: nefilmoví hrdinové Krušných hor v dramatickém roce 1938*, Cheb, Svět křídel 2018, 225 s.; LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS. Díl první*, Praha, Codyprint 2006, 302 s.; TÝŽ: *Jednotka určení SOS. Díl druhý*, Praha, Codyprint 2007, 278 s.; STEJSKAL, Libor – STEJSKAL, Jan: *Drama '38 : opevnění, Češi a Němci, mobilizace na Liberecku v roce 1938*, Liberec, Knihy 555, 175 s.

⁴⁵ BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Partie hnědých pěšáků*, s. 117; PIVCOVÁ, Zuzana: *Sudetendeutsches Freikorps*, in: *Historie a vojenství*, roč. 60, 2011, č. 2, s. 105–106; RÖHR, Werner: *September 1938: die Sudetendeutsche Partei und ihr Freikorps*, s. 70.

⁴⁶ BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Partie hnědých pěšáků*, s. 116–141.

a materiálním zabezpečení, jak hlásala oficiální propaganda.⁴⁷ Místo plánovaných 40 000 mužů jich měl štáb SdP k dispozici přibližně 25 000, z nichž jen asi polovina byla vyzbrojena puškou.⁴⁸ Podobně nevyhovující stav vykazovala i jejich výstroj, dodávaná od jednotek SA, kdy namísto slíbených stanů, dek, bot i oblečení dostali muži často jen rukávovou pásku s hákovým křížem. Příslušníci Freikorpsu byli oblečeni do jakési „*Phantasie Uniform*“, která se částečně skládala z oblečení a doplňků dodané německou armádou či sklady SA, přičemž četné chybějící kusy doplnila ukořistěná československá výstroj, případně civilní oblečení. Nelze se proto divit poklesu morálky u těchto mužů, kteří často spali jen pod širým nebem a kvůli přítomnosti československého vojska se již ani neodvažovali k pravidelným střetům.⁴⁹

Mnichovská dohoda z 30. září 1938 se tak pro jednotky Sudetoněmeckého Freikorpsu stala vítaným vysvobozením z patové situace, ačkoli to znamenalo konec jejich vojenské činnosti. Do vlasti se měli muži dobrovolnických sborů vrátit společně s jednotkami německé branné moci, a poté, co dosáhnou svých domovů, pomoci s budováním zdejších jednotek SA a ochranných oddílů (*Schutzstaffel* – SS).⁵⁰

1. 3 Příchod německých jednotek a Freikorpsu do Liberce

Ačkoli o odstoupení rozsáhlých pohraničních oblastí včetně většinově německého Liberce bylo zdejší obyvatelstvo informováno již 1. října 1938, na definitivní připojení k říši si muselo počkat až do 8. října. Do té doby se proto vedení radnice snažilo udržet klid a neprovokovat stále zde hlídkující československé ozbrojené složky.⁵¹ Bylo tak například

⁴⁷ Muži měli být od SA-Gruppe Mitte „Magdeburg“ kompletně oblečeni od spodního prádla a punčoch až po uniformy, jejichž součástí byly i torny, chlebníky a polní lahve. Vortrupp sudetendeutscher SA, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 228, s. 6.

⁴⁸ Zbraně pro Sudetoněmecký Freikorps dostal za úkol zajistit Wehrmacht, oddíly však obdržely jen 7 760 pušek, 1 097 pistolí a 67 lehkých kulometů. O těžkých palných zbraních nemohla být řeč. O výbroji SdF podrobněji: RÖHR, Werner: *September 1938*, s. 70.

⁴⁹ Více o stavu Sudetoněmeckého Freikorpsu BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Partie hnědých pěšáků*, s. 164–178.

⁵⁰ Tamtéž, s. 199.

⁵¹ Od červnových komunálních voleb ovládali libereckou radnici stoupenci SdP v čele s Eduardem Rohnem, jenž byl uveden do funkce starosty 8. července 1938. KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 353–354. Více o libereckých událostech před komunálními volbami: BRANDES, Detlef: *Liberec v krizovém roce 1938*, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2006, s. 106–123;

zakázáno zdobit domy znamením hákového kříže a německými vlajkami. Nacistickou výzdobu mohli Liberečtí vyvěsit až se znamením sirény, která ohlašovala příchod německých vojsk.⁵²

Oficiální připojení města se uskutečnilo v sobotu 8. října 1938 ve 14 hodin odpoledne a to formou slavnostního příchodu německé armády, doprovázené vojenskou hudbou. Němečtí vojáci byli dopraveni na hranice města nedaleko dnešního Jedličkova ústavu (*Krüppelheim*), odkud se vydali triumfálním pochodem až na náměstí před radnicí.⁵³ Zde přivítal starosta Eduard Rohn zástupce německé generality v čele s generálplukovníkem Fedorem von Bockem a průvod následně pokračoval v podobě vojenské přehlídky až na dnešní Soukenné náměstí (tehdy *Tuch-Platz*). Na něm se německá armáda rozdělila na tři části. První zamířila do Jablonce nad Nisou, druhá do Hodkovic nad Mohelkou a poslední část, která měla zůstat v Liberci, se vrátila dnešními ulicemi Revoluční (*Hablau*) a Moskevská (*Wiener Gasse*) zpět na náměstí. Zde slavnost vyvrcholila koncertem, projevy i vzpomínkami na padlé, kterýžto přenos byl vysílán i na některá další náměstí.⁵⁴

Jen o dva dny později, kdy již německá armáda obsadila celé pohraničí, dorazil do Liberce i Sudetoněmecký Freikorps. Průběh celé slavnosti byl do jisté míry podobný – přibližně 900 příslušníků Freikorpsu (*Gruppe V Schlesien*) přijelo autobusy a nákladními vozy na hranice města Liberce a Růžodolu, odkud pochodovali za zvuků hudby SA-Kapelle Schlesien k radnici. Ani tentokrát nebyla jejich výstroj zcela dokonalá –

PLACHÝ, Jiří: Z archivu liberecké státní policie: předvolební kampaň Sudetoněmecké strany v květnu 1938, in: *Paměť a dějiny*, roč. 12, 2018, č. 1, s. 106–115.

⁵² SOKA Liberec, f. Archiv města Liberce VI. – správa města Gd (dále jen AML VI. Gd), inv. č. 2326, sing. 171, kart. 815, Einzug der deutschen Truppen in Reichenberg.

⁵³ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2326, sing. 171, kart. 815, Nedatovaný novinový článek: *Der Einmarsch der reichsdeutschen Truppen in Reichenberg*.

⁵⁴ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2326, sing. 171, kart. 815, Nedatovaný novinový článek: *Der Einmarsch der reichsdeutschen Truppen in Reichenberg*. Z libereckých náměstí bylo ozvučeno dnešní náměstí Šaldovo (*Gablonzer Platz*) a Soukenné a také část náměstí Dr. Edvarda Beneše před Divadlem F. X. Šaldy (*Adolf Hitler Platz*). SOKA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 8. říjnu 1938. Zvučné slavnosti osvobození, či lépe předvečeři 1. října, se v Liberci konaly pravidelně a to i v době války, kdy bylo jejich smyslem především připomenout víru v konečné vítězství, stejně tak jako vděčnost a lásku vůdci. SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2326, sign 171, kart. 815, Dokumentace a plány k příslušným oslavám 1938–1943.

někteří muži měli ocelové helmy, které si vyzdobili tradičními sudetoněmeckými barvami černou, červenou a černou, zatímco jiní si nasadili zelenožluté polní čepice či modré čepice s kšiletem. Na náměstí se dobrovolníkům dostalo srdečného přijetí od starosty Rohna i jeho obou zástupců Ernsta Funkeho a Dr. Alberta Osborna, vládního rady Dr. Oswalda Schaefera a mnohých dalších městských činitelů. Hlavní projev držel Karl Hermann Frank, který bojovníkům poděkoval za jejich „*nesobecké nasazení a boj za svobodu*“. Následovala přehlídka, společný zpěv dobrovolníků a německé lidové písně.⁵⁵

Poslední větší událost spojená s „osvobozením“ Liberce se konala 13. října, a to u příležitosti návratu 1020 sudetoněmeckých uprchlíků, kteří pocházeli nejčastěji z oblasti severních Čech, konkrétně z okolí Liberce, Jablonce nad Nisou, Varnsdorfu, Rumburku, část z Ústí nad Labem a Děčína.⁵⁶ Jednalo se o sudetské Němce, kteří opustili Československo buď po zákazu SdP, nebo při vyhlášení všeobecné mobilizace. Ti byli posléze umístěni v uprchlických táborech, vycvičeni a někteří z nich přijati do SA, kde pod patronací Gruppe Mitte „Magdeburg“ vytvořili šest sturmů (*Sturm*). Tato skupina sudetských Němců přijela vlakem do Liberce směrem od Žitavy a zde je již opětovně očekávalo velkolepé uvítání. Od hlavního nádraží pochodovali dnešními ulicemi 1. máje (*Bahnhof-Strasse*), Revoluční a Moskevská až na současné náměstí Dr. Edvarda Beneše (*Adolf Hitler Platz*), kde je přivítal říšský komisař Konrád Henlein a zástupci města.⁵⁷ Po děkovných projevech následovala slavnostní přehlídka šesti sturmů ve světlehnědých uniformách SA a společný zpěv písní typických pro nacionální hnutí. Poté byli muži propuštěni do svých domovů.⁵⁸

⁵⁵ Příslušníci Sudetoněmeckého Freikorpsu s sebou do Liberce přinesli i velký prapor s hákovým křížem, který vykazoval četné šrámy, údajně utržené od českých policistů. Mezi navrátilci se nacházelo dvacet mužů z původního Liberce. Die ersten sudetendeutschen SA.-Männer, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 242, s. 7. Sudetendeutsche Freikorpsmänner wieder in der Heimat. Jubelnder Empfang auf dem Adolf-Hitler-Platz, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 238, s. 3–4.

⁵⁶ Vortrupp sudetendeutscher SA, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 228, s. 6.

⁵⁷ Konrád Henlein byl jmenován Hitlerovým výnosem 1. října 1938 říšským komisařem pro sudetoněmecká území se sídlem úřadu v Liberci. Říšský komisař podléhal přímo Adolfu Hitlerovi. ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 74.

⁵⁸ Begrüssung durch Reichskommissar Konrad Henlein, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 282, s. 1.

2. Vznik jednotek SA v Říšské župě Sudety

2. 1 Výstavba SA-Gruppe Sudeten

Po záboru pohraničí a vzniku Říšské župy Sudety došlo k živelnému budování nových státních a stranických orgánů i institucí. Hlavním městem nové vzorové župy se stal Liberec, ve kterém se soustředily centrální župní úřady a především říšské místodržitelství. Vzhledem k tomu vyvstala náhlá potřeba velkého množství volných prostor, které využívaly organizace strany, mimo jiné nově vzniklá SA.⁵⁹

Jako ostatní skupiny v říši měla být i nová SA-Gruppe Sudeten vybudována podle již zavedeného vzoru. Jeden takovýto celek se dělil na menší části, a sice: brigády (*Brigade*), standarty (*Standarte*), sturmbanny (*Sturmabteilung*), sturmy (*Sturm*), truppy (*Truppe*) a schary (*Schar*).⁶⁰ Skupina (*Gruppe*) měla zahrnovat minimálně 25 000 členů a podle jejich počtu se dále členila na dvě až šest brigád. Brigáda (min. 6 000 mužů) se dělila na tři až osm standart, standarta (min. 2 000 mužů) obsahovala tři až pět sturmbannů, sturmbann (min. 400 mužů) se skládal z tří až pěti Sturmů. Takovýto Sturm (min. 100 mužů) již sloužil jako základní bojová formace pro pochody či ochranu sálů a byl také nejmenším oddílem, disponujícím vlastním praporem. Skládal se dále ze tří nebo čtyř menších truppů (40 mužů), kdy trupp obsahoval tři schary (min. 8 mužů). Schar byl vůbec tou nejmenší jednotkou a organizoval muže ze stejných ulic či městských částí, kteří se měli vzájemně dobře znát a být si v boji oporou.⁶¹

Vzhledem k poměrně široké činnosti SA se jednotky na úrovni standart dělily na pěší, jezdecké (*Reiterstandarte*) a námořní (*Marinestandarte*). Součástí pěších jednotek pak byly menší specializované sturmy, a sice ženijní (*Pionier-Sturm*), zpravodajské (*Nachrichten-Sturm*) a sanitní (*Sanitäts-Sturm*). Vstupující členové do úderných oddílů si tak mohli vybrat jimi preferovanou specializaci, omezením však byla věková

⁵⁹ Nového využití se dostalo především vyklizeným budovám českých škol. *Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland mit ausführlichem Ortsverzeichnis (Dritter Teil des Buches)*, Teplitz-Schönau, Wächter 1940, s. 5; *Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland. Jg 2, 1941: Mit ausführlichem Ortsverzeichnis*, Teplitz-Schönau, Wächter 1941, s. 5. K výstavbě státních i stranických organizací podrobněji: KURAL, Václav – RADVANSKÝ, Zdeněk, et al.: „Sudety“ pod hákovým křížem, s. 88–101.

⁶⁰ *Organisationsbuch der NSDAP*, München, Zentralverlag der NSDAP 1943, s. 360–361.

⁶¹ Das ist die SA., in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 228, s. 10.

hranice 45 let. Do tohoto věku vstupovali u pěších jednotek do aktivních oddílů, poté do rezervních složek.⁶² Poslední zvláštní útvar SA tvořila hudba (*Musikzug* a *Spielzug*), nacházející se u standart pěších i námořních.

Úkolu výstavby jednotek SA v Říšské župě Sudety se již 3. října 1938 ujal Franz May, což bylo veřejně oznámeno během slavnosti rozpuštění Sudetoněmeckého Freikorpsu a potvrzeno rozkazem Adolfa Hitlera ze dne 15. října 1938.⁶³ Mayovi měli být k dispozici do Sudet povolání poradci z Německa.⁶⁴ Ve věcech celkové výstavby a vzdělávání nových jednotek působil v sudetoněmeckých městech především velitel SA-Gruppe Sachsen Wilhelm Schepmann, své zvláštní poradce obdržela ale i každá standarta, které byl dán k dispozici jeden takzvaný *Lehrsturm* v čele s říšským důstojníkem.⁶⁵ Kromě informací od poradců čekalo budoucí velitele brigád a standart, kteří většinou pocházeli přímo ze Sudet, výcvik ještě na říšské škole v Mnichově.⁶⁶ Jejich osmidenní kurz je měl ve zhruba padesáti přednáškách proškolit teoreticky i prakticky v terénu, a tak je co nejlépe připravit pro budoucí službu. Podobným výcvikem později prošli na školách v říši i nižší velitelé sturmů.⁶⁷

⁶² *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 363a–364.

⁶³ May SA.-Gruppenführer für den Sudetengau, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 281, s. 6. K oficiálnímu rozpuštění Sudetoněmeckého Freikorpsu došlo 10. října 1938. BURIAN, Michal: *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*, s. 375–381. Franz May byl aktivně činný v německém nacionálním hnutí mládeže a v Německé národně socialistické straně dělnické (*Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei* – DNSAP), od roku 1933 byl členem SdP, od roku 1938 pak členem FS a mezi 16. zářím a 15. listopadem 1939 velitelem Sudetoněmeckého Freikorpsu, skupiny IV-Sasko. *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A–Z* [CD], BIMAN, Stanislav, et al. (edd.). Litoměřice, Státní oblastní archiv v Litoměřicích 2008, heslo: Franz May.

⁶⁴ Poradců z Třetí říše mělo přijít na 600. Ein Jahr Marsch der Sudeten-SA. Von SA.-Gruppenführer Franz May, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 282, s. 5.

⁶⁵ SA.-Gruppe „Sudeten“ steht, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 243, s. 4.

⁶⁶ Rozkazem z 15. listopadu 1938 byli veliteli brigád jmenováni: Hans Bachmann (brigáda 100 Karlovy Vary), Anton Lutz (brigáda 101 Teplice), Leo Bendak (brigáda 102 Liberec), Fritz Bürger (brigáda 103 Šumperk), Erwin Bendak (brigáda 104 Opava). Sudetendeutsche SA.-Führer, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 329, s. 11.

⁶⁷ Sudetendeutsche SA.-Führer in München. 70 Sudetendeutsche besuchen die Reichsfahrschule in München, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, s. 293, s. 9.

První přihlašovací místa pro SA-Gruppe Sudeten začala vznikat již s příchodem Wehrmachtu, přičemž podmínky pro přijetí byly v podstatě obdobné jako při vstupu do NSDAP.⁶⁸ Členem SA se měli v první řadě stát výkonní příslušníci Sudetoněmecké strany či členové Německého turnerského svazu (*Deutscher Turnverband* – DTV), vedoucí pořádkové služby (*Freiwilligen deutschen Schutzdienst* – FS), nebo velitelé oddílů Sudetoněmeckého Freikorpsu.⁶⁹ Vstoupit ale mohli i sudetští Němci bez větších zásluh. Základní podmínkou se stala jen říšskoněmecká státní příslušnost, prokazatelný árijský původ a věk minimálně 18 let. Žádoucí byla i tělesná zdatnost uchazeče, nezbytná pro výkon služby v SA. K tomu měl mít dobrou pověst a bezvadný charakter.⁷⁰

K prvním členům SA-Gruppe Sudeten patřili především nedávno přichozí příslušníci Sudetoněmeckého Freikorpsu a šesti sturmů od SA-Gruppe Mitte „Magdeburg“, stejně tak jako místní turneři, pro které představovala SA v podstatě jen nacistickou obdobou jejich spolku.⁷¹ Nevídaný zájem o zařazení se do uniformovaných polovojenských složek SA však projevovali i ostatní muži z řad sudetoněmeckého obyvatelstva. Počet žádostí o vstup do jednotek byl natolik značný, že se už v říjnu 1938 předpokládalo vytvořit tři brigády, a sice v Liberci, Karlových Varech a v Šumperku. V rámci nich mělo vzniknout 38 pěších, 5 jezdeckých a 1 námořní standarta, kdy v pěších standartách bylo počítáno se speciálními sanitárními, ženijními a zpravodajskými jednotkami.⁷² O necelý měsíc později však již ani tři brigády nestačily a rozkazem z 3. listopadu 1938 musely být vytvořeny další dvě, v Opavě a v Teplicích.⁷³ Uzavírací

⁶⁸ SA.-Gruppe „Sudeten“ steht, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 243, s. 4. *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 365.

⁶⁹ SOkA Česká Lípa, f. Archiv města Česká Lípa, sign. 177, kart. 157, Zpráva o přijetí Sudetských Němců do NSDAP.

⁷⁰ *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 365.

⁷¹ Příslušníci oněch šesti sturmů, kteří přísahali věrnost již v saském Mühlbergu, se nemuseli do SA-Gruppe Sudeten znovu přihlašovat. Stačilo jen se pouze ohlásit na místní služebně SA. An alle Sudetendeutsche des Bezirkes Gablonz, die SA.-Männer werden wollen, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 280, s. 5. ZIMMERMAN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 112. V podobném duchu se vyjádřil i Franz May při svém projevu v Praze, když označil SA-Gruppe Sudeten jako další nositelku tradice německého svazu turnerů. SA-Sudeten übernimmt die Tradition des Turnverbandes. Gruppenführer May bei den SA-Männern, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 99, s. 6.

⁷² Státní oblastní archiv Litoměřice (SOA Litoměřice), f. SA Skupina Sudety, inv. č. 13, kart. 6, Aufstellung und Organisation der SA-Gruppe Sudeten, 14. 10. 1938.

⁷³ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 9, Kassenverwalter der SA-Brigaden, 9. 11. 1938.

termín prvního kola přihlášek pro SA-Gruppe Sudeten byl stanoven na 1. prosince 1938, zájemci o členství se tak museli přihlásit nejpozději do 30. listopadu.⁷⁴ Do konce roku 1938 se SA-Gruppe Sudeten podařilo získat do svých řad 191 750 sudetských Němců, kteří vytvořili celkem 39 pěších standart, 5 jezdeckých a 1 námořní standartu.⁷⁵ V následujících letech se ale členění skupiny poměrně často měnilo, neboť docházelo ke vzniku nových standart, případně osamostatnění jiných. Další rozsáhlejší reorganizace pak nastala po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939, kdy došlo k vytvoření několika nových standart.⁷⁶ Struktura SA-Gruppe Sudeten v červnu 1939 tedy vypadala takto:⁷⁷

Brigáda 100 Karlovy Vary

standarta	okres NSDAP	okresní příslušnost v Protektorátě
6 Karlovy Vary	Karlovy Vary	
GJ 22 Kraslice	Kraslice	
33 Žlutice	Žlutice	Kralovice
35 Stříbro	Stříbro a Bezručice	
45 Tachov	Tachov	
46 Mariánské Lázně	Mariánské Lázně	
66 Aš	Aš	
73 Cheb	Cheb	
106 Sokolov	Sokolov	
Plzeň	Stříbro	Plzeň, Přeštice, Rokycany

⁷⁴ Aufnahmesperre für die SA.-Gruppe Sudeten ab 1. Dezember 1938, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 260, s. 7. V periodiku vydávaném pro celou říšskou župu se uvádí tento termín, nicméně kronika sturmu 24/74 v Hrádku nad Nisou udává jako konečné datum přihlášek 19. říjen 1938. SOkA Liberec, f. SA – Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Unserer Sturm.

⁷⁵ Der Kampfgeist ist geblieben. Eine Unterredung mit SA-Gruppenführer Franz May, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 2., s. 2–3.

⁷⁶ Po začlenění Protektorátu bylo vytvořeno 7 nových standart s hlavními sídly v Praze, Mladé Boleslavi, Plzni, Olomouci, Hradci Králové, v Klatovech a Ostravě. SA-Gruppe Sudeten tak obsahovala celkem 46 pěších standart, 6 jízdních a námořní standartu. V rámci standart obsahovala 890 pěších Sturmů, 72 ženijních, 67 jezdeckých a 20 námořních. MAY, Franz: Die Sturmabteilung des Führers, in: *Sudetenland im Reich: Ein Querschnitt durch die Aufbauarbeit und Leistung des Reichsgaues Sudetenland*, Reichenberg, Franz Kraus 1943, s. 56; SA.-Geist überall bewährt. Die Aufbauarbeit in der SA.-Gruppe Sudeten seit 1938, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 20, s. 3.

⁷⁷ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 5, kart. 3, Gruppenbefehl 1, Gliederung der SA Gruppe Sudeten, 13. 6. 1939.

Brigáda 101 Teplice

standarta	okres NSDAP	okresní příslušnost v Protektorátě
1 Most	Most	
9 Litoměřice	Litoměřice	Roudnice
13 Žatec	Žatec	Rakovník, Louny, Slaný
26 Duchcov	Bílina	
42 Ústí n. L.	Ústí n. L.	
75 Kadaň	Kadaň	
92 Chomutov	Chomutov	
126 Teplice	Teplice	

Brigáda 102 Liberec

standarta	okres NSDAP	okresní příslušnost v Protektorátě
J 1 Kamenický Šenov	Děčín	
GJ 2 Trutnov	Trutnov	Hradec Králové, Dvůr Králové n. L.
J 12 Jablonec n. N.	Jablonec n. N.	Semily
25 Broumov	Broumov	Náchod
75 Frýdlant	Frýdlant, Chrastava	
94 Liberec	Liberec	Turnov
109 Děčín	Děčín	
110 Česká Lípa	Česká Lípa	Mladá Boleslav, Mělník
GJ 112 Vrchlabí	Vrchlabí	Jilemnice, Nová Paka
142 Rumburk	Rumburk	
194 Mimoň	Jablonné v Podještědí	Mnichovo Hradiště
Praha		

Brigáda 103 Šumperk

standarta	okres NSDAP	okresní příslušnost v Protektorátě
2 Svitavy	Svitavy	Chotěboř, Polička, Litomyšl
GJ 5 Jeseník	Jeseník	
93 Šumperk	Šumperk – Zábřeh	
113 Moravská Třebová	Moravská Třebová	Boskovice
130 Lanškroun	Králíky	Pardubice, Vysoké Mýto
Olomouc		Olomouc, Prostějov, Přerov, Litovel

Brigáda 104 Opava

standarta	okres NSDAP	okresní příslušnost v Protektorátě
J 3 Bruntál	Bruntál	
15 Krnov	Krnov	
54 Šternberk	Šternberk	
100 Nový Jičín	Nový Jičín	Holešov, Hranice, Vsetín
101 Opava	Opava	
146 Moravský Beroun	Moravský Beroun	
Ostrava		Frýdek-Místek

2. 2 Standarta 94 Liberec

Podobně jako v celých Sudetech vzbudila možnost zařadit se do jednotek SA veliký zájem i v hlavním městě Říšské župy Sudety. Červené plakáty vyzývající ke vstupu visely po celém městě a přihlásit se šlo hned na několika místech.⁷⁸ Nejbližší kontaktní místo v centru Liberce se nacházelo na dnešním Sokolovském náměstí (tehdy *Bismarckplatz*) čp. 16 v prvním poschodí a bylo otevřeno denně od 8:30 do 12:30 a od 14:30 do 18:30 hodin. Svá vlastní ohlašovací místa měla ale i většina nových městských čtvrtí Liberce.⁷⁹ Jako takováto kontaktní místa mohly sloužit například budovy škol, dřívější stranické kanceláře SdP nebo tělocvičny.⁸⁰

Pokud uchazeč splňoval výše zmíněné podmínky pro vstup do jednotek SA, musel na služebně vyplnit žádost o přijetí. Ta obsahovala kromě základních údajů i prohlášení, že žadatel vstupuje do jednotek úderných oddílů dobrovolně, bude se řídit jejími předpisy a je árijského původu. Svojí příslušností k SA se dále zavázal k nacionálně socialistickému

⁷⁸ Označení Standarty odkazuje na liberecký domácí regiment 94 (*Hausregiment Nr. 94*), v jehož tradici měla pokračovat. SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2384, sign 251, kart. 827, SA der NSDAP, Gruppe Sudeten, Reichenberg; Führertagung der SA.-Standarte 94/Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 40, s. 13.

⁷⁹ SA marschier!, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 244, s. 6. Jak dokládají zprávy v denním tisku, ohlašovací místa SA se s určitostí nacházela v Nových i Starých Pavlovicích, Hanychově a Ruprechticích. Lze však předpokládat, že jich bylo mnohem více a nejspíše pokrývala místa všech pozdějších sturmů. Von der SA., in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 255, s. 4; Von der SA, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 250, s. 3; Kundmachungen. SA.-Sturm 5, Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 260, s. 8. Liberec se rozrostl 1. května 1939 o deset nových čtvrtí a počet jeho obyvatel stoupl na 70 567, čímž se stal nejlidnatějším městem v celé župě. KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 367.

⁸⁰ SOKA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Unserer Sturm.

světonázoru, každodennímu nasazení v boji pro Německo a „*věrnosti až do posledního dechu*“.⁸¹ Žádost musel stvrdit svým podpisem nejen nový člen, ale i dva další příslušníci organizace, kteří se za něj zaručili. Následně bylo třeba napsat vlastní rukou kompletní životopis, ve kterém žadatel objasnil svoji motivaci vstupu do SA a případně uvedl, jakým způsobem se podílel na sudetoněmeckém hnutí.

Tímto přihlášením se k SA i nacionálnímu socialismu se měl z každého nového člena stát jakýsi „politický voják“, připravený budovat nacistický stát a plnit svěřené úkoly. Uchazeč se stal následně čekatelem a po uplynutí šesti měsíců podstoupil zkoušku, po jejímž úspěšném absolvování byl definitivně přijat za plnohodnotného člena SA.⁸² Jeho další činnost měla být stejně rozmanitá jako samotné úkoly SA – nejednalo se tedy pouze o politickou či propagandistickou podporu strany, ale o pomoc německému obyvatelstvu v nejširším slova smyslu.

Libereckou standartu tvořily čtyři sturmbanny, přičemž první tři z nich se dělily na několik lokálních sturmů. Poslední sturmbann pak byl složen ze zvláštních jednotek, jež představovaly dva sturmy zpravodajské a jeden ženijní. Mimo zmíněné čtyři sturmbanny stál v organizačním schématu standardy ještě sanitární sturm a hudba. Výsledné dělení na počátku roku 1939 vypadalo takto.⁸³

⁸¹ Plné znění slibu: *Die Grundsätze der Sturmabteilung des Führers wurzeln in der national sozialistischen Weltanschauung und der von ihr getragenen Bewegung. Die Zugehörigkeit zur SA, d. h. der Dienst als Angehöriger der Kampforganisation der NSDAP. erfordert Opfer an Zeit und täglichen persönlichen Einsatz an jedem Ort. Durch äussere Haltung, Pflichtenaufassung und konsequentes Handeln hat der SA.-Mann Verfechter unseres revolutionären, weltanschaulichen Kampfes für Deutschland. Wer SA.-Mann geworden ist, bleibt es in unverbrüchlicher Treue bis zum letzten Atemzuge. Ich stelle hiemit den Antrag um Aufnahme in die SA. der NSDAP. mit dem freiwilligen Eintritt in die SA. unterstelle ich mich den für die Dienstleistung in der SA. geltenden Bestimmungen und Vorschriften. Ich erkläre – nach bestem Wissen-, dass ich arischer Abstammung bin. – Ich verpflichte mich, strengste Parteidisziplin zu wahren und die Grundsätze der SA. stets einsatzbereit und fanatisch zu befolgen.* VÚA – VHA Praha, f. Sbirka – Osobní spisy příslušníků SA, SA.-Aufnahme – und Verpflichtungsschein.

⁸² SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 4, kart. 2, SA-posudek pro potřeby Mimořádného lidového soudu v Liberci.

⁸³ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 13, kart. 6. Adressbuch.

Sturmabteilung I/94 Liberec	Sturmabteilung II/94 Liberec
Sturm 1/94 Liberec	Sturm 11/94 Liberec
Sturm 2/94 Liberec	Sturm 12/94 Liberec
Sturm 3/94 Harcov	Sturm 13/94 Růžodol
Sturm 4/94 Ruprechtice	Sturm 14/94 Stráž nad Nisou
Sturm 5/94 Nové Pavlovice	Sturm 15/94 Rochlice
Sturm 6/94 Staré Pavlovice	Sturm 16/94 Hanychov
Sturm 7/94 Krásná Studánka	Sturm 17/94 Horní Růžodol
Sturm R 1/94 Liberec ⁸⁴	Sturm R 11/94 Liberec
Sturm R 2/94 Liberec	Sturm R 12/94 Liberec

Sturmabteilung III/94 Liberec	Sturmabteilung IV/94 Liberec
Sturm 21/94 Vratislavice n. Nisou	Na-Sturm 1/94 Liberec
Sturm 22/94 Dlouhý Most	Na-Sturm 2/94 Liberec
Sturm 23/94 Hodkovice n. Mohelkou	Pi-Sturm 94 Liberec
Sturm 24/94 Vesec	
Sturm 25/94 Česká Dub	
Sturm 26/94 Osečná	

Se svojí činností začaly jednotlivé sturmy ještě dříve, než došlo k naplnění termínu přihlášek. Již koncem října tak bylo možno vidět na cvičištích první SA-Manny – ještě v civilním oblečení – jak nacvičují pochody. Aby se však mohli muži SA věnovat své činnosti v plném rozsahu co nejdříve, musel se jim nejprve zajistit odpovídající výcvik, výstroj a především vyhovující zázemí.⁸⁵

2.3 Zajištění prostor pro činnost SA standardy 94

Zhoršující se počasí na podzim 1938 si vyžádalo urychlené hledání vhodných prostor pro pravidelnou výuku a cvičení mužů SA, kteří se až doposud scházeli především v sálech místních hostinců.⁸⁶ Potřebám jednotlivých Sturmů nejlépe vyhovovaly zařízené

⁸⁴ Označení R symbolizuje rezervní Sturm, ve kterém byli organizovaní muži starší než 45 let. *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 363a.

⁸⁵ Der Kampfgeist ist geblieben. Eine Unterredung mit SA-Gruppenführer Franz May, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 2, s. 2–3.

⁸⁶ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2519, sign. 126, kart. 836, Zuweisung von Schulungsräumen, 24. 3. 1939.

učebny a tělocvičny místních škol, které si snažily pronajmout ideálně na čtyři dny v týdnu ve večerních hodinách tak, aby měl v určitý den tělocvičnu k dispozici vždy jeden trupp. Se svými žádostmi o pronájem konkrétních škol se jednotlivé sturmy obracely až do jara 1939 buď na městskou radu, nebo přímo na starostu Eduarda Rohna, který byl nejen straníkem NSDAP, ale i vysoce postaveným členem úderných oddílů. Vedení města se jednotkám SA snažilo pochopitelně vyjít vstříc a většinou jim do měsíce zprostředkovalo učebnu i tělocvičnu v nedaleké škole. Pokud ale sturm podal svoji žádost později, mohlo být už obtížné prostory nalézt, neboť kapacita škol se brzy vyčerpala jinými nově vzniklými organizacemi. S komplikací při hledání učebny se tak potýkal například sturm 14/94 v Hanychově, který si podal žádost až 24. března 1939.⁸⁷ Protože ani po téměř dvou měsících nedostal od městské rady odpověď, natož přidělení nějaké učebny, musel v celé záležitosti zasáhnout velitel 94. standardy Gustav Adolf Elger, který se písemnou intervencí obrátil přímo na starostu Rohna.⁸⁸ Podobný zásah velitele standardy si vyžádal i hudební útvar *Spielmannzug*, jehož žádost byla dvakrát zdvořile odmítnuta nejen z kapacitních důvodů, ale rovněž i pro přílišný hluk, kterým by rušil ostatní pracující organizace. Zkušebnu tak hudební oddíl získal až v listopadu 1939, a sice na druhé dívčí měšťanské škole.⁸⁹

Jednotky SA měly školní prostory k dispozici ve všední dny, výjimečně i o víkendu, a to vždy od 20 do 22 hodin. Za pronájem musely platit náklady za otop, osvětlení, úklid, případně i přesčasy školníkovi, které se hradily v hotovosti do městské pokladny. Náklady ale nebyly vysoké a většinou nepřesáhly 3 RM za čtvrtletí.⁹⁰ Používáním školních místností SA rovněž ručila za nábytek i vybavení a od vypuknutí války byla povinna zajistit si vlastní dřevěné rámy a papír na zatemnění oken, neboť pro běžnou denní výuku jimi školní budovy nedisponovaly.⁹¹ Pokud to však počasí

⁸⁷ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2519, sign. 126, kart. 836, Zuweisung von Schulungsräumen SA der NSDAP Sturm 14/94 Reichenberg, 15. 5. 1939.

⁸⁸ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2519, sign. 126, kart. 836, Zuweisung von Schulungsräumen SA der NSDAP Sturm 14/94 Reichenberg, 18. 5. 1939.

⁸⁹ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2665, sign. 363, kart. 845, SA der NSDAP Spielmannzug Reichenberg, Raumabgabe an Organisationen, 15. 10. 1939.

⁹⁰ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2665, sign. 363, kart. 845, Unkostenvorschreibung SA der NSDAP Spielmannzug Reichenberg, 14. 2. 1940.

⁹¹ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2384, sign. 251, kart. 827, SA der NSDAP, Reichenberg, 14. 2. 1940.

dovolovalo, upřednostňovalo se používání venkovních cvičišť či přirozeného terénu.⁹² I o přidělení těchto prostor musely jednotky SA žádat městskou radu, nicméně jejich pronájem již proběhl zcela bez poplatků i bez větších komplikací.⁹³ Trvalé zajištění vhodných tělocvičen a venkovních cvičebních prostor se SA-Gruppe Sudeten podařilo až uzavřením smlouvy s *NS-Turngemeinde*, podle níž směla SA využívat veškeré vybavení, sportoviště, cvičebny i sportovní náradí, které organizace vlastnila, a to za měsíční poplatek 10 RM pro každý pěší sturm, 6 RM pro zvláštní.⁹⁴

Vybudování vlastních přednáškových a reprezentačních prostor nicméně trvalo o něco déle. Takzvaný *Haus der SA* v Liberci, který se nacházel v dřívějším sídle České besedy, získala SA do svého majetku až po dokončení přestavby 17. dubna 1940. Slavnostnímu otevření reprezentačního sálu SA-Gruppe Sudeten podle návrhu drážďanského architekta Maxmilian Heinsie von Mayenburg došlo v neděli 26. května 1940 za přítomnosti říšského vedoucího Alfreda Rosenberga a župního vedoucího Konráda Henleina.⁹⁵ Sál byl nadále využíván nejen pro významné akce SA-Gruppe Sudeten, ale

⁹² Sezona pro venkovní cvičení trvala přibližně od 1. dubna do 30. září. SOkA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2386, sign. 253, kart. 827, Überlassung von Schulräumen für den Sturm R 2/94, 11. 8. 1941.

⁹³ SOkA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2386, sign. 253, kart. 827, Ansuchen um Ueberlassung der Kampfbahn, 1. 2. 1939. Jedna z mála konfliktních situací nastala, když sturm 11/94 žádal osobním dopisem starostu Rohna o možnost zřídit si na písčitém břehu harcovské přehrady střelnici, což však starosta vzhledem k bezpečnosti obyvatel striktně odmítl a odkázal jednotky SA na oficiální vojenská cvičiště. SOkA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2379, sign. 245, kart. 827, Errichtung eines Kleinkaliber-Schiessstandes, 3. 5. 1939.

⁹⁴ Smlouva vstoupila v platnost 1. srpna 1939. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Abkommen, 1. 8. 1939.

⁹⁵ SA.-Hauses Gruppe Sudeten in Reichenberg, in: *Zeitsspiegel*, roč. 3, 1940, č. 20, s. 4; CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: *Česká Beseda: krajanské sdružení rodáků a přátel Liberecka: 150 let činnosti pro český národ a Liberec*, Liberec, Roman Karpáš 2013, s. 60–61. Jednalo se o druhou návštěvu Alfreda Rosenberga Liberce, první byla vykonána 31. března 1939. Při slavnostním otevření držel projev župní vedoucí Konrád Henlein a účinkovali hudebníci libereckého divadla. SOkA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 31. březnu 1939; Vor dem SA.-Führerkorps Sudeten. Einweihung des neuen Hauses der SA.-Gruppe Sudeten, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, čís. 145, s. 3; Empfang im Reichenberger Rathaus, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, čís. 145, s. 4.

i pro přednášky a koncerty určené veřejnosti nebo akce konané pod záštitou jiných nacistických organizací.⁹⁶

2. 4 Opatření uniforem

Dalším problémem, se kterým se musela liberecká standarta hned na počátku své existence vypořádat, bylo zajištění jednotných uniforem pro své muže, kteří ještě koncem listopadu 1938 nastupovali pro špatné počasí a nedostatečný služební oděv svoji službu v civilu.⁹⁷ Nastalou situaci se snažila SA v Sudetech řešit například nařízením, podle kterého museli všichni bývalí členové Sudetoněmeckého Freikorpsu odevzdat na nejbližší služebně veškerou výstroj, které se jim dostalo od úderných oddílů v říši.⁹⁸ Toto vybavení pak bylo rozděleno dle své opotřebovanosti do třech skupin – nové či málo nošené, obnošené a těžce obnošené a členové si jej mohli odkoupit se slevou.⁹⁹ Zbylou výstroj si pak pořizovali dle oficiálních ceníků, případně je dostávali zdarma za zvláštní zásluhy.¹⁰⁰

2. 5 Prvotní výcvik SA-Mannů

Výcvik SA-Mannů probíhal na několika úrovních a odvíjel se od toho, zda se jedná o vrcholné představitele SA-Gruppe Sudeten, důstojníky, nebo řadové členy.¹⁰¹ Zatímco vrcholní představitelé byli v říši proškoleni už na samotném počátku vzniku skupiny, k výcviku vyšších důstojníků – nejčastěji Sturmführerů – došlo až v lednu 1939. Kurzy pro

⁹⁶ Volksbildungsstätte Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 306, s. 5; Tagung des deutschen Forstvereines, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 188, s. 5; Mädel im Einsatz für den Sieg, in: *Die Zeit*, roč. 8, 1942, č. 83, s. 4; Das Prager Streichquartett spielt, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 332, s. 3; Weltanschauliche Feierstunde des Gauschulungsamtes, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 143, s. 3.

⁹⁷ Standarta 94 obdržela sice četné finanční dary, které by potřebný nákup služebního oblečení alespoň zčásti uhradily, musela je však poukázat na konto SA-Gruppe Sudeten, která měla chybějící uniformy zajistit. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 15, 20. 11. 1938.

⁹⁸ Ještě 22. srpna chybělo brigádě dodat celkem 109 částí výstroje po Sudetoněmeckém Freikorpsu. Zejména se jednalo o deky, polní lahve, chlebníky, služební košile a čepice. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 143, 22. 8. 1939.

⁹⁹ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 74, 26. 4. 1939.

¹⁰⁰ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 35, 9. 2. 1939.

¹⁰¹ Výcvik SA-Mannů se řídil plánem z let 1935–1936 a kromě světonázorového politického školení zahrnoval především znalosti, využitelné ve vojenské službě. Byl zaměřen na plnění pořádkových služeb, pořádkových a tělesných cvičení, střelbu, čtení z map a přípravu pro zvláštní nasazení. SEIFERT, Otto: Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, s. 307–308.

1047 sudetoněmeckých velitelů, které se orientovaly především na organizaci SA, probíhaly současně na patnácti školách pro důstojníky po celé říši, přičemž 76 velitelů z Liberce, Jablonce nad Nisou a Frýdlantu absolvovalo kurz na SA-Gruppenschule Pommern.¹⁰² Závěrem se všichni důstojníci sjeli do Ústí nad Labem, kde se v neděli 29. ledna konala jejich slavnostní přísaha a předání vlajek jednotlivých sturmů z rukou náčelníka štábu SA Viktora Lutze. Tato událost byla vysílána rozhlasem a účastnili se jí kromě významných župních představitelů i muži 94. standardy z Liberce, kteří si z Ústí nad Labem přivezli celkem 27 nových vlajek.¹⁰³

Další výcvik měli velitelé absolvovat na nově zřízené SA-Gruppenschule v Doksech na břehu Máchova jezera.¹⁰⁴ První kurz zde pro 70 sudetoněmeckých důstojníků proběhl 8. – 18. února 1939 a obsahoval přednášky, stejně tak jako cvičení v terénu. Protože si velitelé museli projít vším, co mají učit mužstvo, absolvovali i disciplíny lehké atletiky (běh na 100 metrů, skok do dálky, vrh koulí a běh na 3 kilometry), cvičení v hodu granátem na cíl, střelbu, běh přes překážky s plynovou maskou a pochod na 25 kilometrů v plné polní. Jak bylo pro tuto školu a obecně pro pozdější výcviky úderných oddílů příznačné, kromě šestnáctihodinového denního programu museli účastníci absolvovat ještě noční alarmy do plné polní a následný noční pochod.¹⁰⁵ Školení ostatních řadových SA-Mannů proběhlo většinou prostřednictvím školících večerů strany, při nichž bylo členstvo poučeno o správném výkladu nacistického

¹⁰² 76 SA-Führer aus Reichenberg, Gablonz und Friedland in Pommern, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 23, s. 10; Sudetendeutsche SA-Führer im Altreich zu Gaste, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 23, s. 3.

¹⁰³ Události se účastnil Konráda Henleina, Karl Hermann Franka, Fritz Köllner či Richard Lammel. Aussig vor dem Festtag der SA. Stabschef Lutze und Gauleiter Henlein unter den Ehrengästen, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 27, s. 13. Pro své velitele a zástupce, kteří přivezli z Ústí n. Labem vlajky, připravily sturmy 1/94, 2/94, 11/94 a 12/94 včetně hudebního oddílu na nádraží slavnostní přivítání. S novými vlajkami pak uspořádaly slavnostní pochod přes Soukenné náměstí, Revoluční a Moskevskou ulici na náměstí před radnicí, odkud pokračovaly až do dnešní ulice Generála Píky (*Gustav-Schimer-Strasse*). SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2384, sign. 251 kart. 827, blíže neurčený novinový článek Vereidigung der SA.-Führer.

¹⁰⁴ SA-Gruppenschule pro důstojníky byla zřízena v budově bývalé zotavovny sociálních demokratů na břehu Máchova jezera v oblasti mezi Starými Splavy a Doksy. Konrad Henlein besucht die SA-Gruppenschule Sudeten. Der Gauleiter überreicht Gruppenführer May das Goldene Ehrenzeichen der NSDAP, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 37, s. 4.

¹⁰⁵ Wissen nicht nur aus Büchern. Ausbildung an der neuen SA.-Gruppenschule Hirschberg, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 53, s. 13.

světonázoru, stejně jako o organizaci a služebních hodnotách SA. Takováto školení se konala nejpozději od prosince 1938.¹⁰⁶

Po zajištění nezbytné organizace a proškolení mužstva již byly liberecké SA jednotky připraveny k oficiálnímu začlenění do struktur říšských úderných oddílů, jež proběhlo formou už zmíněné přísahy velitelů v neděli 29. ledna 1939 v Ústí nad Labem a následné přísahy SA-Mannů-čekatelů v Liberci.¹⁰⁷ Tato doposud nejslavnější událost 94. standarty se uskutečnila 30. ledna na libereckém výstavišti. Nejprve postupně napochodovaly tři sturmbanny s hudbou, každý z jiného směru Liberce a v 19 hodin započala obřadná přísaha všech čekatelů, kdy každý muž sturmu přísahal levou rukou na vlajku.¹⁰⁸ Následně přítomní uctili památku mrtvých a odešli spořádaně v šesti řadách na náměstí před radnici, kde následovala přehlídka.¹⁰⁹

2. 6 Zvláštní jednotky

Jak již bylo uvedeno, existovaly v rámci 94. standarty v Liberci i jednotky speciální, které tvořily dva zpravodajské sturmy, ženijní a sanitární Sturm. Výcvik jejich členů byl do značné míry obdobný jako u pěších jednotek, odlišoval se pouze službou v terénu, nasazením a cílenou přípravou na získání speciálních průkazů.¹¹⁰

¹⁰⁶ Zbytek večera mohl být využit například k nácviku bojových písní. Schulungsabend des Sturmes 14 der SA, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 279, s. 9.

¹⁰⁷ SA.-Geist überall bewährt. Die Aufbauarbeit in der SA.-Gruppe Sudeten seit 1938, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 20, s. 3.

¹⁰⁸ Každý muž z SA přísahal těmito slovy: „*Ich gelobe meinem Führer Adolf Hitler Treue. Ich verspreche Adolf Hitler und den von ihm bestellten mir bekannten oder durch ihre Abzeichen erkennbbaren SA.-Führern Achtung und Gehorsam und verpflichte mich, alle Befehle unverdrossen und gewissenhaft zu vollziehen, da ich weiss, dass meine Führer nichts Ungesetzliches von mir fordern. Standarten und Sturmflaggen sollen mir heilig sein, ich werde sie niemals verlassen, vielmehr sie stets mutig verteidigen. Ich gelobe, mich allezeit als tapferer und treuer Kämpfer im Dienst der nationalsozialistischen Bewegung zu erweisen, an mir selbst zu arbeiten und mich immer so zu benehmen, wie es einem ehrliebenden Sa.-Mann geziemt.*“ Sudeten-SA. feierlich vereidigt, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 30, s. 1.

¹⁰⁹ SOkA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2384, sign. 251 kart. 827, blíže neurčený novinový článek Vereidigung der SA.-Anwärter.

¹¹⁰ Bylo povinností každého člena snažit se o získání jezdeckého, zpravodajského, sanitního či jiného průkazu, podobně jako měly pěší jednotky usilovat o branný odznak. Více podobností o vzdělání pěších a zvláštních jednotek SA-Gruppe Sudeten: *Dienst im Jahre 1943*, s. 14–15.

Zpravodajský sturm existoval téměř při každé standartě v Sudetech již v listopadu 1938, neboť nařízením náčelníka štábu SA Lutze z 1. listopadu měla být dána každému Němci možnost naučit se přijímat a vysílat Morseovu abecedu.¹¹¹ Předpokladem členství v jednotkách se měla stát především chuť k této službě, ačkoli do nich přednostně vstupovali zejména elektrotechnici, žáci technických škol, úředníci, učitelé, řemeslníci s technickým vzděláním, vysloužilí zpravodajci nebo psovodi.¹¹² Sílu jednotlivých sturmů tvořilo minimálně 190 SA-Mannů a mužstvo se dále dělilo na radisty, telegrafisty, psovody či spojaře.

Dokončení výstavby zpravodajských sturmů se muselo uskutečnit nejpozději do 4. listopadu 1939, kdy již měly být jednotky vybaveny potřebným zázemím, technickým vybavením i uniformami.¹¹³ Protože patřilo k hlavním cílům zpravodajských sturmů předvojenské vzdělání mužů ve služebních povinnostech radiotelegrafistů a radistů pro Wehrmacht, začalo se s názornou výukou okamžitě, jakmile byly k dispozici potřebné přístroje. Výcvik probíhal od počátku co nejvíce prakticky a názorně na jednoduchých přístrojích, v terénu pak ve spojení s běžnými jednotkami.¹¹⁴

Další ze speciálních jednotek 94. standardy se stali ženisté, kteří měli sídlo v Klicperově ulici čp. 7.¹¹⁵ Ti měli být nasazováni především v případě ochrany německého obyvatelstva a jeho majetku během přírodních katastrof, povodní, požárů či leteckých útoků. Službu tak prováděli na souši i ve vodě – zpevňovali vodní břehy, stavěli nouzové lávky a mosty, stejně tak jako protiletecké kryty, cesty i zátarasy. Mimořádným úkolem se jim pak stala příprava cvičišť při branných závodech ostatních jednotek SA, kdy odpovídali za stavbu tribun pro shromáždění NSDAP i zbudování překážek. Při jejich výcviku bylo kromě nezbytného politického školení dbáno především na technické

¹¹¹ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 13, kart. 6, Nachrichten-stürme, 8. 11. 1938.

¹¹² SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 13, kart. 6, Gliederung und Aufbau eines Nachrichten-Sturmes, 5. 10. 1939; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 13, kart. 6, Nachrichten-stürme, 8. 11. 1938.

¹¹³ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 13, kart. 6, Gliederung und Aufbau eines Nachrichten-Sturmes, 5. 10. 1939. Vhodný prostor pro zpravodajský sturm se měl skládat z oddělené služebny, strojovny a posluchárny, kde se mohlo současně cvičit až dvacet pět mužů. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 13, kart. 6, Nachrichten-stürme, 8. 11. 1938.

¹¹⁴ *SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1943*, s. 15–16.

¹¹⁵ SOkA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2371, sign. 233, kart. 827, Überlassung eines Uebungsplatzes. Pioniersturm der S. A. Standarte Reichenberg, 12. 11. 1938.

znalosti, zahrnující výstavbu pontonových mostů, elektrotechniku a mechaniku, studium vlivu povětrnostních podmínek na šíření požáru, nebo možnosti překonání rozvodněné řeky za účelem zachránění osob či navázání spojení. Teoretické znalosti nicméně tvořily jen menší část výcviku ženijních jednotek a bylo jim věnováno přibližně dvacet hodin každý měsíc. Většího důrazu se vzhledem k předpokládanému nasazení dostalo praktické činnosti, zahrnující vyjma zmíněné aktivity například plavecké kurzy nebo pravidelné nácviky pohotovosti.¹¹⁶ Pro potřeby teoretického a praktického školení měl ženijní sturm v Liberci k dispozici nejen zmíněnou služebnu, ale i dvě cvičiště u řeky Nisy, určená pro nácvik protipovodňových opatření.¹¹⁷ Pro další utužování fyzického stavu mužstva jim byla dále poskytnuta tělocvična ve škole při ulici 5. května a na základě dochovaného dopisu městské radě pravděpodobně i náradí a stavební materiál, o který žádali v lednu 1939.¹¹⁸

Poslední speciální jednotku fungující při 94. standartě v Liberci tvořily sanitní oddíly.¹¹⁹ V nich se organizovali lékaři, dentisté a lékárníci, vstoupit mohl ale kterýkoli jiný SA-Mann, projevil-li zájem o službu tohoto typu.¹²⁰ Zpočátku našla sanita využití především při akcích, kde hrozilo nebezpečí úrazu, například při cvičeních ženistů nebo SA branných závodech.¹²¹ Avšak již krátce po vypuknutí války se SA snažila zdravotnickou výuku svých členů co nejvíce přizpůsobit reálným podmínkám boje, a to zejména v rámci výcviků na SA-Gruppenschule v Doksech, kde měli muži k dispozici i přístroje a zařízení běžně používané u pozemní armády.¹²² Mimo to byly pořádány též kurzy mimořádné, zaměřené například na poskytnutí horské zdravotnické pomoci.

¹¹⁶ SOKA Česká Lípa, f. Archiv města Česká Lípa, inv. č. 177, sign. 157, *Dienstanweisung für SA-Pioniere*, die Oberste SA-Führung 1936, s. 11–58.

¹¹⁷ Tato cvičiště se nacházela v Liberci na pozemku č. p. p. 1796/1, 1796/2 a v Růžodole, č. p. p. 516/1, 516/2. SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2371, sign. 233, kart. 827, Der Oberbürgermeister der Stadt Reichenberg, 19. 12. 1938.

¹¹⁸ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2371, sign. 233, kart. 827, Schule in der Horst-Wessel-Str. Überlassung der Schulturnhalle, 28. 2. 1939; SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2371, sign. 233, kart. 827, Pioniermaterial, 4. 1. 1939.

¹¹⁹ Služebna sanitního sturmu se nacházela v dnešní Chrastavské ulici (*Kratzauer Strasse*) čp. 6. Sanitätslehrgang in Reichenberg, in *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 85, s. 6.

¹²⁰ *SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1943*, s. 18.

¹²¹ SOKA Česká Lípa, f. Archiv města Česká Lípa, inv. č. 177, sign. 157, *Dienstanweisung für SA-Pioniere*. (D. A. Pi.), die Oberste SA-Führung im August 1936, s. 14.

¹²² Sanitätsschulung der SA, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 71, s. 6.

Během nich se muži učili překonávat strach z výšek slaňováním z padesáti metrů, spárovat nebo lézt bez lana. Večer pak absolvovali přednášky o lékařství a anatomii.¹²³ S pokračující válkou se význam zdravotnických oddílů stále zvyšoval, neboť musely být nasazeny na všech frontách. Sanitní jednotky SA se tak staly nositelkou zdravotnického výcviku, které měly v rámci třítydenních kurzů předat veřejnosti, sdružované ve všech organizacích NSDAP. Během těchto seminářů, kterých jen do konce roku 1943 proběhlo sedmnáct, mělo být obyvatelstvo poučeno o anatomii, základech první pomoci i praktické službě v lazaretu.¹²⁴

2. 7 Jezdecká standarta 102

V roce 1938 bylo v oblasti SA-Gruppe Sudeten vybudováno celkem pět jezdeckých standart, a sice v Karlových Varech, Žatci, Opavě, v Ústí nad Labem a v Liberci.¹²⁵ Tyto jednotky pokrývaly relativně široké území, které v případě libereckého útvaru představovalo oblast od Vrchlabí po Litoměřice a Rumburk. Jezdeckou standartu 102 tak tvořilo celkem deset sturmů: Liberec, Jablonec nad Nisou, Mimoň, Dubá, Litoměřice, Děčín, Rumburk, Česká Lípa, Frýdlant a Vrchlabí. Hlavní sídlo standarty se nacházelo v Liberci v dnešní ulici U Jezu 4 (*Wehrgasse*), zatímco zázemí libereckého sturmu bylo v dnešní ulici Generála Píky čp. 12.¹²⁶

Jezdecké standarty v SA-Gruppe Sudeten měly především sjednotit dosavadní jezdecké spolky a začlenit i zbývající množství aktivních jezdců. Při svých nábořech tedy SA primárně cílila na chovatele koní a sedláky ve věku od 18 do 50 let, žádoucí byl ale i vstup podkovářů, podkoních či zvěrolékařů.¹²⁷ Vybudování liberecké *Reiterstandarte* se ujal jablonecký rodák a bývalý jezdecký důstojník rakouské armády Otto Selinka,

¹²³ SA im Gebirgsrettungsdienst, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 50, 1941, č. 217, s. 3.

¹²⁴ Erwerbung des Kriegs-Sanitätsscheines, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 70, s. 3; Sanitätslehrgang in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 240, s. 3.

¹²⁵ SA.-Reiterei im Sudetengau. Aufbau des Nationalsozialistischen Reiterkorps (NSKK.), in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 253, s. 4. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava spadl pod SA-Gruppe Sudeten ještě sturm v Broumově, bylo jich tedy později jedenáct. Reiterscheinprüfungen bei der SA-Reiterstandarte 102 Reichenberg, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 85, s. 10.

¹²⁶ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 13, kart. 6, Adressbuch; SA.-Reiterei im Sudetengau, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 274, s. 8.

¹²⁷ Aufruf!, in: *Friedländer Zeitung*, roč. 45, 1939, č. 21, s. 4; SA.-Standarte Rumburg. Aufstellung von SA.-Reiterstürmen, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 260, s. 5.

s výstavbou měli pomoci ale i samotní majitelé koní, kteří svá zvířata dobrovolně přihlašovali na služebnách SA.¹²⁸

Zájem o vstup do jezdeckých jednotek byl rovněž značný, neboť již v dubnu 1939 měla mít liberecká standarta přibližně 900 členů, kteří si museli v co nejkratší době osvojit teoretické i praktické znalosti péče o koně a jízdy na něm. V tomto umění se začátečníci cvičili nejprve na dřevěném koni, kde se učili správný sed za asistence pokročilejších jezdců. K dalším podobným „simulátorům“ patřil i takzvaný „*Fahrlehrgerät*“, tedy přístroj pro nácvik jízdy.¹²⁹ Po zvládnutí nejnutnějších základů pak byly preferovány spíše praktické tréninky v terénu s přírodními překážkami.¹³⁰

Činnost Reiterstandarte v Liberci směřovala především k tomu, aby její členové složili zkoušku a získali průkaz, který je opravňoval nastoupit vojenskou službu u jezdeckých jednotek.¹³¹ Zoušky probíhaly vždy jednou za rok v jarních měsících, většinou za přítomnosti říšského inspektora pro jízdní a jezdecké vzdělání a každý

¹²⁸ Všichni soukromí koně, používaní jezdeckými standartami, měli být živeni a pojištěni proti škodě skrze NSDAP. SA-Reiterei im Sudetengau. Aufbau des Nationalsozialistischen Reiterkorps (NSRK.), in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 298, s. 3. Rittmeister Otto Selinka stál v čele jezdecké standarty 102 až do poloviny roku 1939, kdy byl pověřen vedením standarty 19 Ansbach v Bavorsku. Dalšími známými veliteli jezdecké standarty se stali nejprve Gerhard von Lankisch a po něm Oskar Hopfner. Otto Selinka – Gruppenführer, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 203, s. 9. SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Otto Selinka, Gerhard von Lankisch, Oskar Hopfner.

¹²⁹ „*Fahrlehrgerät*“ byla v podstatě dřevěná laťka podepřená z každé strany jednoduchým dřevěným sloupkem, jež měla na svých koncích po obou stranách připevněny otěže. U podobného zařízení tak mohli na přistavených stoličkách sedět čtyři SA-Manni, kteří třímali v rukou otěže i bič a takto řídili svého pomyslného koně. SA. bei der Reiterprüfung. 95 Reiterscheine für den Reichenberger Reitersturm, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 113, s. 12.

¹³⁰ *SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1943*, s. 15. Pro případ nepříznivého počasí disponovala jezdecká standarta v Liberci i krytou halou místního jezdeckého klubu (*Reitklub Reichenberg*) v dnešní ulici V Brusičské dolině (*Felsengasse*). *50 Jahre Reitklub Reichenberg 1879-1929: Festschrift*, Reichenberg, Reitklub 1929, 46 s.; SA. bei der Reiterprüfung. 95 Reiterscheine für den Reichenberger Reitersturm, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 113, s. 12.

¹³¹ Jezdecký průkaz platil pouze tehdy, byla-li zkouška vykonána v roce nástupu aktivní služby. Pokud se jeho držitel přihlásit do výkonu vojenské služby dobrovolně, měl možnost vybrat si libovolnou jezdeckou jednotku. Při povinném odvodu byl pak většinou přiřazen k běžnému pozemnímu vojsku, kde pečoval o koně. Reiterscheinprüfungen bei der SA-Reiterstandarte 102 Reichenberg, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 85, s. 10.

z uchazečů musel prokázat nejen své jezdecké umění, ale i znalosti v jezdecké nauce a péči o koně.¹³² První zkoušky 102. jízdní standarty proběhly v termínu od 18. do 28 dubna 1939, tedy jen pouhý půlrok po založení oddílů, a ačkoli se přihlásilo 119 uchazečů, zkoušku úspěšně vykonalo jen 95 z nich. Ti pak přijali své průkazy z rukou přítomného Gruppenreiterführera Constantina prince Hohenlohe-Langeburského.¹³³

2. 8 Námořní standarta 5

Poslední speciální jednotkou v Liberci tvořil námořní sturm, který spadl pod námořní standartu 5 v Ústí nad Labem.¹³⁴ K tomuto oddílu se mohli zájemci přihlásit již koncem října 1938 na ohlašovně v Jablonecké ulici čp. 16 (*Gablonzer Strasse*).¹³⁵ Nedlouho poté obdržel sturm i prostory pro zařízení vlastní služebny na náměstí Pod Branou čp. 8 (*Theodorplatz*).¹³⁶ Přijímání měli být v první řadě bývalí příslušníci námořnictva, veslaři, plavci či jachtaři, a to již od 17 let, pokud chtěli v budoucnu nastoupit aktivní službu u válečného loďstva.¹³⁷ Jejich výcvik se příliš nelišil od běžných jednotek SA, došlo pouze k rozšíření o příslušné znalosti a námořní činnost. Teoretické přednášky a nezbytná politická školení probíhala výlučně v již zmíněné služebně, zatímco pro praktický výcvik měli členové v rámci svého sturmbannu k dispozici prostor Máchova jezera u Doks.¹³⁸

¹³² Inspekteur für Reit- und Fahrausbildung. SA.-Reiterei im Sudetengau, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 274, s. 8; Reiterscheinprüfungen bei der SA-Reiterstandarte 102 Reichenberg, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 85, s. 10.

¹³³ SA. bei der Reiterprüfung. 95 Reiterscheine für den Reichenberger Reitersturm, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 113, s. 12.

¹³⁴ V rámci Říšské župy Sudety existovala pouze jediná námořní standarta se sídlem v Ústí nad Labem. Ta se dělila na 3 sturmbanny, přičemž sturmbann I. zahrnoval města Jablonec nad Nisou, Liberec, Českou Lípou, Doksy a Mimoň, sturmbann II. Litoměřice, Lovosice, Ústí nad Labem, Střekov a Děčín, sturmbann III. Teplice, Duchcov, Most, Chomutov a Karlovy Vary. Marine-SA und ihre Aufgabe, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 313, s. 18.

¹³⁵ Die Marine-SA.ruft! in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 247, s. 5.

¹³⁶ Erster Appel der Marine-SA. am 28. Oktober in der Reichenberger Turnhalle, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 255, s. 5.

¹³⁷ Von der SA. Marine-SA., hersehen! SA. der NSDAP., Marinesturm Reichenberg, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 258, s. 5.

¹³⁸ Erster Appel der Marine-SA. am 28. Oktober in der Reichenberger Turnhalle, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 255, s. 5.

3. Členstvo jednotek SA

3. 1 Struktura členstva SA standardy 94

Vývoj jednotek SA v Říšské župě Sudety byl oproti říši specifický hned v několika aspektech, přičemž jedním z nejvýraznějších rozdílů se bezpochyby stalo složení členstva. Zatímco v Německu se pod vlivem bezútěšných hospodářských problémů hlásili do úderných oddílů na počátku třicátých let především mladí lidé bez zaměstnání, materiálního zabezpečení a často i bez životní perspektivy, jednalo se v případě členů SA v Sudetech spíše o relativně zajištěnou nižší střední třídu, jež do jednotek masově vstupovala v roce 1938 pod vlivem úspěchů nacistického Německa.¹³⁹ Mimořádnému zájmu odpovídal i početní stav 94. standardy v Liberci, který v listopadu 1939 zahrnoval minimálně 2 170 příslušníků.¹⁴⁰

Zařazení do konkrétního oddílu SA podléhalo trvalému bydlišti každého člena, v 94. standartě tudíž byli organizováni zejména muži z blízkého okolí. Z 974 zjištěných případů se v Československu narodilo plných 92,4 % (900 mužů), v Německu 5,3 % (52 mužů), v Rakousku 1,64 % (16 mužů) a v Polsku 0,3 % (3 muži).¹⁴¹ V ojedinělých případech pocházeli členové i z oblastí Ukrajinské sovětské socialistické republiky, Maďarska, Království Srbů, Chorvatů a Slovenců, či se narodili ve Spojených státech amerických.¹⁴²

V souvislosti s euforickou náladou německého obyvatelstva v Liberci na podzim roku 1938 lze zaznamenat i zdaleka nejvyšší počet přihlášek do jednotek SA, neboť v této době vstoupilo celých 89,7 % členstva (z 361 evidovaných se jednalo o 324 mužů). Výjimkou ale nebyl ani dřívější vstup k úderným oddílům v Německu, kde se mezi lety

¹³⁹ LONGERICH, Peter: *Die braunen Bataillone*, s. 84–86.

¹⁴⁰ Na přísaze příslušníků Wehrmannschaftu 26. listopadu 1939 byla přítomna i drtivá většina všech SA-Mannů, jejichž počet měl dosahovat 2 170. Würdiger Auftakt zum Beginn der Wehrerziehung. 5000 Wehrmänner in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 328, s. 5.

¹⁴¹ Lokace jsou uvedeny dle příslušnosti místa narození k danému státu v meziválečném období.

¹⁴² Pokud SA-Mann opustil místo svého trvalého pobytu, byť i na přechodnou dobu, měl povinnost okamžitě se přihlásit v nejbližší služebně SA. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 6/42, 8. 6. 1942.

1930–1937 registrovalo minimálně 11 pozdějších členů 94. standardy.¹⁴³ K doplňování mužstva docházelo nicméně i v následujících letech.¹⁴⁴

Poměrně široké rozmezí lze vnímat u věku členstva, kdy se nejstarší příslušník narodil roku 1870, zatímco nejmladší roku 1927. Nejčastější zaznamenaný věk v době registrace k SA se pak pohyboval následovně:

věk	18–23	23–28	28–33	33–38	38–43	43–48	48–52	52–57	57–62
procenta	4,6 %	14,4 %	22 %	22 %	16,4 %	11,4 %	5,3 %	2,8 %	1,1 %

Členstvo jednotek SA v Liberci – a pravděpodobně i v celých Sudetech – se od toho říšského odlišovalo i z hlediska profese a dosaženého vzdělání. Zatímco německé úderné oddíly v době svého formování na počátku třicátých let organizovaly především dělníky, zemědělce a studenty, v župě tvořili v roce 1938 nejpočetnější skupinu odborní řemeslníci a živnostníci (41 % ze zjištěných 596), poněkud méně tesaři, zámečníci, kadeřníci a obchodníci. Silně zastoupeni byli i veřejní zaměstnanci (25 %), například úředníci, učitelé, drážní či poštovní zaměstnanci, nebo pracovníci celní správy. Vysoké procento lze ve struktuře členstva vysledovat i v případě průmyslových a textilních dělníků (20 %), své místo zde ale našli i odborní specialisté (13,5 %), nejčastěji účetní, lékaři, zeměměřiči nebo prokuristé. Nejmenší skupinu (0,5 %) pak tvořila ostatní povolání, kam lze zahrnout studenty, umělce, nebo zemědělce.

I přes hlásání sociální rovnosti nacionálního socialismu je skutečností, že muži s významnějším společenským postavením dosahovali často i vyšších funkcí v rámci SA. V jiném případě systém hierarchie počítal s hodnotami pro mužstvo (SA-Anwärter, Sturmmann, Obersturmmann, Rottenführer), poddůstojníky (Scharführer, Oberscharführer, Truppführer, Obertruppführer, Haupttruppführer) i důstojníky (Sturmführer, Obersturmführer, Hauptsturmführer, Sturmbannführer, Obersturnbannführer, Standartenführer), kdy předpokladem pro povýšení byla jednak délka služby a mimořádné zásluhy, v případě vyšších hodností však rozhodující roli hrálo i získání branného odznaku

¹⁴³ Původem se jednalo o devět říšských Němců a čtyři Němce sudetské.

¹⁴⁴ Nejméně dvanáct mužů vstoupilo do 94. standardy v roce 1939, dalších jedenáct v letech 1940–1944.

SA, lektorského oprávnění nebo příslušnost k NSDAP.¹⁴⁵ Muži SA vyšších hodností navíc podléhali podrobnější evidenci, jež zaznamenávala i osobní popis a zvláštní znamení, podrobné informace o rodině nebo příslušnost v jiných organizacích.¹⁴⁶

K úplnosti údajů o příslušnících 94. standarty v Liberci je třeba zmínit i způsoby zániku členství, a sice vyloučení v důsledku závažného provinění, vlastní žádosti, nebo následkem úmrtí.¹⁴⁷ V minimálně 248 případech vystoupili muži SA z jednotek dobrovolně, nejčastěji pro dlouhodobou nemoc či invaliditu (45,9 %), dále z důvodů souvisejících se zaměstnáním (35 %), nebo jednoduše na vlastní žádost bez udání důvodu (16,1 %). V ostatních případech pak pro vysoký věk, nebo kvůli přestupu k jiným jednotkám, popřípadě organizacím.¹⁴⁸ Procentuální podíl odchodů v jednotlivých letech vypadal takto:

¹⁴⁵ Povýšení na Obersturmanna předcházela minimálně roční služba jako Sturmmann, hodnost Rottenführer následovala po získání branného odznaku SA, přičemž předchozí povýšení na Obersturmannu nebylo nutné. Branný odznak SA a příslušnost k NSDAP se staly nezbytnými pro povýšení na Scharführera (nevýžadovalo u starších 40 let), po dvouleté službě následoval stupeň Oberscharführera, zatímco před povýšením na Trupführera musel uchazeč úspěšně absolvovat kurz na SA Gruppenschule v Doksech a získat oprávnění pro výcvik branného odznaku. Po dvou letech následoval stupeň Obertrupführer. Hodnost Sturmführer předpokládá předchozí službu, směl však být udělen již ze stupně Trupführer, pokud dotyčný získal oprávnění pro zkoušku branného odznaku SA. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 2, kart. 2, Höchstdienstgrad der SA-Stabangestellten, 6. 2. 1939; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 2, kart. 2, Dienstgrade und Beförderungsbestimmungen für SA-Mannschaften und SA-Unterführer, 10. 6. 1941; *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 366.

¹⁴⁶ VÚA – VHA Praha, f. Sbírka – Osobní spisy příslušníků SA, SA.-Personalfragebogen für die Anlegung der SA-Personalakte.

¹⁴⁷ Trestného činu se dopustil například Scharführer jezdeckého sturmu 1/102 v Liberci Eduard Hübner. Tento relativně vzdělaný muž absolvoval obchodní akademii, mluvil česky, francouzsky i anglicky a profesí byl obchodník. Obžalován v roce 1944, protože bez povolení úřadů převzal 253 kg marmelády, 3 kg hrachu a 92 kusů mýdla z velkoobchodu svého bratra a věrný svému povolání je dále prodával. Za způsobené škody musel zaplatit pokutu 3 000 RM. SOkA Liberec, f. SA – Standarta 94 Liberec, inv. č. 42, kart. 5, Strafsache.

¹⁴⁸ Z SA byly běžné odchody ke zvláštním jednotkám, například k SS, pohraniční celní strážci nebo k elitním oddílům SA-Feldherrnhalle. Do této speciální SA jednotky směli být přijati pouze zcela zdraví muži mezi 18 až 25 lety, kteří vyhověli zdravotní prohlídce SA lékaře v Berlíně, dosahovali výšky nejméně 1,74 metru, byli svobodní, bezdětní, rasově bezchybného vzhledu, bez brýlí, duševně schopní a alespoň průměrně ovládali pravopis. SOkA Liberec, f. SA – Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Werbung für die Standarte „Feldherrnhalle“, 16. 4. 1940.

rok	1939	1940	1941	1942	1943	1944
procenta	1,2 %	0,4 %	40 %	28,2 %	17,7 %	12,5 %

Neobvyklým se v době války nestalo ani zrušení členství v důsledku smrti. Zachytit se podařilo celkem 151 úmrtí, jež korespondují s postupným navyšováním počtu celkových ztrát, zejména po napadení Sovětského svazu v roce 1941.¹⁴⁹

rok	1939	1940	1941	1942	1943	1944
procenta	3,3 %	4,6 %	27,1 %	33,2 %	21,9 %	9,9 %

3. 2 Velitelé standarty a jiní významní členové

Navzdory dosazování říšských Němců do většiny vyšších úřadů a funkcí v nově vzniklé Říšské župě Sudety zůstalo velení SA 94. standarty v Liberci v sudetských rukou.¹⁵⁰ Jejimi veliteli se postupně stali Gustav Adolf Elger, Friedrich Früchtel, Anton Böttig a Rudolf Hackel.

Gustav Adolf Elger se narodil 3. června 1903 v obci Prostřední Lánov v tehdejší okrese Vrchlabí (dnes okres Trutnov) a po absolvování gymnázia vystudoval střední odbornou školu pro dentisty. V roce 1919 odešel do Německa, kde od srpna 1923 do února 1924 pracoval jako dělník v Drážďanech a od března 1933 byl činný jako člen pomocné policie města Gotha v Durynsku. Již 1. března 1929 se stal členem NSDAP a o rok později vstoupil ke zbraním SS, u kterých působil od 20. května 1930 do 30. srpna 1935. Následně přestoupil k jednotkám SA, kde byl ještě téhož roku povýšen do hodnosti Sturmführer a v roce 1936 jmenován již jako Obersturmführer adjutantem na Führerschule OSAF. Od srpna 1938 působil jako velitel I. sturmbannu v rámci SA-Gruppe Sachsen a to až do doby, než 9. listopadu 1938 stanul v čele 94. standarty. Trvalým pobytem v Liberci – Starém Harcově byl Gustav Elger veden od 15. prosince 1938 a v hlavním městě Říšské

¹⁴⁹ Zaznamenaný nízký počet padlých v roce 1944 a naprostá absence údajů z roku 1945 souvisí s rozkazem ze srpna 1944 o tom, že denní rozkazy SA-Gruppe Sudeten se jmény padlých již nebudou nadále vydávány. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 12, kart. 6, Vereinfachung des inneren Dienstbetriebes, 16. 8. 1944.

¹⁵⁰ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 150–151.

župy setrval až do svého odchodu k armádě 6. listopadu 1939. Od 13. března 1944 veden jako nezvěstný na východní frontě.¹⁵¹

Friedrich Früchtel se narodil 12. července 1913 v obci Prameny v tehdejším okrese Mariánské lázně (dnes okres Cheb) a po absolvování pokračovací školy obchodní se živil jako obchodní zaměstnanec. Do SdP vstoupil 2. května 1934 a byl členem pořádkové služby. Příslušníkem jednotek SA se stal 17. října 1938 a nedlouho poté se přihlásil i do NSDAP. Jako bývalý činovník SdP se dočkal již v listopadu 1938 povýšení do hodnosti Sturmbannführera a od prosince 1938 působil jako velitel standarty J 12 v Jablonci nad Nisou. Na několik měsíců se stal i velitelem 94. standarty SA v Liberci, konkrétně od listopadu 1939 do počátku dubna 1940, kdy odešel do armády. Ze služby ve Wehrmachtu byl uvolněn na konci března 1944, aby stanul ve velení SA standarty 109 v Děčíně.¹⁵²

Anton Böttig se narodil 11. srpna 1895 v Liberci. Vystudoval dvouletou obchodní školu a živil se jako obchodník, v mladém věku se účastnil bojů první světové války v řadách rakousko-uherské armády. Do Sudetoněmecké strany se přihlásil 23. března 1936, působil jako člen pořádkové služby a do NSDAP vstoupil 1. listopadu 1938. Při 94. standartě v Liberci byl činný již v listopadu 1938 jako referent pro věci sportovní a branné. Následně se stal zástupcem velitele a od 1. dubna 1940 do 15. září 1941 vykonával funkci velitele standarty.¹⁵³

¹⁵¹ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Gustav Adolf Elger; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 16, kart. 8, karta velitelů standarty 94; SOkA Liberec, f. SA Standarta 94 Liberec, inv. č. 35, kart. 3, osobní karta Gustava Adolfa Elgera; *Adressbuch der Gauhauptstadt Reichenberg 1941–1942*, Reichenberg, H. Winkler & Co 1942, s. B 32.

¹⁵² SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Friedrich Früchtel; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 16, kart. 8; *Adressbuch und Wohnungs-Anzeiger für die Stadt Gablonz a. N.*, Gablonz an der Neisse, Emil Böhme 1939, s. 390; *Würdiger Auftakt zum Beginn der Wehrerziehung. 5000 Wehrmänner in Reichenberg*, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 328, s. 5; „Ein Jahr Sudeten-SA“, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 77, s. 4; Sturmbannführer Früchtel Führer der Standarte Gablonz, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 6, s. 5; Wehrsportliche und sportliche Wettkämpfe der SA-Standarte J12, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 128, s. 10.

¹⁵³ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Anton Böttig; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 16, kart. 8, karta velitelů standarty 94; SOkA Liberec, f. SA Standarta 94 Liberec, inv. č. 55, kart. 9; *Adressbuch der Gauhauptstadt Reichenberg 1941–1942*, Reichenberg, H. Winkler & Co 1942, s. B 17; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 392; SA.-Frühjahrs-Waldlauf und Gepäckmarschmeisterschaften,

Rudolf Hackel se narodil 4. února 1900 v Horních Habartících v okrese Děčín. Nejprve se živil jako úředník, později pracoval patnáct let v pozici vedoucího právnické kanceláře a působil i jako vedoucí pobočky spořitelny Raiffeisen. Byl členem DNSAP od 1. července 1931 až do jejího rozpuštění v říjnu 1933. Dne 20. března 1935 vstoupil do SdP a 1. listopadu 1938 do NSDAP. Příslušníkem úderných oddílů se stal 21. listopadu 1938 a od této doby působil ve štábu SA-Gruppe Sudeten jako referent pro soudní záležitosti. Již v lednu následujícího roku získal hodnost Sturmführer a později stanul v čele SA standarty v Liberci. V této funkci setrval pravděpodobně až do konce války, jejíž následky neunesl a i s celou rodinou spáchal 31. května 1945 sebevraždu.¹⁵⁴

Z dalších významných členů libereckých SA je nutno jmenovat starostu města Liberce Eduarda Rohna, jenž se narodil 25. listopadu 1880 v Liberci. Po absolvování zdejšího učitelského ústavu působil jako učitel na obecné škole, později se stal odborným učitelem na 1. chlapecké měšťance. Během první světové války bojoval na východní frontě. Roku 1921 se zasloužil o založení Německého svazu učitelů v československém státě, ve kterém zastával funkci předsedy. O rok později byl zvolen do libereckého městského zastupitelstva za Německou nacionální stranu (*Deutschnationale Partei* – DNP). Za ni také kandidoval roku 1929 na pozici starosty města, kdy jen malým rozdílem prohrál proti Karlu Kostkovi. Politicky činný byl až do zákazu DNP roku 1933. O dva roky později vstoupil krátce před parlamentními volbami do SdP, za niž získal mandát v obecních volbách roku 1938, které vyhrál a ujal se starostenské pozice. Do NSDAP vstoupil 1. listopadu 1938 a stal se i členem jednotek SA, kde 30. ledna 1939 obdržel hodnost Obertruppführera a později dokonce Hauptsturmführera. Ve funkci starosty působil v hlavním městě Říšské župy Sudety až do května 1945, kdy jej zatkli vojáci Rudé armády a následně internovali v Bautzenu. V září 1946 měl být transportován do

in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 110, s. 6; Ein hartes Geschlecht im neuen Staat. Feierliche Verleihung von SA.-Wehrabzeichen in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 52, s. 10.

¹⁵⁴ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Rudolf Hackel; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 16, kart. 8, karta velitelů standarty 94; *Adressbuch der Gauhauptstadt Reichenberg 1941–1942*, Reichenberg, H. Winkler & Co 1942, s. B 55; Das Hitler-Volk muss siegen. Begeisterung um den Musikzug der SA.-Standarte „Feldherrnhalle“ in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 232, s. 2; Stabschef Schepmann in Reichenberg, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 52, 1943, č. 226, s. 3; Der Gauleiter beim Wehrschießen, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 53, 1944, č. 96, s. 3.

pracovního tábora v Jamlitz nedaleko Frankfurtu nad Odrou, kde údajně v únoru 1947 zemřel.¹⁵⁵

SA-Mannem se stal i okresní vedoucí Josef Porsche. Narodil se 20. března 1897 ve Stráži nad Nisou, zpočátku pracoval jako účetní a vedoucí závodu na broušení skla. Patřil k zakladatelům Sudetoněmecké vlastenecké fronty v Liberci. V neklidných zářijových dnech roku 1938 byl jmenován velitelem V. praporu Freikorpsu. Dne 1. listopadu 1938 vstoupil do NSDAP a o devět dní později do SA, kde obdržel hodnost Sturmhauptführera. Dne 30. ledna 1941 byl povýšen na Sturmbannführera a o dva roky později na Obersturmbannführera. Je spíše zajímavostí, že během své funkce jako okresní vedoucí čelil Josef Porsche v letech 1942–1943 obvinění z prohřešku proti předpisu o potravinových lístcích, čehož se měl dopustit v lednu 1942 v dívčím táboře v Chrastavě, kam byl pozván na zabíjačku. Z tohoto důvodu stanul od ledna do dubna 1943 mimo službu.¹⁵⁶ Ve svém úřadu setrval Josef Porsche až do květnových dní v roce 1945, přičemž ve snaze vyhnout se ruskému zajetí uprchl 8. května z Liberce automobilem ve společnosti Ernsta Elgera, Georga Stingela a Bruno Sacherse do obce Krajková u Sokolova a odtud dále do Německa.¹⁵⁷

V řadách úderných oddílů stanul také Theodor Ferdinand Keil, poradce Konráda Henleina ve věcech školství a výchovy. Narodil se 15. května 1899 v Liberci. Po vypuknutí první světové války odešel do řad rakousko-uherské armády, kde byl od 10. března 1917 do 28. října 1918 nasazen na frontě. Následně působil mezi lety 1922–1924 jako učitel ve slovenské Spiši a poté vyučoval až do roku 1933 na německé dvoutřídce v Chlumu. Theodor Ferdinand Keil působil od dvacátých let v několika německých spolicích a rovněž se stal jedním z vedoucích ilegální organizace RING, jež

¹⁵⁵ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Eduard Rohn; LUG, Viktor, *Reichenberg*, Reichenberg, [Verlag der Lehrervereine des Bezirkes und des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Iser-Gaues 1940], s. 237; KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 372; KELLER-GIGER, Susanne: *Karl Kostka*, Praha, Agentura Pankrác 2018, s. 118.

¹⁵⁶ Obžaloba byla podpořena i anonymním dopisem, že okresní vedoucí pořádá ve svém domě v Českém Dubu „pitky a žranice“. Z tohoto udání byl podezřelý odborný učitel Robert Pecha z Českého Dubu, jenž byl v této souvislosti i vyslýchán. Po svém propuštění odjel do Hamru na jezeře, pronajal si loďku, ve které vypil kyselinu sírovou a skočil do vody. SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Josef Porsche.

¹⁵⁷ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Josef Porsche.

byla založena roku 1932 za účelem přípravy mládeže k provádění špionáže ve prospěch Německa. Dne 13. února 1935 vstoupil do SdP, kde dohlížel na činnost oddělení pro místní samosprávu. K jednotkám Sturmabteilung vstoupil 27. října 1938 a o jeho postavení svědčí fakt, že již o měsíc později získal důstojnickou hodnost Hauptsturmführer. Dne 1. listopadu 1938 se stal členem NSDAP a nadále zastával funkci vrchního školního rady vedoucí skupiny obecných a měšťanských škol na říšském místodržitelství. V průběhu čtyřicátých let se dvakrát aktivně zapojil do válečných střetů. Po jeho druhém návratu z fronty jej Konrád Henlein jmenoval svým poradcem pro otázky školství a výchovy. V hierarchii úderných oddílů postoupil až do hodnosti Standartenführera, stal se důstojníkem ve štábu SA-Gruppe Sudeten a rovněž se účastnil tajného projevu Karla Hermanna Franka roku 1944 v Karlově Studánce, kde se jednalo o plánech na vyhlazení českého národa. Po roce 1945 pracoval v Bavorsku jako vydavatel literatury o východoevropských zemích.¹⁵⁸

Jiným z důstojníků SA byl MUDr. Otto Wilhelm Böhm, velitel sanitního Sturmu v Liberci. Narodil se 2. října 1906 v obci Dlouhý Most do rodiny lékaře Otto Böhma, vystudoval německé reálné gymnázium v Liberci a následně absolvoval studia medicíny na německé univerzitě v Praze. V období od 1. dubna 1933 do 28. září 1934 prodělal povinnou vojenskou službu u československého pozemního vojska a ještě téhož roku vstoupil do SdP. Následně vykonával svoji praxi jako praktický lékař. Do NSDAP i SA vstoupil v Liberci nedlouho po obsazení pohraničí německou armádou. V rámci úderných oddílů působil od 15. května 1939 do 30. prosince 1940 jako druhý lékař sturmbannu III/94, od 1. ledna 1941 pak vykonával funkci velitele sanitního sturmu standarty 94.¹⁵⁹ Jeho nadřízení jej hodnotili jako pečlivého, charakterově i tělesně bezvadného muže, jehož chování je příkladné. Při NSDAP byl činný jako místní vedoucí pro rasovou politiku a ve funkci velitele sanitního sturmu setrval nejméně do dubna 1944.¹⁶⁰

¹⁵⁸ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Theodor Ferdinand Keil.

¹⁵⁹ Otto Wilhelm Böhm byl náboženským vyznáním evangelický luterán, byl štíhlé postavy vysoký 1,76 metru, měl zelenomodré oči, rovný nos a tmavě blond vlasy. Byl držitelem řidičského oprávnění i zbrojního pasu, mluvil česky a měl tři syny. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 3, kart. 2, osobní spis Otto Böhma; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 16, kart. 8, karta lékařů III. sturmbannu.

¹⁶⁰ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Otto Wilhelm Böhm; SOkA Liberec, f. SA Standarta 94 Liberec, inv. č. 37, kart. 4; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 3, kart. 2,

Jako 2. lékař u standarty 94 působil i MUDr. Fritz Demuth. Narodil se 5. srpna 1898 v Liberci a vystudoval lékařskou fakultu v Praze, kde posléze zastával pozici prvního asistenta na ženské univerzitní klinice. Jako gynekolog a porodník pak působil i v Liberci, ve kterém měl soukromou praxi v dnešní Železné ulici (*Eisen-Gasse*). Ještě na podzim 1938 se přihlásil ke členství v NSDAP i SA. V květnu 1939 získal funkci Obertruppführera a do roku 1943 postoupil v hierarchii úderných oddílů až k hodnosti Obersturmführer. Po skončení druhé světové války byl 4. ledna 1946 zajištěn a stanul před Mimořádným lidovým soudem v Liberci, který jeho trestní řízení zastavil 9. října 1947. V březnu 1948 odletěl do Anglie s cílem odstěhovat se do Chile.¹⁶¹

Méně šťastný osud čekal dalšího z důstojníků SA, Bruno Knoblich. Ten se narodil 14. července 1905 v Nové Vsi a nejprve pracoval jako obchodní příručí, později jako obchodník. Byl členem turnerské jednoty, DNSAP i SdP, vstoupil do jednotek Sturmabteilung a 1. listopadu 1938 do NSDAP. Jako Obertruppführera jej v SA registrovali již v březnu 1939, v lednu 1941 získal hodnost Sturmführer a 1. prosince 1943 se stal velitelem sturmu 32/94. Padl jako poddůstojník elitní pancéřové divize „Feldherrnhalle“ jihozápadně od Narvy 25. května 1944.¹⁶²

Na frontě stanul i Sturmführer Ernst Worel, velitel sturmu ve Vratislavicích nad Nisou. Narodil se 12. listopadu 1905 tamtéž, vykonal základní vojenskou službu u československého pozemního vojska a posléze pracoval jako technický zaměstnanec. Do řad úderných oddílů se připojil 18. října 1938 a nedlouho poté vstoupil i do NSDAP. Pravděpodobně se jednalo o velitelsky nadaného důstojníka, neboť již v červnu 1939 získal

osobní spis Otto Böhma; *Adress-Buch: Branchen- und Firmen-Verzeichnis für den Bezirk Reichenberg*, Ruppertsdorf, Oskar Wabersich 1936, s. 160.

¹⁶¹ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Fritz Demuth; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 16, kart. 8, karta lékařů; SOkA Liberec, f. SA Standarta 94 Liberec, inv. č. 35, kart. 3; *Kurorte, Heilanstalten, Sommerfrischen in der Č. S. R.*, Aussig, Selbstverlag 1934, s. XL; Friedland: Deutsche Mütterschule, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 44, 1935, č. 69, s. 5; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 403.

¹⁶² SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Bruno Knoblich; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 7, kart. 4, Tagesbefehl, 27. 7. 1944; Die Sieger vom Reichenberger Gauturnfeste, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 69, 1928, č. 155, s. 2.

oprávnění k výuce pro branné odznaky na SA-Gruppenschule v Doksech, v listopadu i zkušební oprávnění na říšské škole v Drážďanech. V průběhu války padl.¹⁶³

Posledním z představených je Hugo Heinrich Adolf Zimmermann, který se narodil 29. června 1913 v Liberci. Pracoval nejprve jako kancelářský pomocník a poté jako vedoucí oddělení v místní tiskárně novin. V roce 1931 vstoupil do DNSAP, od 1. září 1934 pak působil u Sudetoněmecké strany, v rámci níž fungoval jako ordner a účastnil se i bojů v řadách Sudetoněmeckého Freikorpsu. Stal se straníkem NSDAP a 15. října 1938 byl včleněn do SA, kde od 15. října do 1. listopadu 1938 fungoval jako velitel sturmu. Následně převzal velení celého sturmbannu II/94 a to až do 10. prosince 1938, kdy byl jmenován velitelem standarty 74 ve Frýdlantě. Zde zůstal činný do 5. května 1939 a následně odešel k nově utvořené SA standartě 52 v Praze, kde působil od 17. února 1941 jako velitel praporu. Dne 4. června 1941 byl odveden k Wehrmachtu a 1. února 1942 padl u Doněcku.¹⁶⁴

¹⁶³ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Ernst Worel, SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 17, kart. 10, osobní karta Ernsta Worla.

¹⁶⁴ SOA Litoměřice, Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*, heslo: Hugo Heinrich Adolf Zimmermann; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 689.

4. Činnost jednotek SA

4. 1 Politická a společensko-kulturní činnost jednotek SA v Liberci

Bylo v zájmu NSDAP, aby jednotlivé organizace započaly co nejdříve se svojí činností na nově připojeném sudetoněmeckém území a pomohly tak myšlence nacionálního socialismu plně prostoupit do života veřejného i soukromého. Nejinak tomu bylo i u jednotek SA.

Již 16. října 1938 se konal v půl deváté dopoledne na výstavišti první apel libereckých SA-Mannů-čekatelů, kteří zde nastoupili v rámci devíti sturmů podle své domovské příslušnosti. Na tomto setkání byli muži prostřednictvím Sturmbannführera Silbermanna poučeni především o povinnostech, vyplívajících z jejich členství v SA a motivováni k další službě, která zpočátku sestávala zejména z pořádkových a tělesných cvičení.¹⁶⁵ Nakolik se stal tento výcvik úspěšným, se mohli Liberečtí přesvědčit 31. října při prvním veřejném vystoupení „svých“ nových jednotek SA. Tento den se mužstvo sešlo už v osm hodin ráno a i přes nepřízeň počasí konalo pořádkovou službu, zakončenou společným jednoduchým obědem. Odpoledne se uskutečnil první propagandistický pochod SA skrze město v plné polní, a to za zvukného zpěvu dříve zakázaných písní nacistického hnutí.¹⁶⁶

Podobné pochody měly v nacionálním socialismu hlubokou symboliku i historii, neboť znamenaly plné ovládnutí ulic a eliminaci protivníků, čehož bylo dříve dosaženo nejčastěji bojem.¹⁶⁷ Sudetské jednotky Sturmabteilung se však od těch říšských odlišovaly právě skutečností, že nebyly primárně založeny pro účel přímé konfrontace s opozicí, nýbrž pro účely především politické. Přesto je pozoruhodné, jak rychle se sudetští muži SA dokázali plně ztotožnit s nacismem a zahájit útoky na zbývající ideologické nepřátele strany – židovské obyvatelstvo, se kterým žili až donedávné doby relativně pokojně. Zmíněné pronásledování probíhalo pochopitelně již od samotného připojení k říši, vygradovalo ale v souvislosti s tzv. Křišťálovou nocí.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Der erste Appell der Reichenberger SA-Anwärter, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 244, s. 5.

¹⁶⁶ Von der SA. Reichenbergs SA. arbeitet!, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 256, s. 3.

¹⁶⁷ LONGERICH, Peter: *Die braunen Bataillone*, s. 116.

¹⁶⁸ Křišťálová noc v Německu proběhla na základě zpráv o smrti německého velvyslance v Paříži Ernsta Eduarda von Ratha, jenž zemřel 9. listopadu 1938 na následky zranění atentátu, který spáchal mladík

4. 2 Doplnovací volby v Liberci

První velkou zkouškou, která měla prověřit životaschopnost nově vzniklých jednotek SA, byly prosincové doplňovací volby do říšského sněmu. Ty se měly stát pomyslným plebiscitem o souhlasu místního obyvatelstva s připojením k Třetí říši a ztotožněním se s politikou NSDAP. O tom svědčilo i předložení jednotné kandidátky s jasně preferovanou odpovědí. Žádoucí výsledek a všeobecnou podporu pak měla nacistická strana zajistit prostřednictvím masivní kampaně, do níž se zapojily všechny organizace strany.¹⁶⁹ Jednotky SS dostaly například za úkol zabezpečit ochranu, mládež organizovaná v Hitlerjugend (*Hitler-Jugend* – HJ) měla na starosti třídění a rozšiřování tiskovin, zatímco SA plnila funkci veskrze propagandistickou a částečně organizační. Vznikl podrobný plán, dělící město na jednotlivé obytné bloky, ke kterým byla přiřazena vždy jedna zodpovědná osoba tak, aby každý dům a každou rodinu konfrontovala a získala pro nacionální socialismus. K propagaci nacisté využili veškeré plakátovací plochy, počítalo se ale i s pojízdnou reklamou ve formě všech zajistitelných vozů a nákladních automobilů, ověšených transparenty či vlajkami. Vyjma toho zajišťovali muži SA provedení volebních shromáždění a pokud toho byli schopni, ovlivňovali voliče svými projevy. Takovýmto setkáním předcházela propagandistický pochod příslušníků SA s hudbou a rozdáváním letáků, který končil na shromaždišti. K pozdravení a ochraně řečníka sloužil čestný sturm SA, přičemž ostatní členové vykonávali pořadatelskou službu.¹⁷⁰ S potřebou okázalé reprezentace na co nejvyšší úrovni souvisela i snaha získat

židovského původu Herschl Grynszpan. V tento den si nacistická veřejnost připomínala padlé oběti nevydařeného „pivního puče“ včetně nejvyšších stranických špiček v Mnichově, kde ministr propagandy Joseph Goebbels využil situace ke štvání proti židovskému obyvatelstvu. Následné represálie byly tedy v Německu spontánní a velmi kruté. V Liberci byl tento útok spojen především s požárem místní synagogy, která vzplanula kolem půl druhé hodiny odpoledne a i přes zásah hasičů z ní po třech hodinách zůstaly jen ruiny. Srovnej LHOTOVÁ, Markéta (ed.): *Likvidace židovských organizací na českém pohraničním území připojeném v říjnu 1938 k nacistickému Německu*, s. 17–21; LHOTOVÁ, Markéta: *Synagogy v plamenech. Křišťálová noc 1938 v českém pohraničí*, s. 54. K protižidovskému teroru na podzim 1938 v Říšské župě Sudety blíže OSTERLOH, Jörg: *Nacionálněsocialistické pronásledování židů v Říšské župě Sudetech v letech 1938–1945*, Praha, Argo 2010, s. 150–183.

¹⁶⁹ KARPAŠ, Roman et al.: *Kniha o Liberci*, s. 367.

¹⁷⁰ Čestné sturmy SA tvořilo 84 mužů ze všech Sturmů standarty. Tato reprezentativní jednotka se účastnila nejdůležitějších politických událostí města, bylo proto nezbytné, aby se jednalo o přesvědčené nacisty, jejichž výška se pohybovala v rozpětí 170–175 cm. Jednotná musela být i výstroj, skládající se z velkého služebního

do řad Sturmabteilung významné představitele města či strany a zajistit, aby při svých projevech byli oblečeni do uniformy těchto oddílů.¹⁷¹

Kromě místních organizací NSDAP se snažily výsledky doplňovacích voleb ovlivnit i přední osobnosti nacistického hnutí, které zavítaly do hlavního města Říšské župy Sudety. Již 5. listopadu sem přijel zástupce vůdce Rudolf Hess, 19. listopadu říšský ministr propagandy Joseph Goebbels a 2. prosince dokonce říšský kancléř osobně. Jak bylo pro jednotky SA typické, měly se podílet na co nejslavnostnějším přijetí vzácných hostů, ať již se jednalo o držení čestné formace či uvítání prostřednictvím hudebního oddílu SA.

Prvním ze zmíněných představitelů nacismu, kteří přijeli do Liberce, byl Rudolf Hess. Přivítal jej Karl Hermann Frank už na bývalých říšských hranicích, odkud v jeho doprovodu pokračoval do Liberce, kam přijel v 18:30 od Chrastavské a Železné ulice až před radnici. Zde ho očekávali Konrád Henlein a starosta Eduard Rohn, stejně tak jako nastoupené jednotky Wehrmachtu.¹⁷² Poté, co se Rudolf Hess zapsal jako čestný host do zlaté knihy města Liberce, odjel v 19:30 na výstaviště, kde měl promluvit před shromážděním.

V souvislosti s touto významnou státní návštěvou byly zalarmovány i místní jednotky SA, které držely čestnou stráž podél některých silnic, kudy zástupce říšského vedoucího ve svém voze projížděl. Například skupina ze Stráže nad Nisou držela službu nedaleko vlakového nádraží, zatímco jiné jednotky včetně námořních, zpravodajských a ženijních oddílů byly rozmístěny již od 16 hodin u školy v Růžodole, na Sokolovském či Tržním náměstí (*Marktplatz*).¹⁷³ Po uvítání Rudolfa Hesse se pak část jednotek přesunula do veletržního paláce, který organizátoři pro veřejnost otevřeli již od 18 hodin a kde od 19:20 vyhrával místní hudební oddíl SA zvučné marše, a to až do doby, než do haly vešel Rudolf Hess v doprovodu Konráda Henleina. Slavnost zahájil svým proslovem nejprve župní vedoucí, jenž při této příležitosti předal vzácnému hostu vlajku SdP a následně

obleku, kabátu, torny, deky, chlebníku a polní lahve. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 12, kart. 6, Wahleinsatz der SA, 23. 11. 1938.

¹⁷¹ Významným členům měly být uniformy pořizovány na náklady SA a dopraveny co nejrychleji z prodejních míst v říši. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 12, kart. 6, Wahleinsatz der SA, 23. 11. 1938.

¹⁷² SOkA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2359, sign. 220, kart. 826, Anwesenheit des Stellvertreters des Führers im Sudetenland am 5. und 6. November 1938. Minutenprogramm.

¹⁷³ SA.-Standarte Reichenberg. SA-Befehl, in: *Reichenberger Tagesbote*, roč. 10, 1938, č. 304, s. 1.

promluvil Rudolf Hess. Shromáždění skončilo krátce před 22. hodinou, kdy zaznělo hromadné „*Sieg heil*“ a národní písně *Deutschland-Lied* a *Horst Wessell-Lied*. Nato se zástupce říšského vedoucího odebral do hotelu Zlatý lev, kde se konal společenský večer v nejužším kruhu straníků a z Liberce odjel v ranních hodinách.¹⁷⁴

V podobném duchu přivítali Liberečtí i říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse, který do hlavního města sudetské župy zavítal 19. listopadu večer. Již na vlakovém nádraží byl uvítán župním vedoucím, v jehož doprovodu pokračoval na náměstí, kde hosta očekával starosta Eduard Rohn i místní nastoupené jednotky SA, Nacionálněsocialistického motoristického sboru (*Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps* – NSKK), HJ a SS.¹⁷⁵ Následně se odebrali do přijímacího sálu, kde se ministr propagandy zapsal do zlaté knihy města. Od radnice odjel Joseph Goebbels v 19:20 směrem na liberecké výstaviště, kde na jeho projev již netrpělivě čekalo několik tisíc posluchačů. Protože byla hala veřejnosti otevřena už v 19:10, krátil přítomným čekání hudební oddíl SA *Musikzug* půlhodinovým koncertem svých pochodů. V 19:30 vstoupil do haly za zvuků skladby *Egerländer Marsch* ministr propagandy s Konrádem Henleinem a po krátkém proslovu župního vedoucího následoval hodinu a půl trvající Goebbelsův projev. Poté, co shromáždění skončilo, se odebral do hotelu Zlatý lev, kde přenocoval.¹⁷⁶

Co možná nejskvělejšího přijetí se pak mělo dostat říšskému vůdci Adolfu Hitlerovi, který přijel do Liberce povzbudit své voliče v pátek 2. prosince 1938. Jeho pobyt zde se město snažilo oslavit dosud nevídanou pompou, v čemž mu bylo nápomocno i místní obyvatelstvo, dosud v euforické náladě z nedávného „osvobození“. Aby se zajistila co možná největší účast lidu na přivítání a proslovu vůdce, bylo nařízeno, že v tento den musí veškeré továrny, živnosti i banky v politickém okrese Liberec ukončit svoji činnost

¹⁷⁴ SOKA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 5. listopadu 1938.

¹⁷⁵ Podobně jako při návštěvě Rudolfa Hesse byly liberecké SA jednotky situovány po trase, kudy ministr propagandy projížděl. Podrobně o tom informuje článek SA-Dienst zum Empfang des Reichsministers Dr. Goebbels, in: *Reichenberger Tagesbote*, roč. 10, 1938, č. 317, s. 5.

¹⁷⁶ SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2325, sign. 170, kart. 815, Dr. Joseph Goebbels, Reichsminister für Volksaufklärung u. Propaganda. Minutenprogramm; Dr. Goebbels Samstag in Reichenberg. An die Bevölkerung Reichenbergs!, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 258, s. 2; Heute eröffnet Dr. Goebbels den Wahlkampf. Zur Reichenberger Grosskundgebung!, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 259, s. 1; Dr. Goebbels eröffnet den Wahlkampf, in: *Friedländer Zeitung*, roč. 44, 1938, č. 99, s. 1; „Führer befiehl – wir folgen!“, in: *Friedländer Zeitung*, roč. 44, 1938, č. 100, s. 1; SA. der NSDAP, Standarte Reichenberg, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 79, 1938, č. 260, s. 4.

již v jedenáct hodin, aby se mohl každý člověk účastnit shromáždění nebo pozdravit vůdce v ulicích města. Výjimku obdržely jen hostinské živnosti, které zavíraly až v 16 hodin a směly pokračovat hned po ukončení shromáždění. Pro tento den došlo rovněž ke zrušení veškerých jiných kulturních vystoupení v Liberci, včetně programu divadla.¹⁷⁷ Kdo však stanul ve službě již dříve, byly liberecké jednotky SA, jež se měly Hitlerova přijetí rovněž účastnit. V této souvislosti velení standarty apelovalo na vedoucí podniků i provozoven, aby uvolnili všechny muže organizované v SA již od devíti hodin dopoledne tak, aby tito mohli dorazit už v deset hodin na svá stanoviště.¹⁷⁸

Již ve 13 hodin oznámily liberecké zvony a sirény, že zvláštní vlak Adolfa Hitlera překročil hranice Sudet a krátce před 14. hodinou dorazil do cílové stanice. Na hlavním vlakovém nádraží vůdce přivítal Konrád Henlein se zástupci strany, načež společně odjeli na říšský komisariát. Následovala prohlídka muzea a městského divadla, po které se vůdce odebral na náměstí před radnici. Zde byl slavnostně přivítán za zvuků *Präsentiermarsche* starostou Eduardem Rohnem a okresním vedoucím Josefem Porschem, v jejichž doprovodu se vydal na radnici, kde po zápisu do zlaté knihy vylíčil představitelům města své plány na přestavbu Liberce. V jejich společnosti setrval Hitler až do 19 hodin, kdy odjel na výstaviště.¹⁷⁹ Hlavní hala, ve které se měl vůdcův projev konat, otevřela své brány již úderem 17. hodiny, do třiceti minut ale bylo zaplněno i poslední místečko tohoto sálu, který pojal na 20.000 posluchačů. Lidé se proto tísnil i venku, či se shromažďovali na ozvučených náměstích, neboť přímý přenos vůdcova proslovu se za pomoci rozhlasu vysílal „po celém Liberci“.¹⁸⁰ Onen čas, který dělil posluchače na výstavišti od očekávaného projevu, vyplňovala hudba liberecké SA standarty.¹⁸¹ Po zhruba hodinovém

¹⁷⁷ Weisungen zum Führerbesuch in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 271, s. 8.

¹⁷⁸ Des Sudetengauers grosser Tag, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 272, s. 12.

¹⁷⁹ KARPAS, Roman et al.: *Kniha o Liberci*, s. 368; Der Gauhauptstadt grosser Tag. Der Führer trifft 13:30 auf dem Hauptbahnhof ein – Fahrt durch die Stadt – Nach 19 Uhr zur Kundgebung, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 272, s. 2; Führerstandarte am Rathaus, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 273, s. 3.

¹⁸⁰ Alle wollen den Führer hören, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 273, s. 3.

¹⁸¹ Die Kundgebung in der Reichenberger Messehalle – dem „Sudetendeutschen Sportpalast“, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 330, s. 2.

projevu, ve kterém říšský vůdce shrnul cestu nacionálního socialismu a vytvoření Velkoněmecka, opustil po 21. hodině Liberec.¹⁸²

Hitlerova návštěva hlavního města Říšské župy Sudety i rozsáhlá propagandistická kampaň splnily svůj účel a volby, konané 4. prosince 1938, oficiálně potvrdily drtivou podporu politiky NSDAP a jejího vůdce. Završením tohoto obrovského vzednutí všech organizací strany se stalo slavnostní vyhlášení výsledků, které v Liberci proběhlo v Turnhalle na Jablonecké ulici. Událost doprovázel koncert hudebního oddílu 94. standarty, v jehož pauzách se průběžně vyhlášovaly volební výsledky.¹⁸³ V Liberci bylo celkem odevzdáno 25 511 souhlasných hlasů, zatímco negativních pouhých 94.¹⁸⁴

4. 3 Kalendárium společensko-politických akcí liberecké SA standarty

Po skončení voleb a událostí s nimi spojených se dosud mobilizované jednotky SA opět vrátily ke své obvyklé službě, zahrnující kromě cvičení, pořádkové služby či hlídek i veřejné akce, z nichž některé se měly stát tradičními. Jelikož se jednalo o události celospolečenského charakteru, bylo třeba vytvořit plnohodnotné organizační zajištění, s čímž souvisela i nutnost uvolnit pro tyto účely příslušníky SA z jejich civilních zaměstnání.¹⁸⁵

Jednou z vůbec prvních slavností liberecké SA standarty se stala vzpomínková akce připomínající padlé 9. listopadu 1923.¹⁸⁶ Při této příležitosti se v liberecké výstavní hale

¹⁸² SOkA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2346, sign. 205, kart. 825, Führer und Reichskanzler Adolf Hitler. Minutenprogramm; KARPAŠ, Roman et al.: *Kniha o Liberci*, s. 368; Führerbesuch frönt die Wahlzeit, in: *Friedländer Zeitung*, roč. 44, 1938, č. 105, s. 1; Des Sudetengaus grosser Tag. Triumphfahrt des Führers durch die Gauhauptstadt. – Unendlicher Jubel begrüsst den Befreier, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 330, s. 2.

¹⁸³ Koncert u příležitosti vyhlášení volebních výsledků musel být několikrát přerušen, a to následkem příliš bujarého veselí zúčastněných. SA.-Konzert mit Bekanntgabe der Wahlergebnisse, in *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 273, s. 8.

¹⁸⁴ KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 367.

¹⁸⁵ Kontaktovat vedoucí podniků měli především velitelé konkrétních jednotek. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 10, kart. 6, Rücksichtnahme auf die Betriebe bei Einsatz von SA-Männer, 8. 12. 1938.

¹⁸⁶ Dle dobové propagandy mělo těchto šestnáct mužů padnout vinou zrady při oslavném pochodu s vlajkou nedaleko Ludwigsbrücke v Mnichově. Více o události 9. listopadu očima dobové propagandy v článku Die

shromáždilo více než 5 000 účastníků, mezi nimiž vynikali vysoce postavení členové strany i jejích organizací a v neposlední řadě muži všech sturmů místní SA standarty. Tryznu zahájily temné údery tympánu, následované známými skladbami v podání hudebního oddílu SA a zpěv na tribuně nastoupených mužů sturmu 2/94 *Heute schreiten hunderttausend Fahnen*. Jiná píseň, *In München sind viele gefallen*, zazněla jako doprovod k proslovu řečníka SA. Poté pronesl projev Standartenführer Schuffenhauer, který nastínil obraz německé říše před rokem 1923, vyzdvihl význam událostí spojených s mnichovským „pivním pučem“ a zdůraznil svoji radost nad nedávným připojením Sudet k Německu. Tento slavnostní projev byl uzavřen vířením bubnů a poté oslava pokračovala několika tematickými písněmi SA-Mannů o skutecích padlých nacistických „mučedníků“, načež ji ukončil společný zpěv národních písní.¹⁸⁷

Další ze společensko-politických akcí, které se jednotky SA účastnily, byla slavnost slunovratu 21. prosince 1938. Již od 20 hodin pochodovaly po celém městě formace strany a úderných oddílů, které za sborového zpěvu táhly směrem k výstavišti, v jehož středu se nacházela velká dřevěná hranice. Slavnost vyvrcholila úderem 21. hodiny, kdy po rozkazu „*Fackelträger Marsch!*“ hranici podpálili ze čtyř světových stran přicházející SA-Manni s pochodněmi, k čemuž hrál hudební oddíl SA *Musikzug* píseň *Stimmt an mit hellem hohen Klang*. Dle následného proslovu vedoucího župní propagandy Franze Höllera měl oheň ztělesňovat novou německou svobodu a zaplát všude tam, kde žije německý lid. Slavnostní událost na libereckém výstavišti uzavřely písně *Das Deutschland* a *Horst-Wessel-Lied*.¹⁸⁸

Blutgahne der NSDAP, in: *Reichenberger Tagesbote*, roč. 10, 1938, č. 306, s. 1; SOkA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 9. listopadu 1938.

¹⁸⁷ Feier des 9. November in Reichenberg, in: *Reichenberger Tagesbote*, roč. 10, 1938, č. 310, s. 7. O dva roky později se obdobné místní vzpomínkové setkání konalo v budově „*Reichenberger Hof*“, kde mimo jiné zazněla varhanní skladba *Toccata a fuga d moll* od Johanna Sebastiana Bacha, interpretovaná členem SA Antonem Keilem a přednes básní *Und gäb'es niemals ein Gelingen* či *Deutschland. Veranstaltungen*, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 312, s. 7.

¹⁸⁸ Veřejné oslavy se pravděpodobně neúčastnili všichni muži SA, nýbrž jen jejich zástupci. Můžeme takto usuzovat z dochovaného novinového článku, který informuje o slavnosti slunovratu u sturmu 2/94. Ta měla proběhnout formou společného večera s proslovy a kulturním vystoupením, jež zahrnovalo předčítání z „časů největší nouze německého lidu“, zpěvy písní a přednes básní v místním nářečí. *Deutsche Wintersonnenwende. Gaupropagandaleiter Höller vor Partei und SA*, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 292, s. 6; *Wintersonnwendfeier des SA-Sturmes 2*, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 294, s. 11.

Zajímavou ukázkou společenské oslavy představovala rovněž každoroční vánoční setkání, konaná na úrovních jednotlivých sturmů. Ta se mohla uskutečnit například v prostorách tělocvičen nebo hostinských sálů, přičemž přizváni nebyli jen členové tohoto spolku, nýbrž i jejich rodinní příslušníci včetně dětí. Vánoční večírky bývaly až do roku 1944 finančně podporovány, sturmy si tak mohly dovolit připravit pro všechny přítomné pohoštění a přichystat drobné dárky pro děti svých členů.¹⁸⁹ Součástí vánočních oslav se stala i různá hudební vystoupení, hromadný zpěv koled, případně taneční zábava.¹⁹⁰

Jinou společensko-politickou událostí, již německé obyvatelstvem slavilo po celé župě, bylo uctění památky padlých 4. března 1919. V Liberci se tato připomínka konala formou večerního pochodu všech organizací NSDAP. Údajně se jej mělo zúčastnit několik tisíců straníků z okolí. Průvod se ubíral městem v hlubokém tichu, jež přerušovaly jen temné úder bubny členů Hitlerjugend až na výstaviště, kde v oslavě padlých „za osvobození Sudet a velkého Německa“ hořela obětní mísa. Připomínka trvala pouhou hodinu a ve 22 hodin účastníci výstaviště opustili.¹⁹¹

Připomínce zemřelých se roku 1939 věnoval ještě jeden březnový den, a sice *Heldengedenktag*, jenž souvisel s památkou padlých v první světové válce a měl podobu slavnostního kladení věnců k památníku u kostela Nalezení sv. Kříže. Nejblíže bronzovému pomníku stanuli rodinní příslušníci libereckých padlých, účastni byli ale i čestní hosté strany, jejích organizací, města i Wehrmachtu. Po obou stranách pak nastoupili příslušníci SA, členové Německé pracovní fronty (*Deutsche Arbeitsfront* – DAF), Nacionálněsocialistického říšského svazu válečníků (*NS-Reichskriegerbund*), Nacionálně socialistické péče o válečné oběti (*NS-Kriegsopferversorgung* – NSKOV), SS, NSKK, Nacionálněsocialistického leteckého sboru (*Nationalsozialistisches Fliegerkorps* –

¹⁸⁹ V roce 1944 činil příspěvek 200 RM na Standartu. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 43, 4. 12. 1944; Weihnachtsfeier der SA.-Standarte 94, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 353, s. 4.

¹⁹⁰ Vzhledem k vánočním svátkům bývala přerušena i služba mužů SA, a to dokonce i v pokročilé době války. Například v roce 1942 končila jejich služba 24. prosince ve 13 hodin a začínala až 28. prosince, třídní volno měli i po Novém roce. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 23/42, 17. 12. 1942; SA.-Standarte Reichenberg. Julfeier des Sturmes 14, in: *Reichenberger Tagesbote*, roč. 10, 1938, č. 344, s. 5; Julfeier des SA-Sturmes 12, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 292, s. 6.

¹⁹¹ Das Sudetendeutschtum gedenkt seiner Märzgefallenen. Überall am Samstagabend erhebende Feierstunden, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 64, s. 17.

NSFK) i Německého červeného kříže (*Deutsches Rotes Kreuz*). Po proslovu podplukovníka Brauna, který připomněl význam padlých i důležitost vojáka ve válce, zazněla píseň o „dobrém kamarádství“ a pozdravení vůdce. Akt u památníku byl ukončen slavnostní přehlídkou odcházejících jednotek s hudbou po Valdštejnské ulici až na liberecký hřbitov, kde vzpomínková akce pokračovala u válečných hrobů a památníku válce roku 1866.¹⁹²

Další z pompézních jarních slavností, které se liberecká SA účastnila, se konala každoročně v dubnu a byla spojena s oslavou narozenin Adolfa Hitlera. V Liberci se poprvé uskutečnila v roce 1939, a ačkoli se hlavní program konal až 20. dubna, již v předvečer tohoto svátku se na liberecké radnici rozsvítil velký světelný transparent s číslicí „50“, zavěšený z věže radnice, který měl vůdcovo jubileum připomínat. Za hojné účasti místních obyvatel pak přednesl slavnostní projev okresní štábní vedoucí (*Kreisstabsamtsleiter*) Bruno Sacher, následovaný působivým, téměř půlhodinovým průvodem uniformovaných jednotek s pochodněmi.¹⁹³

Ve zcela odlišném duchu slavili Liberečtí toto výročí o rok později, kdy nařízením štábního vedoucího SA Lutze proběhly 21. dubna po celé říši branné služby mužů SA. Ti se měli v tento den věnovat své práci co nejintenzivněji, přičemž bylo lhostejno, zda prováděli pořadová cvičení, střelbu, nebo službu v terénu.¹⁹⁴ Po skončení dopoledních cvičení se veškeré jednotky SA i branného mužstva seřadily na libereckém výstavišti a připravily se k přehlídce před župním vedoucím Konrádem Henleinem a velitelem

¹⁹² Jak uvádí kronika Liberce, konala se vzpomínková akce nejen na městském hřbitově, ale i na vojenském v Ruprechticích. SOkA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis ke 12. březnu 1939; Deutschland wird leben. Feierliche Heldenehrung in der Gauhauptstadt, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 76, s. 5.

¹⁹³ Hlavní program oslav byl připraven především pro následující den 20. dubna, nicméně pravděpodobně se tak stalo bez většího přispění SA. Liberec se ten den probudil za zvuků hudby Wehrmachtu, načež se uskutečnilo slavnostní odhalení pamětní desky starostou Rohnem, jež byla situována v budově radnice pro upomínku na návštěvu Adolfa Hitlera v Liberci dne 2. prosince 1938. Hlavním bodem oslav byla velká přehlídka jednotek Wehrmachtu na náměstí a přísaha šesti tisíc politických vedoucích a vůdkyň Nacionálněsocialistického svazu žen (*Nationalsozialistische Frauenschaft* – NSF) na výstavišti. Událost zakončil slavnostní večer v městském divadle. SOkA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 20. dubnu 1939; Die Gauhauptstadt im Festschmuck. Abertausende Volksgenossen auf den Strassen und Plätzen, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 109, s. 25.

¹⁹⁴ Die SA ehrt ihren Obersten Führer, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 49, 1940, č. 92, s. 6; Im Geiste deutscher Wehrbereitschaft, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 111, s. 4.

SA brigády 102 Oberführerem Otto Bendakem. Po vykonání přehlídky mužstvo pochodovalo za zvuků hudby po dnešní Husově ulici.¹⁹⁵ V podobně striktním vojenském stylu oslavily jednotky SA vůdcovy narozeniny i v roce 1941, když ve znamení předvojenské branné výchovy uspořádaly při všech standartách jarní orientační běh a pochod v plné polní.¹⁹⁶ V Liberci však nezůstala opomenuta ani formální oslava – ta se konala v obřadní síni radnice, svoji menší slavnost pořádala ale i většina místních skupin.¹⁹⁷

Symbolické zakončení plejády roční politicko-společenské činnosti jednotek SA v Liberci pak zajímavě představuje slavnostní připomínka připojení Sudet, která se konala v pátek 6. října 1939 ve 20:30. Muži byli zalarmováni náhle bez předchozího vyrozumění, čímž měli možnost prokázat schopnost své pohotovosti, když v předepsaném čase nastoupilo více než 80 % všech členů. Slavnost začala krátkým apelem a pokračovala téměř hodinovým tichým pochodem ve vzpomínce na padlé příslušníky Sudetoněmeckého Freikorpsu.¹⁹⁸

4. 4 Mimořádné politické akce

Vyjma výše zmíněných slavností, které měly za cíl především navázat na již zavedené tradice ve Třetí říši a upevnit sepětí sudetských Němců s nacismem, se muži SA podíleli rovněž na akcích mimořádných. Ty souvisely nejčastěji s událostmi zvláštního významu, anebo s návštěvami politicky vysoce postavených osobností v hlavním městě sudetské župy.¹⁹⁹ V takovém případě se ale jejich činnost omezila pouze na čestnou stráž

¹⁹⁵ Feierstunde der SA, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940 č. 108, s. 8.

¹⁹⁶ SA. ehrt ihren Obersten Führer, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 107, s. 8.

¹⁹⁷ Ueberwältigendes Treuebekenntnis das Sudetenland im Zeichen des Führergeburtstages, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 110, s. 4.

¹⁹⁸ Schweigemarsch der Sudeten-SA, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 277, s. 8.

¹⁹⁹ Jednou z významných událostí bylo například připojení zbytků českých zemí k Německu. To bylo v Liberci oslaveno v neděli 20. března 1939, kdy se konal další pochod ulicemi města. Pochodňový průvod měl být poděkováním sudetských Němců Hitlerovi, že „vzal domů i ostatní německé bratry z Čech a Moravy“ a ve více méně podobném provedení byl uskutečněn ve všech městech Říšské župy Sudety. V jejím hlavním městě se večerního pochodu účastnily jednotky SA, SS, NSKK, HJ i BdM a to nejprve na náměstí před radnicí, kde se konalo velkolepé shromáždění, následně pak hlavními, slavnostně vyzdobenými ulicemi města. Das Sudetendeutschtum dankt dem Führer. Überall Fackelzüge und Gemeinschaftsempfang, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 79, s. 7.

před radnicí, ochrannou službu, případně hudební uvítání, tak jako v zmíněných případech v roce 1938. Z hlediska samotné organizace Sturmabteilung lze za nejpodstatnější označit návštěvy Viktora Lutze a Wilhelma Schepmanna.

První oficiální pobyt náčelníka štábu SA Viktora Lutze v Liberci, jenž se zde zastavil při své cestě z Prahy, se uskutečnil v pondělí 9. února 1941. Na jeho uvítání byl před radnicí nastoupen čestný sturm jednotek SA, SS, HJ i Svazu německých dívek (*Bund deutscher Mädel* – BdM) a poté, co náčelník štábu SA obdržel od zástupkyň BdM velikou kytici květin, dostalo se mu přijetí od Eduarda Rohna, který jej přivítal nejen jako starosta, nýbrž i jako Obersturmführer úderných oddílů.²⁰⁰ Po Rohnově slavnostním projevu a zápisu do zlaté knihy města pokračoval Viktor Lutze v doprovodu Gruppenführera Franze Maye do služebních budov SA-Gruppe Sudeten, v nichž mu byli představeni vedoucí všech standart a hlavní referent skupiny. Následně absolvoval náčelník štábu prohlídku domu i nového sálu, po které se konal slavnostní nástup mužstva s proslovy.²⁰¹

Liberec krátce navštívil i nástupce Viktora Lutze, nový náčelník štábu SA Wilhelm Schepmann.²⁰² Poprvé se tak stalo v pátek 24. září 1943, kdy byl nejprve pozdraven od Franze Maye na bývalých říšských hranicích a posléze v jeho doprovodu odjel do Liberce na říšské místodržitelství. Jeho návštěva dále pokračovala na náměstí před radnicí, na kterém nastoupil čestný sturm 94. standarty a hudební oddíl Wehrmachtu, zatímco představitelé města jej očekávali pod portálem radnice.²⁰³ Poté, co náčelník štábu

²⁰⁰ Jak je patrné na fotografii, ponechal si starosta Rohn pro tuto příležitost na sobě i uniformu jednotek SA. Das Sudetenland begrüßte Stabschef Lutze. Herzlicher Empfang in der Gauhauptstadt, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 42, s. 7.

²⁰¹ Der Stabschef vor den SA-Führern des Sudetenlandes, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 50, 1941, č. 35, s. 3; Das Sudetenland begrüßte Stabschef Lutze. Herzlicher Empfang in der Gauhauptstadt, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 42, s. 7.

²⁰² Náčelník štábu SA Viktor Lutze byl těžce zraněn při autonehodě a svým zraněním podlehl 2. května 1943 ve večerních hodinách. Stabschef Lutze seinen Verletzungen erlegen, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 123, s. 1.

²⁰³ Pod portálem radnice byli nastoupeni SA-Oberführer Dr. Vogeler, SA-Obersturmbannführer Hackel, okresní vedoucí Porsche a starosta Rohn, v této době již Sturmbannführer. Der Stabschef wies den Weg. Führerappell der SA.-Gruppe Sudeten, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 265, s. 3.

Schepmann přijal kytici od BdM, vstoupil do budovy radnice a zapsal se do zlaté knihy města. Liberec opustil kolem 12. hodiny a pokračoval v další cestě do Prahy.²⁰⁴

Druhá a zároveň poslední návštěva Wilhelma Schepmanna se uskutečnila 13. a 14. prosince 1944, kdy se účastnil shromáždění ve slavnostním sále SA-Gruppe Sudeten. Za přítomnosti notně prořídých řad mužů 94. standarty i vedoucích osobností strany a města zde pronesl náčelník štábu mobilizační projev o nezbytnosti bojového nasazení za Německo a jeho kulturu proti hrozícímu nebezpečí bolševického chaosu. Svůj projev zakončil vírou ve vítězství a slovy o tom, že je „*lepší zemřít vstojе, než vkleče přežívat*“.²⁰⁵

Závěrem výčtu mimořádných akcí 94. standarty SA v Liberci lze krátce zmínit ještě dvě regionální události společensko-politického charakteru, a sice pohřeb Theodora Liebiega a předávání čestných křížů. První ze zmíněných akcí se konala v květnu 1939, kdy liberecké jednotky SA a SS doprovázely smuteční vůz zemřelého na jeho poslední cestě. Průvod vyrazil už v dopoledních hodinách z Liebiegovy vily na Jablonecké ulici a pokračoval přes náměstí až na liberecký hřbitov, kde se konalo rozloučení za velké účasti obyvatel, zástupců NSDAP i města. Pohřeb byl uzavřen písní *Ich hatt' einen Kameraden!* a v duchu nacionálního socialismu zvoláním „*Sieg Heil!*“²⁰⁶

Poslední ze společensko-politických akcí pak bylo slavnostní předávání křížů cti v říjnu 1940 v na Tržním náměstí v Ruprechticích, kde již v 7 hodin ráno zahrála kapela SA budíček. O dvě hodiny později zde proběhl nástup veteránů první světové války, stejně tak jako formací strany i jejích organizací, a to za účasti představitelů města starosty Rohna a okresního vedoucího Porscheho. Celkem kříž cti obdrželo 800 bojovníků velké války, z nichž mnozí byli již invalidé, dále dvě pečovatelky a bývalá vojenská zdravotní sestra.

²⁰⁴ Stabschef Schepmann in Reichenberg. Führerappell der SA.-Gruppe Sudeten in Prag, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 52, 1943, č. 226, s. 3.

²⁰⁵ „*Lieber stehend sterben, als kniend weiterleben*“. Stabschef der SA Schepmann im Sudetengau. Appelle in Brüx, Aussig und Reichenberg – Besuch der Reichsführerschule der SA in Hirschberg, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 53, 1944, č. 296, s. 3.

²⁰⁶ Theodor Liebiegs letzter Weg. Eindrucksvolle Beteiligung der Gefolgschaft und Bevölkerung, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 148, s. 21.

Udílení vyznamenání proběhlo také im memoriam, přičemž kříže převzali rodinní příslušníci, nejčastěji matky.²⁰⁷

4. 5 Kulturní a společenské akce

Události, na kterých se podíleli SA-Manni liberecké standarty, však nebyly vždy jen politického charakteru. Již mnohokrát zmíněný hudební oddíl SA *Musikzug* se naopak podílel na celé řadě společenských, kulturních či jiných akcí. Údajně vznikl z dřívější hudební formace SdP (*Bezirksmusikzug der SdP*) a na základě svého složení mohl zahrát každý program, ať již se jednalo o vojenské pochody, dechové a strunné orchestry, díla klasiků či hudbu k tanci a poslechu.²⁰⁸ Jeho služby tak začasť vyhovovaly potřebám městských kulturních akcí, což se shodovalo s nutností stranicko-politické propagace. Spektrum jeho činnosti proto bylo opravdu široké – hudební oddíl SA se podílel na vítání vrcholných představitelů nacionálního socialismu, zajišťoval hudební doprovod pro dětský festival, účinkoval při veřejných koncertech na náměstí, nebo se podílel na hudebních vystoupeních pro místní zraněné vojáky v lazaretu.²⁰⁹ Bývalo ale běžné i jeho působení na akcích jiných organizací strany, například Hitlerjugend, NSKK, DAF či u příležitosti Dne Wehrmachtu.²¹⁰ Setkáme se však i s hudebními doprovody během přednášek.²¹¹

²⁰⁷ Ehrung nach 25 Jahren. 800 Weltkriegskämpfer erhielten das Ehrenkreuz, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 285, s. 5.

²⁰⁸ Tento hudební oddíl měl být údajně činný i při „osvobození Sudetoněmectva“. SOKA Liberec, f. AML VI. Gd, inv. č. 2384, sign. 251, kart. 827, S. A. der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei, Gruppe Sudeten, Reichenberg, dopis městské radě, 17. 1. 1939.

²⁰⁹ Pro zajímavost uvedme program koncertu na náměstí, který se konal v neděli 13. listopadu 1938: 1. *Die eiserne Schar*, Marsch v. Ernst Gröschel. 2. *Bernhard Leppin*, Marsch v. Michael Klarner. 3. *Wein, Weib, Gesang*, Walzer von Johann Strauss. 4. *Seid einig*, Marsch von M. Busch. 5. *Ouvertüre zu Peter Schmoll*, v. C. M. von Weber. 6. *Unser Reichskanzler*, v. M. Busch. 7. *Lustig und sidel*, grosses Wiener Lieder-Potpourri v. J. Kliement. 8. *Argonner*, Marsch v. H. Hannecke. 9. *Lasst den Kopf nicht hängen*, grosses Potpourri v. Paul Linke. 10. *Wiener Jungarbeiter*, Marsch v. Max Schröder. 11. *73er-Regiments-Marsch*. 12. *Mir san die Kaiserjager*, Marsch von Mühlberger. SA.-Standarte Reichenberg. Platzkonzert des Musikzuges der SA-Standarte Reichenberg, in: *Reichenberger Tagesbote*, roč. 10, 1938, č. 311, s. 5; Tsching-Bum-Traraa.... Das Reichenberger Kindergruppenfest, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 174, s. 7; Platzmusik der SA.-Kapelle, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 27, s. 7; Jause für die Verwundeten, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 204, s. 7.

²¹⁰ Handwerker und Schaffende des Kreises Reichenberg!, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 39, s. 14; Tag der Wehrmacht, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 174, s. 7; Sudetendeutsches NSKK. vereidigt. Anerkennung für den

Za jednu z největších kulturních akcí, na které hudební útvar liberecké SA působil, lze označit liberecký májový festival v roce 1939. Ten v hlavním městě župy poprvé proběhl 30. dubna a Liberečtí se jej vskutku snažili provést v co nejskvělejší formě. Akce začala již v 12:45 formováním slavnostního průvodu nedaleko dnešní Fügnerovy ulice v pořadí: selská jízda (*Reitergruppe des Reichsnährstandes*), hudební oddíl SA *Musikzug*, SA, NSKK, NSF, HJ, SS, uniformované uzavřené spolky a pak ozdobená májka na voze. Za ní následoval okresní štáb NSDAP, cechy, NSF a BdM. Slavnostní průvod se vydal ulicemi Moskevská a Železná až na Sokolské náměstí, kde se konala první část májového festivalu. Ta začala v 13:40 tancem dívek kolem májky, poté byly předvedeny německé lidové tance a pěvecká vystoupení učitelského spolku *Silcher*, stejně jako skupin *Hitlerjugend* a BdM. Nebyla opomenuta ani hudba v podání kapely SA, župního hudebního útvaru NSDAP (*Gaumusikzug der NSDAP*) či závodní kapely C. Neumann. Slavnost na Sokolském náměstí skončila přibližně v 14:30, načež se *Majáles (Maibaumfest)* přesunul formou velkolepého průvodu na výstaviště, kde festival s heslem „*Sudetenland singt und tanzt*“ pokračoval vystoupením organizace *Radosti k síle (Kraft durch Freude – KdF)*, který předvedl lidové písně, tance i kroje z oblastí Kravař, Hřebečska, Broumovska a Chebska. Opět zazněly i skladby v podání hudebního oddílu SA, stejně tak jako zmíněných dalších kapel. Celkem se na festivalu podílelo více než 300 účinkujících, a to až do 21 hodin, kdy byla slavnost ukončena zapálením vater na okolních kopcích.²¹²

4. 6 Sbírký na zimní pomoc

Další z oblastí, ve které dokázaly jednotky SA plně rozvinout svoji aktivitu, byly pravidelné sbírky na Zimní výpomocnou akci (*Winterhilfswerk – WhW*), později Válečnou zimní výpomocnou akci (*Kriegswinterhilfswerk*). Tyto sbírky si kladly za cíl vybrat od široké veřejnosti co možná největší finanční obnos, který měl být vynaložen pro potřebu chudých či na jiné dobročinné účely, jež měl zajistit například Německý červený kříž

bereits geleisteten Einsatz, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 135, s. 4; Die Turngemeinden-Aufbauzellen im NSRL, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 15, s. 8.

²¹¹ Das Heldenlied von Deutsch-Ostafrika. Vortrag des Generals von Lettow-Vorbeck in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 18, s. 7.

²¹² SOKA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 30. dubnu 1939; Gross-Reichenberg feiert den 1. Mai. Am Vortag (Sonntag, 30. April) Maibaum- und Volkstumsfest, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 114, s. 14.

(*Deutsches Rotes Kreuz*) nebo nadace typu Matka a dítě (*Mutter und Kind*). S postupující válkou se ale vybrané částky využívaly především na pokrytí armádních potřeb.²¹³ V případě velkých sbírek šlo nejčastěji o dvoudenní víkendové akce, konané v rámci celé sudetské župy, kdy jejich provedením byly vždy pověřeny konkrétní spolky či organizace, které měly zajistit i odpovídající společenský a kulturní program. Vybíralo se nicméně i jednorázově, například během veřejných koncertů, kulturních vystoupení nebo třeba vánočních večírků. Protiváhou za své peníze si pak mohli přispívající vybrat celou řadu nabízených odznáček (*Spendenabzeichen*), které se většinou vyráběly v sériích pro konkrétní sbírku.²¹⁴

První sbírku pro zimní pomoc oficiálně otevřel župní vedoucí Konrád Henlein v pátek 4. listopadu 1938 v budově Turnhalle v Jablonci nad Nisou za přítomnosti říšského pověřence pro WhW Ericha Hilgenfelda.²¹⁵ Podobné slavnostní zahájení se ale konalo i v liberecké Turnhalle, kde okresní vedoucí Josef Porsche vyzval obyvatele k přispění alespoň malou částkou, jež může výrazným způsobem ovlivnit životy potřebných.²¹⁶ Sbírka se konala nadcházející víkend 5. – 6. listopadu s celkovým výsledkem 556 997 RM v župě, což v okrese Liberec znamenalo v průměru 25 Pf na osobu.²¹⁷ Do konce roku 1938 pak byly v Liberci pořádány ještě některé menší sbírky, a sice v kavárně Winkler u příležitosti koncertu italského houslisty Lamberta Strappiniho, která vynesla 500 RM či WhW předvánoční hry, při kterých se vybralo celkem 4161,64 RM.²¹⁸

²¹³ Sbírkovou činnost upravovalo nařízení o sbírkách (*Sammlungsordnung der NSDAP*) ze 4. července 1935. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 12, 16. 2. 1940.

²¹⁴ Dodnes lze nalézt v soukromých sbírkách, bleších trzích nebo starožitnictví odznáčky WhW všech materiálů i tematických provedení. Běžné byly například malované porcelánové figurky pohádkových postav či povolání, broušená sklíčka s podobou německých osobností či historických památek, malé dřevěné destičky s ukázkami tradiční regionální architektury, nebo třeba malované papírové pohádky velikosti dlaně.

²¹⁵ Gauleiter Henlein eröffnet WHW, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 243, s. 3; Feierliche Eröffnung des Winterhilfswerkes im Sudetengau durch den Gauleiter Reichskommissar Konrad Henlein, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 47, 1938, č. 303, s. 6; Eröffnung des Winterhilfswerkes im Sudetengau, in: *Friedländer Zeitung*, roč. 44, 1938, č. 92, s. 1.

²¹⁶ Die Eröffnung des Winterhilfswerkes in Reichenberg, in: *Reichenberger Tagesbote*, roč. 10, 1938, č. 305, s. 6.

²¹⁷ SOKA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 4. listopadu 1938.

²¹⁸ WHW.-Konzert im Grosskaffee-Haus Winkler, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 271, s. 10; Über 4 000 RM dem WhW, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 291, s. 12.

Zapojení jednotek úderných oddílů do sbírkové činnosti můžeme s určitostí předpokládat až na začátku roku 1939, kdy se spolu se sbory SS zúčastnily lednové říšské pouliční sbírky a pomohly tak ženám, které ji měly zajistit, vybírat na veřejných prostranstvích, včetně hostinců.²¹⁹ Je však třeba dodat, že takovéto vybírání drobných příspěvků do červené kasičky nebylo podstatě SA vůbec cizí, naopak vycházelo z její hlubší tradice přelomu dvacátých a třicátých let, kdy veřejné sbírky tvořily podstatnou část jejich finančního rozpočtu. Kromě toho se tato aktivita stala vítanou politicko-spoločenskou propagací jednotek SA, které měly při sbírkách možnost konfrontovat široké spektrum obyvatelstva všech vrstev.²²⁰ Lednová říšská sbírka byla v Liberci zahájena v neděli 15. ledna v 15 hodin na náměstí, prozatím ale vybírali především význačnější zástupci strany a okresu, organizovaní v jednotkách SA.²²¹

O mnoho pestřejší program nabídla obyvatelům Liberce říšská sbírka konaná 5. – 6. listopadu 1939 společnou organizací jednotek SA, SS, NSKK a NSFK. Již v sobotu ráno proběhlo slavnostní nastoupení čestných stráží ke čtyřem ústředním „obětním stolům“, jež se nacházely u památníku padlých, pomníků v blízkosti škol na ulici 5. května (*Horst-Wessel-Strasse*) a Na Bojišti (*Kranich*), stejně tak jako u památníku, jež se měl nacházet u Paláce Dunaj na dnešním Soukenném náměstí. Vybíralo se nicméně po celém městě.²²² Hudební oddíly SA, SS a NSFK zajišťovaly po oba dny koncertní program na všech větších náměstích Velkého Liberce a v samotném centru města byla zřízena stanoviště, na nichž se každá z jednotek snažila přispívajícím ukázat co nejvíce ze své činnosti.²²³ Na dnešním Soukenném náměstí pořádalo jezdeckto SA projížděky dětí na koních, připraveno bylo ale i předvedení služebních psů. Zpravodajské oddíly zatím ovládly budovu radnice, kde měly v každou celou hodinu promítat tematické barevné filmy, například o nasazení SA při žních, pochodu jednotek v plné polní na 25 km či běhu s plynovou maskou přes překážky. Obyvatelstvo mohlo také zhlédnout barevné fotografické snímky ukazující krásy starého Liberce, nebo film o cestě lodi *Robert Ley*

²¹⁹ Unsere Frauen sammeln für WHW. Überall im Gau Begeisterung über die Spendenzeichen, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 15, s. 19.

²²⁰ LONGERICH, Peter, *Die braunen Bataillone*, s. 124.

²²¹ Unsere Frauen sammeln für WHW. Überall im Gau Begeisterung über die Spendenzeichen, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 15, s. 19.

²²² Reichenberg im Zeichen der 2. Strassensammlung. Viele Veranstaltungen/Konzerte, Buntfilm-Vorführungen, Wacheaufzug, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 305, s. 8.

²²³ Platzkonzerte zur zweiten Reichsstrassensammlung, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 304, s. 8.

do Norska. Svoji iniciativu projevila i místní jednotka SA-Marine, když u školy Na Bojišti vztyčila stožár, na němž prezentovala vlajkové signály, typické pro německé námořnictvo.²²⁴

Pro sbírku si připravily mnohé atrakce i jiné zmíněné organizace strany, z nichž za nejzajímavější můžeme označit předvedení nejstaršího modelu automobilu značky Benz, kterým přijeli na dnešní Soukenné náměstí příslušníci NSKK a cestou vozili děti, nebo na Sokolském náměstí vystavená letadla NSFK.²²⁵ Díky tomuto zábavnému programu a důslednější mediální propagaci zaznamenala listopadová sbírka poměrně velký úspěch, který byl reflektován i ve vybrané částce, činící v župě 594 062,63 RM.²²⁶

S postupující válkou souvisela i větší potřeba pouličních sbírek, jejichž smyslem bylo především „zabezpečit stav společnosti“. Dle oficiální propagandy měly být výtěžky použity na dobročinné účely a mateřské školky, heslo „*Opfer für's WhW. sind Bomben auf England!*“ však dávalo tušit skutečný cíl vybrané částky.²²⁷ Odchod mnoha libereckých mužů na frontu si pak vyžádal i aktivnější zapojení ve vlasti setrvávajících mužů SA, kteří začali být postupně činní i ve sbírkách, které doposud pořádaly jiné organizace. Většinou

²²⁴ SOKA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 4. a 5. listopadu 1939; Reichenberg im Zeichen der 2. Strassensammlung. Viele Veranstaltungen/Konzerte, Buntfilm-Vorfürhrungen, Wacheaufzug, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 305, s. 8.

²²⁵ „Den Sieg erringen, heisst Opfer bringen“. Die Formationen der Partei sammelten für das Kriegs-WhW, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 307, s. 4; Veranstaltungen im Dienste des Kriegs-WhW, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 306, s. 12.

²²⁶ Zweite Strassensammlung im Gau: 594 062 RM. Ergebnis des Vorjahrs wesentlich überschritten, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 312, s. 1. Zajímavý průběh měla zmíněná sbírka i v nedalekém Jablonci nad Nisou, kde na zimní pomoc vybírali muži SA v maskách nejznámějších členů britského válečného kabinetu. V ulicích města tak bylo možné potkat Nevilla Chamberlaina s deštníkem a plynovou maskou nebo Winstona Churchila v uniformě admirála. Nejoblíbenější atrakcí zimní pomoci se však stala ponorka U2/J12-Kriegs-WhW. „Den Sieg erringen, heisst Opfer bringen“. Die Formationen der Partei sammelten für das Kriegs-WhW, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 307, s. 4. V únoru 1940 dosahovala vybraná částka již přes 700 000 RM. Kriegs-Winterhilfswerk, in: *Friedländer Zeitung*, roč. 46, 1940, č. 17, s. 2.

²²⁷ „Bomben auf England“. 3. Reichsstrassensammlung im Sudetengau erbrachte 718 787 RM, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 318, s. 8; Sieg mit Bomben und Granaten. Die Männer der Formationen erstritten ihn fürs 2. Kriegs-WhW, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 306, s. 4.

se jednalo o zajištění koncertních vystoupení prostřednictvím hudebního oddílu SA, jezdecké ukázky nebo pomoc s organizací.²²⁸

Jednou ze sbírek, kde se přímo hlavními realizátory staly jednotky SA ve spolupráci s NSKK, NSFK a SS byla Válečná zimní výpomocná akce konaná 2. – 3. listopadu 1940. Ta proběhla formou sobotního závodu zmíněných formací o nejlepší výsledek sbírky při pochodu (*Werbemarsch*) skrze hlavní ulice města, přičemž k vítězství preferované jednotky mohli obyvatelé dopomoci svým příspěvkem.²²⁹ Pochod skončil na náměstí u městského divadla, před kterým se odehrál velký koncert, trvající až do pozdních odpoledních hodin.²³⁰ Zajímavý program obsahoval i následující den, kdy pořádaly místní úderné oddíly na Tržním náměstí jízdy na koních pro všechny děti i dospělé a jen o něco dále, na prostranství u dnešní Rumjancevovy ulice (*Lerchenfeld-Gasse*), zvaly všechny odvážlivce k „veselému hodu ručním granátem“. Ten byl prováděn na cíl, kdy organizátoři využili pravděpodobně i karikatur významných politických osobností zneprátelených zemí. Při správném zásahu se pak mohly ozvat hlášky typu: „*Dal jsem Churchillovi pár po kebuli!*“.²³¹ I přes nezpochybnitelnou kreativitu svých atrakcí však liberecké oddíly SA tento závod nevyhrály a skončily až na druhém místě.²³² Přesto se jim podařilo vybrat 16 113,87 RM.²³³

Podobná sbírka pod záštitou těchto čtyř formací se konala i o půl roku později, 1. – 2. března 1941. Pro tuto příležitost si liberecké jednotky SA opět připravily několik větších koncertů, projížďky mládeže na koních v jezdecké škole, střelbu z malorážky v Café Post nebo mimořádnou okružní jízdu na saních kolem radnice. Humoristickou zajímavostí pak měla být na náměstí situovaná bouda (*Wutbude*) s karikaturami politiků

²²⁸ Im Sudetengau Ortsturnfeste im Mittelpunkt, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 264, s. 7; Die NS.-Turngemeinde Reichenberg am Opfertag, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 262, s. 9; Die Gauhauptstadt im Zeichen der 2. Reichsstrassensammlung, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 290, s. 8.

²²⁹ Jak informuje dochovaná stížnost správních úřadů, měli se muži SA někdy obracet ve snaze vybrat vyšší částku i na finančně zajištěné české obyvatelstvo, což však bylo ze strachu z antipropagandy zakázáno. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 12, 16. 2. 1940.

²³⁰ Wer wird Sieger sein, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 303, s. 8.

²³¹ „*Ich hab' dem Churchill 'paar auf'n Schädel gegeben!*“ Ganz Reichenberg muss entscheiden, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 304, s. 8; Volltreffer!, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 305, s. 14.

²³² Na prvním místě se díky svému sbírkovému výnosu ocitly jednotky NSKK, následované SA, SS a NSFK. NSKK.-Sieger im Wettkampf der Formationen, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 307, s. 8.

²³³ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 5/41, 26. 3. 1941.

zneprátelených zemí a pro účely sbírky se podařilo zajistit i pancéřový vůz.²³⁴ S originálními nápady přišly ale i jiné formace, například NSFK instalovala v budově dívčí školy na dnešním Sokolském náměstí výstavu o letectví, přičemž zajistila i skutečné letadlo. V případě hezkého počasí organizace inzerovala dokonce i okružní lety.²³⁵ Speciálně pro tuto sbírku byly rovněž jabloneckými skláři vyrobeny malé plakety ze skla s portréty historicky významných osobností německého národa, jež měly sudetským Němcům připomenout nepatrnost jejich finančního daru v porovnání s celoživotní obětí těchto velikánů.²³⁶ Kvůli rozsahu zakázky však skláři nedovedli včas vyrobit požadované množství a přispívající se proto na mnoha místech museli spokojit s náhražkovými odznaky z papíru. Nedostatkové plakety se prodávaly s přírážkou, kdy nejvyšší cena byla stanovena za hlavu Hitlera, kdy se platilo od 5 do 10 RM.²³⁷

V rámci organizace SA se tento rok konala ještě jedna sbírka, a sice v říjnu, na níž měli obyvatelé Liberce možnost seznámit se s činností mužů všech těchto jednotek, včetně speciálních. Akce byla otevřena ranním slavnostním pochodem hudby SA hlavními ulicemi až na náměstí, kde se konal velkolepý koncert. V průběhu sbírky si mohli přítomní prohlédnout zdravotnický stan sanitních jednotek s vybavením, práci zpravodajců i jezdeckta, nebo se přesvědčit, jak rychle jsou ženijní oddíly SA schopny postavit nouzové mosty a vidět techniku jejich práce.²³⁸

S pokračující válkou ubylo organizačně náročnějších akcí, jež posléze nahradily koncerty místních pěveckých spolků či vystoupení školní mládeže a Hitlerjugend. Jednotky SA byly v rámci zimní pomoci využívány spíše výjimečně, a to především pro zajištění působivých propagandistických pochodů či hudby.²³⁹ S hospodářským

²³⁴ Der grosse Tag der Formationen, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 60, s. 8.

²³⁵ Der Tag der Formationen, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 58, s. 8.

²³⁶ Na plaketách byli zpodobněni například Otto von Bismarck, Fridrich Veliký, svobodný pán von Stein, W. A. Mozart, J. S. Bach, Beethoven, nebo spisovatelé Schiller a Goethe. Mezi těmito syny „německé vlasti“ však nechyběl ani Adolf Hitler. Mahnteine, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 59, s. 7.

²³⁷ 947 529,01 RM im Sudetenland. Grosser Erfolg der 6. Reichsstrassensammlung, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 68, s. 16.

²³⁸ Der Tag der Formationen, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 295, s. 4.

²³⁹ Veranstaltungen in Gross-Reichenberg zur 2. Reichsstrassensammlung am 24. und 25. Oktober, in: *Die Zeit*, roč. 8, 1942, č. 293, s. 3; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 29/43, 20. 8. 1943; Veranstaltungen zur 2. Reichsstrassensammlung in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 298, s. 3.

vyčerpáním Německa se nicméně sbírky stávaly častějšími a jejich výběrčí stále neodbytnějšími.²⁴⁰ Přesto se vybrané částky neustále zvyšovaly, což lze vysvětlit především nátlakem strany a okolí, kdy se člověk bez odznáčku zimní pomoci mohl lehko stát podezřelým a nepříjemně vybočit z řady.²⁴¹ S nedostatkem materiálů a financí souvisel v roce 1944 i nápad povolat do služeb WhW řemeslníky, pro které byly na větších náměstích zřízeny dřevěné stánky, v nichž za příspěvek opravovali drobné předměty do domácnosti, kočárky, hrnce nebo třeba boty.²⁴²

Definitivní konec sbírkám na zimní pomoc znamenal nástup prvních měsíců roku 1945, kdy organizování větších akcí tohoto typu už nebylo z důvodu hroutícího se německého válečného hospodářství i fronty možné. Sbírková činnost se proto soustředila především na zajištění postradatelného ošacení, které mělo být použito pro jednotky domobrany (*Volkssturm*) nebo na sběr starých materiálů.

4. 7 Ostatní sbírková činnost

Sbírková činnost jednotek SA se neomezovala jen na vybírání financí, nýbrž soustředila se i na sběr surovin, jež mohly být dále využity pro válečné hospodářství. Jedním z takovýchto recyklovatelných materiálů se stal bezpochyby starý železný šrot, s jehož sběrem začaly úderné oddíly již krátce s vypuknutím války.²⁴³ Podobné akce měly nicméně zajistit i v jejím průběhu, a to nejprve rozšiřováním odpovídající propagace, letáků a plakátů, jež jim byly zaslány z ústředí, následně pak sběrem samotným, který cílil zejména na dobrovolné odevzdání železných plotů a ohrazení od soukromých majitelů. Mimoto muži SA dbali i o spojení s kováři, zámečníky a jinými železo zpracujícími řemeslníky. Motivací ke vzornému provedení sbírek pak měl být jednotkám nejen pocit z dobře vykonané práce, ale i značný finanční podíl, který využívaly především na pořízení služebního oblečení.²⁴⁴

²⁴⁰ Jen v období září – říjen 1944 se v Liberci konaly čtyři sbírky. Weitere Steigerungen der WHW.-Sammelergebnisse, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 4, s. 3.

²⁴¹ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 322.

²⁴² Nachrichten aus der Gauhauptstadt. Sonderveranstaltungen zur 1. Reichsstrassensammlung, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 282, s. 3; Reichenberger Handwerker im Dienst des Kriegs-WHW, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 89, s. 3.

²⁴³ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 5, kart. 3, Tagesbefehl, 28. 9. 1939.

²⁴⁴ SOKA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Altmaterialerfassung, 17. 5. 1940.

Kromě toho se úderné oddíly pravidelně zapojovaly do sběru starých patron, v domácnostech postradatelných bot nebo při každoročních sbírkách knih pro Wehrmacht.²⁴⁵ Zajímavou ukázkou sbírkové činnosti bylo i nařízení o sběru léčivých rostlin, za který odpovídali lékaři jednotlivých SA standart.²⁴⁶

4. 8 Sportovní činnost jednotek SA

S tělovýchovnou tradicí byly říšské jednotky Sturmabteilung spojeny již od doby své reorganizace po roce 1934, což vycházelo ze zájmu vyšší politiky o přetvoření této organizace jako nositelky sportovního a branného vzdělání.²⁴⁷ Fyzické péči o tělo se tedy členové maximálně věnovali, což platilo i v Říšské župě Sudety, kde SA dokonce převzala pomyslné nástupnictví dřívější turnerské jednoty.²⁴⁸ Sportovní aktivity a tělovýchovná cvičení tak tvořily podstatnou část služby každého člena SA. Muži měli být schopni cvičit v terénu i v kryté hale, trénovat běh, skok a hod, stejně jako plavání nebo běh na lyžích.²⁴⁹ O jejich výkonech se mohla veřejnost přesvědčit několikrát do roka při pravidelných závodech jednotek SA, ať již se jednalo o takzvaný Sudetský běh osvobození na lyžích (*Sudetenbefreiungslauf*), lesní a orientační běhy, mistrovství v pochodech s plnou polní (*Gepäckmarschmeisterschaft*), nebo různé formy branných závodů.²⁵⁰

²⁴⁵ Jednalo se především o koženou obuv, zejména jezdecké holínky, lyžařské boty či pohorky. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 42, 10. 9. 1941; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 9, 13. 2. 1940; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 11/42, 2. 9. 1942.

²⁴⁶ Sběr léčivých rostlin muži SA nejspíše fyzicky sami nevykonávali, neboť v této oblasti bylo preferováno zapojení spíše školní mládeže, BdM či Hitlerjugend. S určitostí jim však byl sběr předáván, případně se na něm mohli podílet. SOKA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Heilpflanzensammlung, 11. 6. 1940.

²⁴⁷ LONGERICH, Peter, *Die braunen Bataillone*, s. 223–223.

²⁴⁸ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 112.

²⁴⁹ *SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1943*, [s. n. 1943], s. 6–7.

²⁵⁰ Die SA.-Geist überall bewährt. Die Aufbauarbeit in der SA.-Gruppe Sudeten seit 1938, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 20, s. 3. SA-Manni reprezentovali svoji jednotku i při závodech jiných spolků či organizací, a to v disciplínách stejně tak rozličných, jako sport sám. Jejich jména s poznámkou o členství SA tak lze zahlédnout ve většině výslednic regionálních soutěží, ať již se jednalo o běh či skok na lyžích, oblíbené závody na sáňkách, nebo třeba mistrovství ve sportovním šermu. Gauoffene Lang- u. Sprungläufe in Josefthal, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 68, s. 10; Skimeisterschaft des Bezirkes Jeschken-Iser

Militární směr těchto akcí se ještě více prohloubil s vypuknutím druhé světové války, neboť bylo v zájmu velení SA vychovat z každého německého muže především schopného vojáka. Soutěže se proto staly nástrojem, jak relativně zábavnou formou vštípit společnosti základní vojenské znalosti a dovednosti.²⁵¹ Tuto skutečnost lze demonstrovat hned na prvním typu závodu, kterého se liberecké úderné oddíly účastnily, a to na Sudetském běhu osvobození. Ten se měl konat jako každoroční připomínka začlenění pohraničí do německé říše, uskutečnil se ale pouze čtyřikrát, naposledy v lednu 1944. Relativně velký závod celé SA-Gruppe Sudeten byl poprvé proveden 18. prosince 1938 pod patronací SA-Gruppe Schlesien jako soutěž jednotlivců, přičemž startovat mohli kromě mužů SA i příslušníci jiných nacistických organizací, například SS, NSKK, NSFK, Wehrmachtu, četnictva i policie, a to ve třech skupinách podle věku od 20 do 49. Na trase, která vedla od hory Stóg v dnešní polské části Jizerských hor až do Harrachova stanulo celkem 400 účastníků, z nichž ocenění měli být pouze tři nejlepší z každé věkové kategorie. V cílové rovině vítězné závodníky očekávalo kromě sborového „Sieg Heil“ i přivítání v provedení hudebního oddílu SA z Liberci, jenž však pro třeskutý mráz –24 °C nebyl schopný zahrát jediný plánovaný marš. Většího úspěchu nedosáhly ani závodící liberecké SA jednotky, z nichž nejlépe dojel Sturmführer Ing. Eduard Ginsky, který s časem 3 hodiny 7 minut obsadil páté místo v kategorii nejstarších mužů.²⁵²

Druhý Sudetský běh osvobození už proběhl jako závod mužstev, a to sice za mírnějšího počasí, nicméně obtížnější trasy.²⁵³ Účastníci totiž museli kromě povinné zátěže 5 kilogramů překonat i dvě překážky – břevno v cestě a dvě hromady dřeva.²⁵⁴ Závěr

in Harrachsdorf, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 50, 1941, č. 16, s. 6; Harter Kampf auf der Jeschkenbahn, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 14, s. 6; Fechtsport im NSRL, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 62, s. 8.

²⁵¹ Snad jediným závodem SA, který byl po vyhlášení války prost jakýchkoli branných cvičení, byl plavecký závod, konaný v červenci 1941 na koupališti ve Vratislavicích nad Nisou. Při něm byli muži hodnoceni v plavání na styl, skoku, vodní házené a v předvedení záchranářského plavání. Schwimmwettkämpfe der SA-Standarte 94, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 50, 1941, č. 176, s. 5.

²⁵² Erzgebirgler gewinnt den Befreiungslauf. Konrad Henlein in Harrachsdorf/Start bei 24 Grad Kälte, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 289, s. 11; Sudeten=Befreiungslauf 1938, in: *Friedländer Zeitung*, roč. 44, 1938, č. 111, s. 6.

²⁵³ Mužstvo bylo tvořeno velitelem a třemi dalšími členy. Durchführungsbestimmungen zum Sudetenbefreiungslauf, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 151, s. 8.

²⁵⁴ SA-Gruppe Hochland siegte vor Riesengebirge und Gablonz, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 49, 1940, č. 6, s. 6.

večera pak patřil slavnostnímu vyhlášení vítězů, k jejichž uctění nastoupili všichni ostatní závodníci s lyžemi na ramenou a část s pochodněmi. Ani v těchto závodech si nevedla liberecká 94. standarta příliš dobře, neboť jedno její mužstvo bylo vyřazeno v důsledku prasklé lyže a její nejlepší muži obsadili desáté místo v kategorii nejmladších běžců.²⁵⁵

V pořadí třetí závod tohoto druhu se uskutečnil v lednu 1941 za účasti přibližně sta družstev, kdy organizátoři rozšířili věkovou hranici na muže od 15 do 55 let. Několik obtížných úkolů přesto čekalo na závodící i tentokrát. V první části trasy se jednalo o stoupání 5 kilometrů s převýšením 140 metrů, součástí soutěže se staly ale i překážky, hod granátem a střelba z malorážky na cíl vzdálený 50 metrů.²⁵⁶ Umístění jednotek SA z Liberce pak bylo podobné jako v předchozím roce, neboť obsadili desáté a patnácté místo.²⁵⁷

Svá vlastní klání v zimních sportech pořádaly i jednotlivé standarty, a to za vítané účasti různých příslušníků strany. Tímto způsobem organizace SA zajišťovala celou řadu závodů, ať již se jednalo o štafetové nebo klasické běhy na lyžích, často pořádané v okolí Bedřichova.²⁵⁸ Podporování lyžařské výchovy u mužů SA i široké veřejnosti bylo opět podmíněno válkou, a to z nutnosti muže připravit na boj v nehostinných podmínkách východní fronty.²⁵⁹ Tomu měly napomoci nejen četné horské lyžařské kurzy pořádané

²⁵⁵ K tomu více SA-Gruppe Hochland siegte vor Riesengebirge und Gablonz, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 49, 1940, č. 6, s. 6; SA Gruppe Hochland-Sieger im Sudetenbefreiungslauf, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 7, s. 5.

²⁵⁶ V rámci úspory střeliva měl každý účastník jen jednu ránu, přičemž za každý chybný výstřel byla mužstvu připočtena minuta na celkovém čase. SA.-Gruppe Hochland auch diesmal siegreich. Sudetenbefreiungslauf – ein machtvoller Auftakt der heutigen Wintersportereignisse/Rund 100 Mannschaften, über 100 Springer am Start, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 13, s. 6–7.

²⁵⁷ Sudeten-Befreiungslauf 1941: Sieger wieder SA-Gruppe Hochland, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 50, 1941, č. 10, s. 6. Poslední Sudetský běh osvobození se konal společně s župním mistrovstvím v Harrachově, kdy byl plánován jako branný běh na trase 16 kilometrů o účasti 80 mužstev. Jeho průběh byl proto do značné míry podobný jako u závodu předchozího. Schon über 80 Mannschaften gemeldet. Sudetenbefreiungslauf der SA. und Gaumeisterschaften des NSRL., in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 9, s. 3.

²⁵⁸ SA-Brigadeführer Köllner besucht die Standarten-Wettkämpfe, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 49, 1940, č. 133, s. 5; Die SA.-Standarte 94 Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 87, s. 9; Skiwettkämpfe der SA.-Standarte 94, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 17, s. 8.

²⁵⁹ MAY, Franz: Die Sturmabteilung des Führers, in: *Sudetenland im Reich: Ein Querschnitt durch die Aufbauarbeit und Leistung des Reichsgaues Sudetenland*, Reichenberg, Franz Kraus 1943, s. 56; Wehrhaft durch Schilaulf. Sudetenbefreiungslauf der SA. und NSRL.-Gaumeisterschaften, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1944, č. 26, s. 3.

v oblasti Krkonoš, ale zejména zimní branné závody.²⁶⁰ Tento nový druh sportovní soutěže byl koncipován jako průzkumná hlídka, zahrnující kromě běhu na lyžích v délce 8 až 12 kilometrů se zátěží 10 kilogramů i orientační a branné úkoly. Účastníci museli také v co nejkratším čase určit svoji polohu, zasáhnout granátem cíl, nebo střílet z malorážky na 50 metrů. Při těchto závodech tvořili mužstva liberecké standarty vždy členové stejného sturmu, účastnily se ale i jednotky zpravodajské či námořní. Obdobné soutěže připravovala organizace SA také pro ženy nebo mládež, a to v délce trasy 3 kilometry.²⁶¹

Vojenská předpříprava byla zahrnuta rovněž v rámci organizace celoročních orientačních běhů, které se měly uskutečnit pokud možno v neznámém terénu za využití mapy nebo kompasu. Cestou museli muži překonávat rozličné nástrahy, například vodní jámy, přírodní překážky nebo ploty.²⁶² V úsecích trasy se pak nacházela kontrolní stanoviště, s mimořádnými úkoly, například zjistit a zakreslit svoji polohu, hod granátem na cíl nebo střelba.²⁶³ Další obdobou těchto běhů tvořily orientační pochody se zátěží 10 kilogramů, rovněž doplněny úkoly a překonáváním překážek.²⁶⁴

Pomyslným vrcholem závodů v organizaci SA, který spojoval veškeré dříve zmíněné sportovní aktivity, se stal branný boj mužstev. Tyto závody byly v Říšské župě Sudety pořádány od června 1939 až do srpna 1944 na úrovni standart, přičemž vítězná mužstva postoupila do bojů SA-Gruppe Sudeten v Ústí nad Labem nebo Opavě.

²⁶⁰ Pravidelné kurzy v Krkonoších probíhaly například v okolí Luční Boudy, kde měli SA-Manni zajištěno i ubytování. Náhradou za svůj čas pak dostávali 50 Pf. denně. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 84, 20. 12. 1943.

²⁶¹ Die Skiwettkämpfe der SA.-Standarte 94, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 46, s. 10; Winterwehrrkampf der SA, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 39, s. 3; SA.-Winterwehrrkampfstag 1944 in Gablonz, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 12, s. 3.

²⁶² Pro podzimní orientační běh v roce 1940 bylo kupříkladu nutné překonat 3 metry velkou jámu, přešplhat 2 metry vysokou zeď, plížit se 8 metrů pod konstrukcí vysokou 60 centimetrů, nebo přelézt haldy dřeva. Ausklang und Auftakt. Herbst-Mannschaftsorientierungsläufe in der SA-Gruppe Sudeten, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 294, s. 9.

²⁶³ Frühjahrswaldlauf- und Gepäckmarschmeisterschaften der SA.-Standarte 94, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 115, s. 8.

²⁶⁴ 12.500 sudetendeutsche SA.-Männer im Wettkampf. Zu den Waldlauf- und Gepäckmarschmeisterschaften der SA.-Gruppe Sudeten, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 111, s. 7; Waldlauf und Gepäckmarschmeisterschaften der SA. Sonntag in allen Standarten der SA.-Gruppe Sudeten, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 109, s. 7.

Ta nejlepší pak reprezentovala na říšských hrách v Berlíně.²⁶⁵ Protože se jednalo o kolektivní boj, startovali účastníci ponejvíce v mužstvech v rámci své jednotky, a to opět v rozdělení dle věkových kategorií. Závod se skládal obvykle z branného boje, orientačního běhu či pochodu mužstev, běhu na 400 metrů, překážkového běhu na 3 000 metrů, hodů granátem na dálku, německého víceboje a od roku 1940 často i z jízdy na bicyklu na 25 kilometrů. Pořadí jednotlivých disciplín si účastníci losovali.²⁶⁶ Zajištění organizace branných závodů plně podléhalo místním standartám SA, které k tomuto účelu obdržely od ústředí i finanční výpomoc, a to až do léta roku 1944, kdy částka činila 1 500 RM.²⁶⁷ Na přípravě samotné se pak kromě štábu podíleli i muži zvláštních jednotek. Ženisté byli kupříkladu pověřeni přípravou terénu a překážek, zatímco o ozvučení stadionu a zprovoznění telefonního se postarali zpravodajci.²⁶⁸

První takovýto závod uspořádala 94. standarta v Liberci poprvé 4. června 1939 na stadionu ve Starých Pavlovicích.²⁶⁹ Sportovní soutěž zahájilo již v 6 hodin ráno slavnostní vztyčení vlajky a proslov velitele standardy Gustava Adolfa Elgera, načež se mužstva vydala v plné polní a s rýčí na pochod dlouhý 20 kilometrů.²⁷⁰ Trasa, doplněná překážkami, vedla ze stadionu přes Růžodol a Stráž nad Nisou až k pohraničnímu opevnění a dále fořtovnou na Bedřichovce do Krásné Studánky, odkud se závodníci vraceli

²⁶⁵ 18.000 SA.-Männer im Wehrsport-Kampf. Die Standarten-Ausscheidungs-Wettkämpfe der Brigade 102, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 153, s. 11; Hohe Gäste bei den Aussiger SA-Wettkämpfen, *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 147, s. 10.

²⁶⁶ Německý víceboj obsahoval běh na 100 metrů, skok do dálky, vrh koulí, hod granátem do dálky a běh na 3 000 metrů. Über 7000 Teilnehmer an den Wehrkämpfen der Reichenberger SA.-Standarte, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 156, s. 8; SS gewinnt den Schild der Gauhauptstadt. Polizei Sieger im Wehrmannschaftskampf, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 223, s. 8; Wettkampftage 1939 der SA-Gruppe Sudeten, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 146, s. 8.

²⁶⁷ Částka měla být využita zejména na pokrytí finančních nákladů účastníků ve věci dopravy, ubytování a stravování. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 57, 2. 8. 1943; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 22, 7. 7. 1944.

²⁶⁸ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 19/42, 6. 11. 1942.

²⁶⁹ SOKA Liberec, AML VI. Gd, Kronika města Liberce 1937–1940, zápis k 4. červnu 1939.

²⁷⁰ V případě této disciplíny bylo jedno mužstvo tvořeno velitelem a 36 muži. Liberecká standarta jich postavila do boje 17. Wehrsportliche Kämpfe-eine soldatische Aufgabe. Zu den Standartenwettkämpfen des morgigen Sonntags, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 151, s. 8.

překonáním Černé Nisy zpátky na stadion.²⁷¹ Ten se mezitím proměnil na improvizované bojiště s překážkami z ostatných drátů a vodními příkopy, na němž měli závodící simulovat útok na 250 metrů vzdálené nepřátelské pozice. Po překonání náročného terénu je tak čekal ještě hromadný hod granátem na 25 metrů, který jim měl „vyčistit“ další cestu a závěrečné střelecké zneškodnění protivníka v podobě balonku.

Další částí závodu tvořil orientační běh družstev podle mapy, představující přenesení rozkazu na 6 kilometrů vzdálenou stanici.²⁷² Vyjma bezchybné orientace zde soutěžící prokazovali i své vojenské schopnosti, když museli nejprve podat správně formulované hlášení, provést dva hody ručním granátem, najít devět značek představující nepřátelské špehy a zakreslit je do mapové skici, stejně jako provést sestřelení balonku na 50 metrů.²⁷³ Odpolední část sportovního zápolení pak představoval německý víceboj a překážkový běh na 400 metrů, při kterém soutěžící překonávali téměř 2 metry vysokou zeď, 3,5 metru široký vodní příkop, španělské jezdce či plazící překážky, metr vysoký plot a 1,5 metru vysokou hromadu dřeva. Součástí byla ale i štafeta. Závěrečná slavnost s vyhlášením vítězů se konala krátce po 17. hodině, po čemž následoval slavnostní propagandistický pochod celé SA standarty přes město.²⁷⁴

²⁷¹ 18.000 SA.-Männer im Wehrsport-Kampf. Die Standarten-Ausscheidungs-Wettkämpfe der Brigade 102, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 153, s. 11.

²⁷² Při orientačním běhu tvořili družstvo jeden velitel a tři muži ze stejného sturmu. Za 94. standartu se zúčastnilo 25 mužstev. Wehrsportliche Kämpfe-eine soldatische Aufgabe. Zu den Standartenwettkämpfen des morgigen Sonntags, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 151, s. 8.

²⁷³ Celý závod měl poměrně složité bodování, přičemž bylo zohledňováno každých 30 vteřin času doběhu, nenalezené značky či neúspěšná střelba. Wehrsportliche Kämpfe-eine soldatische Aufgabe. Zu den Standartenwettkämpfen des morgigen Sonntags, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 151, s. 8.

²⁷⁴ Wehrsportliche Kämpfe – eine soldatische Aufgabe. Zu den Standartenwettkämpfen des morgigen Sonntags, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 151, s. 8. Nejúspěšnější družstva byla vybrána pro účast na branných závodech SA-Gruppe Sudeten v Ústí nad Labem, jež byly konány pro karlovarskou, teplickou a libereckou brigádu, zatímco pro muže SA z Moravy a Slezska se pořádaly v Opavě. Že se zajištění závodů neobešlo bez náročné organizace a materiálového zabezpečení, dokládá i správní rozkaz skupiny, který vyzýval všechny standarty k dodání dostatečného počtu zbraní, stanů a výstroje, jež měly být po skončení události opět vráceny. Je spíše perličkou, že až do roku 1944 bylo podobným způsobem při každých závodech převáženo i 900 erárních sportovních kalhot, které se však k časté nelibosti vedení hojně ztrácely. Ve zmíněné ústecké sportovní soutěži si liberecké jednotky SA vedly dobře a většinou se umístily do prvních pěti míst. Hohe Gäste bei den Aussiger SA-Wettkämpfen, *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 147, s. 10; Gemeinschaft-Geist des Sieges. Ergebnisse der Mannschafts- und SA.-Gruppenkämpfe, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 174,

Jiným typem sportovního soupeření se staly střelecké závody, konané od roku 1943 v souvislosti s neúspěchy německé armády na obou frontách. Z toho důvodu měla intenzivní střelecká cvičení zajistit alespoň minimální přesnost každého muže SA ještě před nástupem k Wehrmachtu.

Závodům předcházely nejprve střelecké prověrky, konané od poloviny roku 1942, v rámci nichž došlo k rozdělení mužů SA na úrovni sturmů do skupin na základě tabulkami daného výkonu, a sice na špatné střelce, dobré střelce a ostrostřelce.²⁷⁵ Ačkoli si liberecké jednotky SA při prověrkách vedly mimořádně dobře a vysloužily si uznání vedoucího SA-Gruppe Sudeten, bylo nezbytné ve střeleckém výcviku pokračovat celý rok a to předepsaným způsobem tak, aby se každý muž za čtvrtletí zlepšil o 10 bodů.²⁷⁶ Výcvik probíhal v krytých střelnicích i ve volném terénu se zaměřením na střelbu vleže s podpěrrou i bez ní, nebo na cílení vkleče.²⁷⁷ Zmíněných cvičení se ale neúčastnili pouze dospělí z řad SA, nýbrž i odrostlejší členstvo Hitlerjugend, které při této příležitosti plně podléhalo velení jednotlivých sturmů.²⁷⁸

Finální uzavření zmíněných prověrek proběhlo formou střeleckých branných závodů, jež pořádaly jednotlivé standarty v květnu 1943 za účasti všech příslušníků organizací NSDAP, včetně Hitlerjugend.²⁷⁹ V oblasti podléhající 94. liberecké standartě se jednalo o více než 2 000 lidí, závody se proto pořádaly ve dvou termínech a hned na několika střelnicích.²⁸⁰ Pro soutěžící byl nejprve připraven pochod na 3 kilometry bez

s. 20; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 105; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 107, 13. 6. 1939; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 121, 30. 6. 1939.

²⁷⁵ SA-Gruppe Sudeten: *Dienst im Jahre 1943*, [s. n. 1943], s. 10; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 10, kart. 6, Zusammenarbeit mit dem Deutschen Schützenverband, 21. 8. 1942.

²⁷⁶ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 6/43, 26. 2. 1943; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 11/43, 2. 4. 1943; Vergleichsschiessen der SA.-Gruppe Sudeten, in: *Die Zeit*, roč. 8, 1942, č. 176, s. 4.

²⁷⁷ SA-Gruppe Sudeten: *Dienst im Jahre 1943*, [s. n. 1943], s. 11.

²⁷⁸ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 11/43, 2. 4. 1943.

²⁷⁹ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 7/43, 5. 3. 1943.

²⁸⁰ Z libereckých střelnic se jednalo o ty v Horním Hanychově, Ruprechticích, Osečné a Vesci, pro vzdálenější jednotky 94. standarty byly otevřeny střelnice místní, například v obci Dlouhý Most, v Hodkovicích nad Mohelkou či v cihelně v Českém Dubu. Über 2000 Wettkämpfer bei den Schiesswehrkämpfen der SA.-Standarte Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 139, s. 3.

zátěže, následované ostrostřelbou na 50 metrů ve třech polohách s časovým limitem 15 minut. Stejně cvičení pak bylo provedeno ještě jednou v rámci rychlopalby, kdy měli střelci na zasáhnutí cíle pouhých 40 vteřin.²⁸¹ Obdobné závody se konaly i v roce následujícím.²⁸²

Jak je z uvedených příkladů patrné, směřovala tělovýchovná činnost příslušníků SA i dalších nacistických organizací především k mnohastrannému rozvoji fyzické zdatnosti, jež měla být udržována do nejvyššího možného věku. Jednotky Sturmabteilung se tak skrze sportovní činnost přímo podílely na branném výcviku širokého spektra německých mužů, jež měli být v čase příštím povoláni do bojového nasazení v řadách Wehrmachtu.

²⁸¹ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 28/43, 6. 8. 1943; Jeder deutsche Mann ein Schütze. Im Monat Mai erstmalig Schiesswehrkämpfe der SA.-Gruppe Sudeten, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 117, s. 3.

²⁸² Jeder deutsche Mann ein Schütze. Wehrschiessen der SA. in allen Gauen des Reiches, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 90, s. 3; Wehrkampftage 1944 im Sudetengau, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 168, s. 3; Der Gauleiter beim Wehrschiessen, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 53, 1944, č. 96, s. 3.

5. Válečné aktivity jednotek SA

5. 1 Spolupráce jednotek SA s Wehrmachtem

Nebyli to jen příslušníci strany či jejích organizací, kdo měl být připraven na válku. S vidinou blížícího se konfliktu vydal Adolf Hitler už 19. ledna 1939 rozkaz k zavedení takzvaného branného odznaku SA (*SA-Wehrabzeichen*), který měl zkouškou prověřit tělesnou připravenost i ostatních, dosud při NSDAP neregistrovaných mužů německého národa a stát se tak obecně uznávaným potvrzením základních vojenských dovedností.²⁸³ Jak samotný název odznaku napovídá, byly garantem fyzického i světonázorového proškolení ustanoveny jednotky SA, u kterých měli muži „čestnou povinnost“ se přihlásit.²⁸⁴ Podmínkou pro zařazení do podobných branných společenství (*Wehrmannschaften*, později *Kriegs – Wehrmannschaft*) byl pouze věk nad 18 let, německá státní příslušnost a vyhovění základní zdravotní prohlídce u speciálních lékařů SA.

První vlna výcviků měla začít v říjnu 1939, přičemž v Liberci proběhlo zahájení branných cvičení v neděli 26. listopadu 1939 a to formou slavnostního nástupu v prostoru místního výstaviště. Apelu se účastnilo přibližně 5 000 nových branců z oblasti podléhající liberecké 94. standartě a více jak 2 000 SA-Mannů.²⁸⁵ Kurz, obsahující asi 70 lekcí, měl

²⁸³ Týkalo se mužů do 35 let, kteří dosud nebyli organizováni v jiných složkách NSDAP. Aufbau und Dienst der SA-Wehrmannschaften, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 122, s. 25. Brannému odznaku předcházela ještě sportovní odznak SA (*SA-Sportabzeichen*), zavedený nařízením Adolfa Hitlera 15. února 1935. Podmínky pro jeho získání byly do značné míry obdobné jako u pozdějšího branného odznaku s primárním určením pro SA-Mannů. SEIFERT, Otto: Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, s. 309; *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 371a.

²⁸⁴ Muži se mohli hlásit i do zvláštních jednotek, které při SA fungovaly. Aufbau der SA-Wehrmannschaften. Erste Ausführungsbestimmungen des Stabschefs der SA. Viktor Lutze, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 147, s. 1–2. Výjimku z účasti na branném výcviku obdrželi pouze ti, kteří stanuli u Wehrmachtu, nebo jim v kurzu bezpodmínečně bránil výkon jejich povolání. *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 371a; SEIFERT, Otto: Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, s. 309.

²⁸⁵ Würdiger Auftakt zum Beginn der Wehrerziehung. 5000 Wehrmänner in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 4, 1938, č. 328, s. 5.

trvat tři až čtyři měsíce a zahrnoval 5 nedělních dnů a 18 večerů ve všední dny.²⁸⁶ Po jeho absolvování směli být muži připuštěni ke zkoušce, kterou mohli – podobně jako výcvik – provádět pouze certifikovaní školitelé SA.²⁸⁷ Ta se skládala ze tří hlavních částí a zahrnovala tělesná cvičení (běh na 100 metrů, skok do dálky, vrh koulí, hod granátem a běh na 3 kilometry), branný sport (pochod v plné polní na 25 kilometrů, střelba z malorážky, hod granátem na cíl, běh na 200 metrů s plynovou maskou přes čtyři překážky, plavání, jízda na kole a základní znalost první pomoci), stejně tak jako službu v terénu, jež měla prokázat schopnost orientace, odhad vzdálenosti, posouzení terénu, maskování, nebo hlášení.²⁸⁸ Pokud účastník uspěl, čekalo jej slavnostní předání branného odznaku, konané například v liberecké Turnhalle či později v domě SA.²⁸⁹ Na udržení své fyzické kondice měli ale muži pracovat i poté, což zajišťovala opakovací cvičení, probíhající při standartách každým rokem. Účast na nich byla pro všechny držitele odznaků do 40 let povinná.²⁹⁰

Počet mužů, který v oblasti Říšské župy Sudety prošel výcvikovými kurzy SA byl obrovský a jen během prvního měsíce měl dosáhnout čísla 130 000. Ačkoli probíhaly pravidelné výcviky i v dalších letech války, začaly být v důsledku hromadných odchodů na

²⁸⁶ Wehrmannschaften der SA. Arden etappenmässig eingekleidet, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 218, s. 4.

²⁸⁷ Zkouška pro získání branného odznaku měla být konána dvakrát ročně, a sice v červnu – červenci a září – říjnu. *SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1943*, [s. n. 1943], s. 9. Oprávnění vést výcvik (*Lehrschein*) bylo udělováno na základě kurzu a prověrky na SA-Gruppenschule v Doksech (pro oblast Moravy v SA-Gruppenschule v Klokočově) a bylo předpokladem pro povýšení do hodnosti Truppführera. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 2, kart. 2, Dienstgrade und Beförderungsbestimmungen für SA-Mannschaften und SA-Unterführer, 10. 6. 1941. Jak je však patrné z dochovaných archivních materiálů, větší část důstojníků liberecké standarty tento průkaz nezískala, neboť jejich „znalosti i praxe nebyly dostatečné“. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 19, kart. 13, posudky SA der NSDAP Gruppenschule Sudeten. Oprávnění zkoušet pak měli jen absolventi říšských škol SA ve Vídni či Drážďanech.

²⁸⁸ *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 370/371.

²⁸⁹ Übergabe von SA.-Wehrabzeichen. Auszeichnung politischer Leiter durch den Gauleiter, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 52, s. 6; Ein hartes Geschlecht im neuen Staat. Feierliche Verleihung von SA.-Wehrabzeichen in Reichenberg, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 52, s. 10.

²⁹⁰ Neúčast znamenala odebrání branného odznaku. Ti z mužů, kteří absolvovali opakovací cvičení v pěti po sobě následujících letech, či v průběhu opakovacích cvičení dosáhli věku 35 let, získali odznak ve stříbře. Zlaté provedení pak bylo propůjčeno držitelům stříbrného odznaku po šesti dalších opakovacích cvičeních, nebo pokud dosáhli 40 let. *Organisationsbuch der NSDAP*, s. 371b.

frontu lidské zdroje pomalu vyčerpány, což odráží i zaznamenaný stav Wehrmannschaftu v sudetské župě v letech 1939–1942:²⁹¹

	1939	1940	1941	1942
leden		96 787	27 825	12 965
únor		74 913	23 162	11 553
březen		68 201	21 220	11 191
duben		60 407	20 021	9 908
květen		54 047	18 921	9 225
červen		48 841	17 479	9 049
červenec		44 574	16 770	
srpen		41 811	16 215	
září		40 397	15 506	
říjen	130 000	38 859	14 577	
listopad	130 000	36 640	13 921	
prosinec	106 459	28 021	13 874	

Nebyl to ale jen výcvik, který úderné oddíly budoucím vojákům Wehrmachtu zajišťovaly, nýbrž i jejich podrobná evidence. S pečlivostí tak byly zaznamenány nejen výkony každého muže, ale také informace o jeho charakterových a světonázorových postojích, dosaženém vzdělání a zaměstnání.²⁹²

S pokračující válkou a zhoršující se hospodářskou situací však obecně jevíli muži Wehrmannschaftu stále menší chuť podílet se ve zbytku svého času na cvičení, což zapříčinilo zejména pracovní vyčerpání a nedostatečný oděv.²⁹³ Nenastoupení do služby

²⁹¹ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 2, kart. 2, Stärke der SA-Wehrmannschaften. Během roku 1942 mělo být celkem uděleno 32 271 branných odznaků. Die SA.-Geist überall bewährt. Die Aufbauarbeit in der SA.-Gruppe Sudeten seit 1938, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, čís. 20, s. 3.

²⁹² Za správné doplnění těchto údajů byl odpovědný referent standarty pro branné odznaky. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 5, kart. 3, Tagesbefehl, 28. 9. 1939; SEIFERT, Otto: Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, s. 309.

²⁹³ Longerich, Peter: *Die braunen Bataillone*, 237.

tak muselo být ošetřeno peněžními pokutami, ve vážnějších případech uvězněním, nebo dokonce odsouzením pro urážku a štvání.²⁹⁴

5. 2 Nasazení členů SA u Wehrmachtu

První transport dobrovolníků odjel k pozemnímu vojsku Wehrmachtu z libereckého nádraží již v lednu 1939, nelze však spolehlivě prokázat, kolik z těchto více než 2 500 rekrutů z Liberce i blízkého okolí bylo organizováno v SA.²⁹⁵ Jen o dva měsíce později se naskytla příslušníkům úderných oddílů další možnost aktivní vojenské služby, tentokrát v souvislosti s „mimořádným nasazením“ při obsazení zbytků Československa. Pro tento úkol bylo vybráno celkem 300 SA-Mannů z oblasti celých Sudet, jež se měli podílet na zajištění pomocné policejní služby na zabraných územích v trvání šesti měsíců.²⁹⁶ Jiným typem nasazení se v září 1939 stalo tažení do Polska, pro které SA-Gruppe Sudeten vyčlenila ze svých řad 1 200 příslušníků.²⁹⁷ Tito muži získali základní výcvik ještě před začátkem tažení ve speciálních táborech a následně byli rozděleni do dvou praporů Bednak a Zips. Jejich činnost při obsazování Polska byla spíše pomocná a ve větší míře do bojů pravděpodobně nezasáhli.²⁹⁸ Členové praporu Bendak měli za úkol v první řadě zabezpečit ostrahu muničních transportů či vězňů a dbát o udržení pořádku na již dobytých územích, zatímco prapor Zips byl nasazen na průzkumy a v možných bojích proti polským partyzánům.²⁹⁹ Mimoto měli muži sudetských SA jednotek držet služby na hranicích,

²⁹⁴ SEIFERT, Otto: Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, s. 310.

²⁹⁵ „Muss i denn, muss i den...“, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 9, s. 5; 2500 Rekruten rücken ein, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 10, s. 11.

²⁹⁶ Ein Jahr Parteiarbeit im Kriege. Was im Gau Sudetenland geleistet wurde, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 49, 1940, čís. 205, s. 3; Die SA.-Geist überall bewährt. Die Aufbauarbeit in der SA.-Gruppe Sudeten seit 1938, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, čís. 20, s. 3.

²⁹⁷ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 113; SEIFERT, Otto: Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, s. 313.

²⁹⁸ Neexistující zmlinky o přímém bojovém nasazení potvrzuje i fakt, že při polském tažení fungovaly tyto jednotky SA v uzavřených skupinách. K tomu v případě pozdějšího frontového nasazení nedocházelo a muži byli přímo integrováni do Wehrmachtu. Výjimku tvořil jen reprezentativní oddíl Feldherrnhalle.

²⁹⁹ SA. kämpft an allen Fronten. Eherne Wehrgemeinschaft bei jedem Einsatz/Sudetendeutsche Verbände unterstützen die Truppen, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1942, č. 123, s. 3.

provést odzbrojení obyvatelstva a odstranění zátaras, případně zajistit nejnnutnější správu.³⁰⁰

Regulérní narukování k Wehrmachtu však čekalo dříve či později většinu příslušníků SA. Pomineme-li vlastní žádost, odcházeli do armády nejčastěji povoláni dle ročníku, a ačkoli nepozbyli svého členství v SA, po odchodu k Wehrmachtu se na ně vztahovaly stejné podmínky, jako na ostatní německé vojáky.³⁰¹ Vysílací úderné oddíly nicméně neztrácely přehled o činnosti svých mužů ani nadále, neboť byly skrze ústředí pravidelně zpravovány o bojujících i padlých členech a získané poznatky zanášely do zvláštní registratury, vedené při standartách. Kromě obvyklých údajů se tak zaznamenávaly informace o služební hodnosti u Wehrmachtu, číslu polní pošty, datu narukování, o vyznamenáních nebo zraněních a samozřejmě nechyběl ani soupis příbuzných.³⁰² Kontakt se svými členy udržovaly i jednotlivé sturmy, a to zpravidla prostřednictvím osobních dopisů či menších zásilek. Pošta se „kamarádům“ na frontu posílala vždy alespoň jednou za měsíc, nejednalo se ale pokaždé o projevy přátelství, neboť vést alespoň minimální korespondenci nařizoval rozkaz. Měla obsahovat malé novoty ze služby, obce a rodinného života. Dopisy i balíčky se pak zabalily většinou hromadně během jednoho večera a spolu s výtiskem časopisu „Die SA“ a průvodním dopisem velitele sturmu zaslány na frontu.³⁰³

Spojení s SA-Manny u Wehrmachtu zajišťoval při každém sturmu i sociální referent, jímž měl být ustanoven empatický starší důstojník, nebo poddůstojník, případně

³⁰⁰ Muži SA se zúčastnili polského tažení v uniformě jen s páskou „Deutsche Wehrmacht“. *Sudeten SA in Polen: Ein Bildbericht vom Einsatz sudetendeutscher SA-Männer im polnischen Feldzug*, s. 84–88. Informace o délce jejich služby se ale liší, neboť výše citovaná kniha zmiňuje 8 týdnů, zatímco novinový článek z roku 1940 uvádí pouze 4 týdny. *Ein Jahr Parteiarbeit im Kriege. Was im Gau Sudetenland geleistet wurde*, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 49, 1940, čís. 205, s. 3.

³⁰¹ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 2, kart. 2, Mitteilungsblatt des Personalhauptamtes der Obersten SA-Führung, 22. 12. 1942.

³⁰² Kartotéka měla být dokončena nejpozději 10. prosince 1940. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 5, kart. 3, Wochenbefehl Nr. 1/40, 10. 1. 1940.

³⁰³ SOkA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Feldpostbriefe, 26. 6. 1940. V omezeném množství zasílalo balíčky příslušníkům SA na své náklady i ústředí SA-Gruppe Sudeten, dělo se tak ovšem jen v případě velmi chudých rodin, které si podobné zásilky nemohly dovolit. SOkA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, *Betreuung der bei der Wehrmacht weilenden SA-Männer und deren Angehörige*, 8. 11. 1939.

bezdětná manželka příslušníka SA.³⁰⁴ Tento pracovník poskytoval poradenství členům i jejich rodinám v oblastech sociálního zabezpečení, finančních podpor i práva, obracel se na Frauenschaft s prosbou o dopisy pro muže SA na frontě nebo se spolupodílel na společných večerech, kam dostávaly pozvání i ženy bojujících a padlých členů, aby se lépe poznaly navzájem i s ostatními.³⁰⁵ Další z povinností sociálního referenta při SA sturmech bylo v případě úmrtí člena okamžitě vyrozumět jeho rodinu a pomoci jim navázat spojení s organizací NSKOV kvůli případné finanční podpoře.³⁰⁶ Osobní návštěvou a pomocí pozůstalým měli být zavázáni i velitelé standart a Sturmů, přičemž děti po padlých důstojnících od nich obdržely hračky.³⁰⁷

Jistého zabezpečení se mělo dostat i zraněným invalidům a válečným veteránům. Pro ty, kteří se léčili v oblastech podléhajících liberecké SA standartě, byly připraveny například společenské večery v lazaretech, při kterých účinkovali zejména příslušníci činní v divadle.³⁰⁸ Další formu rozptýlení v nemocnicích pak představovala možnost zapůjčení erárních šachovnic, popřípadě jiné programy, na jejichž provedení dostávaly jednotky malý měsíční příspěvek 50 Pf. na zraněného.³⁰⁹ Podporována byla i návštěva rodinných příslušníků v lazaretu dlejšího SA-Manna, kteří pro tento účel získali slevu 50 % na

³⁰⁴ Funkce sociálního referenta byla zřízena rozkazem z 30. září 1939. SOkA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Feldpostbriefe, 26. 6. 1940.

³⁰⁵ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 19/42, 6. 11. 1942; SOkA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Feldpostbriefe, 26. 6. 1940.

³⁰⁶ SOkA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, SA der NSDAP, Standarte 74, Friedland, 15. 10. 1939. Při úmrtí příslušníka SA ve službě či během nasazení u Wehrmachtu bylo postupováno jako v případě smrti běžného vojáka, rodina tedy měla právo na finanční příspěvek prostřednictvím organizací NSKOV, Nacionálněsocialistická péče o blaho lidu (*Nationalsozialistische Volkswohlfahrt* – NSV) či DAF. Existovaly sice i nadace v rámci organizace SA typu *Unterstützungsfonds der Obersten SA.-Führung*, *Unterstützungsfonds der Gruppen* či možnost jednorázové dotace skrze nejvyšší velení SA, ty byly však vypláceny zřídka a většinou pouze při úmrtí významných členů, nikoli těch řadových. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 2, kart. 2, Mitteilungsblatt des Personalhauptamtes der Obersten SA-Führung, 22. 12. 1942.

³⁰⁷ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 5, kart. 3, Wochenbefehl N. 7/40, 19. 6. 1940; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 3/43, 3. 2. 1943.

³⁰⁸ Verwundetenbetreuung durch die SA, in: *Die Zeit*, roč. 7, 1941, č. 299, s. 4.

³⁰⁹ Konkrétně se jednalo o deset šachovnic na standartu. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 12/44, 22. 4. 1944; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 13/44, 28. 4. 1944.

dráze.³¹⁰ Propuštění invalidé se pak opět včleňovali do svých domovských sturmů, kde se jim kromě pomoci sociálního referenta často dostala i zprostředkovaná nabídka přiměřeného zaměstnání, například ve formě kancelářské výpomoci.³¹¹

5. 3 Boj jednotek SA v zázemí

V řadách Wehrmachtu stálo v průběhu války až 80 % všech příslušníků SA. Oněch zbylých 20 % tvořili zejména muži v důležitých politických a správních funkcích nebo starci, kteří měli být využiti v boji na „domácí frontě“.³¹² Aktivita ve vlasti setrvávajících jednotek Sturmabteilung se tak, především od roku 1943, soustředila zejména na činnosti související s válkou a hospodářstvím, zabezpečením společnosti či nejnужnějšího provozu organizace.³¹³ Aby se zajistilo kontinuální a schopné velení ve vlasti setrvávajících jednotek, měli být vedoucími sturmů jmenováni nadále výhradně starší důstojníci, u kterých se již nepředpokládala vojenská služba.³¹⁴ Své uplatnění při jednotkách pak našly i ženy, které sloužily nejčastěji jako kancelářské pracovnice.³¹⁵

V důsledku válečného stavu i vlivem nedostatku jiných pracovních sil čelili muži SA nejširšímu nasazení. Kromě již zmíněného branného výcviku Wehrmannschaftu drželi

³¹⁰ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 2, kart. 2, Mitteilungsblatt des Personalhauptamtes der Obersten SA-Führung, 22. 12. 1942.

³¹¹ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 11/42, 2. 9. 1942.

³¹² KOCOUREK, Lubomír: Nacistické organizace v Říšské župě Sudety, in: *Historie okupovaného pohraničí* 12, s. 38; Die SA. im Lebenskampf unseres Volkes, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 23, s. 1–2.

³¹³ Konkrétně v roce 1943 měla být činnost SA omezena na péči o uniformy, výstroj a služebnu, udržování přístrojů i zbraní, přípravu na branné závody, nasazení při žních a přípravu na branné zkoušky. *SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1943*, [s. n. 1943], s. 13; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 21/43, 25. 6. 1943.

³¹⁴ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 1/42, 12. 1. 1942.

³¹⁵ Ženská pracovní síla se měla plně orientovat v záležitostech sturmu, což mělo zabránit především dezorientaci při změně vedoucího. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 1/42, 12. 1. 1942. Vykánávající podobný úřad byly osvobozeny od povolání skrze Říšskou pracovní službu, neboť se jednalo o nezbytnou službu pro fungování organizace. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 32, 9. 10. 1944; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Einberufung weiblicher Hilfskräfte der Standarte über den Reichsarbeitsdienst. Pokud ženy pečovaly o vlastní domácnost, měly právo na tzv. „Waschtag“, tedy placené volnou vždy jeden den v měsíci. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 75, 20. 11. 1943; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Waschtag für weibliche Angestellte.

pořádkové hlídky, podíleli se na protiletecké ochraně, chránili obyvatelstvo proti výtržnostem ze strany zajatců či zahraničních pracovníků, pomáhali při transportech zraněných i říšských Němců prchajících před nálety, při výstavbě leteckých krytů, dopravním provozu nebo v akcích na zabezpečení uhlí.³¹⁶ Důležitou součástí jejich služby byla i pomoc při kontrole zatemnění, neboť i přes výzvy tisku a vysoké pokuty se v Liberci zpočátku plně nedařilo toto nařízení prosadit.³¹⁷

Jako jednu ze záslužnějších aktivit jednotek SA, jež se prosadila v souvislosti s transporty zraněných z fronty do lazaretu v zázemí a s potřebou naléhavé krevní transfuze lze jmenovat vytvoření rozsáhlé organizace darování krve, která v Říšské župě Sudety vznikla.³¹⁸ Právě SA-Manni patřili k prvním, kdo měl začít s jejím darováním a tuto pomoc hojně poskytovat zejména během války. Údajně se hlásily celé jednotky, jejichž krev byla dána k dispozici buď zraněným v místních lazaretech, nebo posílána na frontu.³¹⁹ V úvahu ovšem přicházeli pouze zcela zdraví lidé do věku 50 let, jejichž vhodnost posoudil před odběrem ještě lékař SA-Gruppe Sudeten.³²⁰ V odškodnění za darování minimálně 200 ccm krve za týden pak muži SA obdrželi zvýšené příděly na dobu dvou týdnů, obsahující 700 g masa a 200 g jiných potravin. Stanoveno však bylo i finanční odškodnění, a to ve výši 20 RM za první odběr 100 ccm, za každý další 5 RM.³²¹ Jen do konce roku 1942 se tímto způsobem podařilo získat až 40 000 ccm krve.³²²

³¹⁶ SA.-Geist überall bewährt. Die Aufbauarbeit in der SA.-Gruppe Sudeten seit 1938, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, č. 20, s. 3. Jedna ze služeb jednotek SA v okrese Liberec proběhla 20. ledna 1940 v noci, kdy očekávaly transport Volyňských Němců. Po jejich příjezdu měly zajistit dopravu asi tisíce soukmenovců i jejich zavazadel na prozatímní ubikace, jež byly zřízeny ponejvíce ve školách. Die ersten Wolhynien-Deutschen eingetroffen. Herzliche Begrüssung und liebevolle Betreuung, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 21, s. 12.

³¹⁷ Strenge Kontrolle der Verdunkelung, in: *Die Zeit*, roč. 5, 1939, č. 322, s. 8; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 34/43, 8. 10. 1943.

³¹⁸ SOkA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Blutspenderorganisation, 29. 6. 1940.

³¹⁹ Hundertmal sein Blut gespendet. SA-Männer in der amtlichen Blutspenderorganisation, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 52, 1943, č. 146, s. 5.

³²⁰ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 10/44, 7. 4. 1944.

³²¹ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 20/42, 23. 11. 1942.

³²² Die SA.-Geist überall bewährt. Die Aufbauarbeit in der SA.-Gruppe Sudeten seit 1938, in: *Die Zeit*, roč. 9, 1943, čís. 20, s. 3. Poté, co v Sudetech zůstali už jen staří a nemocní muži se organizace s prosbou o darování krve obracela především na ženy. Freiwillige Blutspender, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 22, s. 3.

Jinou z možností SA-Manna, jak pomoci německému válečnému hospodářství představovala i pravidelná účast na zemědělských výpomocných akcích, v rámci nichž příslušníci pomáhali při žních a senosečích, a to i za cenu uvolnění ze zaměstnání.³²³ Bylo tak činěno nicméně jen v nutných případech a to tím způsobem, aby nedošlo k úplnému vyčerpání mužstva.³²⁴ Využití při sezónních pracích nalezla i jezdecká 102 standarta a především její koně, kteří měli být pro zemědělské účely bezplatně zapůjčováni vdovám po padlých členech SA nebo ženám, jejich muži stanuli na frontě. Kone takto mohli být poskytnuti vždy na půl dne pod podmínkou, že s nimi bude dobře zacházeno a nedojde k jejich přetěžování.³²⁵

Činnost jednotek SA v městských okrajových částech pak zajímavě doplňuje i povinnost držet hlídky v lesích, aby se během letních měsíců zabránilo riziku požáru. Během služby tak museli příslušníci úderných oddílů zajistit dodržování zákazu kouření a rozdělování ohně v lese i jeho okolí, zamezit krádežím dřeva a celkově anulovat případné škodlivé vlivy na lesních porostech i zvěři. Jelikož se jednalo o službu v podstatě lehkou, byli na její provedení nasazováni výhradně starší muži.³²⁶

Protože to byl právě SA-Mann, kdo měl jít ostatnímu obyvatelstvu příkladem, musel kromě své aktivní činnosti pomáhat ekonomice i pasivně, a to formou rozličných úsporných opatření, jež byla specifikována z ústředí a podléhala pravidelným hlášením.³²⁷ Patřilo k nim zejména šetření plynem a elektrickou energií na pracovištích, kdy k osvětlení služebny smělo být použito nejvýše jedno těleso o spotřebě 5 W na každé 2 m² rozlohy

³²³ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 7, kart. 4, Tagesbefehl, 23. 7. 1942; Kreis Reichenberg hilft dem Landvolk. 4000 Polit. Leiter leisten 20.000 Stunden Ernteeinsatz, in: *Die Zeit*, roč. 6, 1940, č. 240, s. 8; 360.000 Arbeitstage als Erntedienst der SA, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 48, 1939, č. 153, s. 3.

³²⁴ SOkA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Einsatz zur Frühjahrseinstellung, 7. 5. 1940.

³²⁵ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 11/43, 2. 4. 1943.

³²⁶ SOkA Liberec, f. SA - Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou, Waldbrandverhütung und Bekämpfung, 10. 5. 1940.

³²⁷ Kromě spotřeby energií na pracovištích byly jednotky SA povinny evidovat a každý měsíc hlásit i stav veškerého materiálu, oblečení, výstroje, surovin a nábytku. Předměty nad počet pak byly odvezeny a použity pro válku. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 41, 25. 5. 1943; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 13/44, 28. 4. 1944; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 15, 3. 5. 1944.

místnosti, přičemž se preferovalo užití stolní lampy před lustrem.³²⁸ Topit se mohlo pouze ve dne, kdy se zakazovalo rozsvěcet elektrické světlo a ani vysávat nešlo častěji než jednou za týden. Úsporným pravidlům podléhal také rozhlas a telefon, jejichž soukromé užívání bylo naprosto nepřípustné.³²⁹ Zajímavou ukázkou o hospodárnosti jednotlivých SA sturmů je rovněž nařízení, vyzývající k pěstování zeleniny a zejména brambor, k čemuž se měl využít každý volný kousek země ve vlastnictví či pronájmu jednotek Sturmabteilung. V rozkaze jsou přímo zmiňovány pozemky přiléhající ke střelnicím či okrajové a rohové části sportovišť.³³⁰ Změny související s válečným hospodářstvím a přidělovým systémem se nevyhnuly ani koním v držení SA. Ačkoli pro ně byly náhražky zakázány, docházelo i zde ke zmenšování dávek ovsa, sena a slámy.³³¹ Zakazovalo se rovněž užívání pokrývek, dosahovala-li teplota ve stáji alespoň 10°C.³³² Mimořádným úsporným opatřením podléhala s postupující válkou i munice, kterou jednotky SA zajišťovaly nejen pro vlastní jednotky, ale i pro místní střelecké, sportovní, železniční a poštovní organizace. Omezen byl nejen počet ostrých střel na muže, ale i přílišná kumulace střeliva při jednotkách.³³³ Z toho důvodu mohly standarty objednávat munici nejvíce na tři měsíce a to s dostatečným

³²⁸ Lustr směl být rozsvícen pouze výjimečně a nejvýše dvěma žárovkami. Ostatní byly povyšroubovány. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 59, 10. 8. 1943; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Einschränkung von Storm-u. Gasverbrauch.

³²⁹ I přes nařízení o úsporách se objevovaly stížnosti na příliš vysoké účty za užívání služebních telefonů. SA-Manni si dle správního ústředí měli říci jen to nejpodstatnější v co nejkratším čase. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 12, 2. 5. 1944; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Ferngespräche; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 59, 10. 8. 1943.

³³⁰ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 5, Freigabe von Gelände zum Anbau von Feldfrüchten, 2. 3. 1944.

³³¹ V červenci 1943 byla denní dávka pro koně stanovena na 3 kg ovsa, 5,85 kg sena a 4 kg slámy. Od 1. listopadu byly přiděly změněny na 3,5 kg ovsa, 4 kg sena a 5 kg slámy. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 24/43, 9. 7. 1943; SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 41/43, 4. 12. 1943.

³³² SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 41/44, 1. 12. 1944.

³³³ Člen Hitlerjugend měl například v roce 1944 měsíčně povoleno pouze pět ostrých ran. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 33, Schiessdienst der HJ, 10. 4. 1943. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 6, kart. 4, Wochenbefehl Nr. 23/44, 14. 7. 1944.

předstihem, neboť se župa potýkala s nedostatkem dopravních prostředků i pohoných hmot.³³⁴

Nasazení úderných oddílů v boji na „domácí frontě“ se vystupňovalo s vyhlášením takzvané „Totální války“, jež měla znamenat využití všech sil pro válečné hospodářství. Definitivní konec ostatních aktivit SA pak znamenalo nařízení z října 1944 související se vznikem jednotek domobrany, které nařizovalo organizacím NSDAP zanechání všech s válkou nesouvisejících činností. Nařízením tak odpadl nejen zbytek kulturních a společenských akcí, ale i povyšování nebo udělování jakýchkoli stranicko-služebních vyznamenání. Síly národa se měly naposledy napnout ke „konečnému vítězství“.³³⁵

5. 4 Jednotky Volkssturmu a konec války v Liberci

Stále stupňující se tlak z obou front i vyčerpání německé armády si vyžádalo na podzim 1944 poslední velkou mobilizaci německého národa, při které byli výnosem z 18. října povoláni do služeb nově vzniklého Volkssturmu všichni dosud ve vlasti setrvávající muži od 16 do 60 let, aby se stali poslední rezervou v případě útoku na území říše.³³⁶ V Říšské župě Sudety byl jeho velením pověřen Konrád Henlein, který svým zmocněncem pro zformování Volkssturmu ustanovil Franze Maye.³³⁷ Jednotky domobrany tak pojalý do svých řad i poslední zbývající příslušníky SA. Nejednalo se však pouze o členstvo, co daly úderné oddíly k dispozici, nýbrž Volkssturm převzal též veškerý jejich majetek a někdy i služebny. Činnost organizace tím byla de facto pozastavena ve prospěch

³³⁴ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 14, Munitionszuteilung, 3. 5. 1944.

³³⁵ Neue Massnahmen zum totalen Kriegseinsatz. Die Partei geht mit gutem Beispiel voran, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1944, č. 269, s. 1.

³³⁶ Dobrovolně přihlásit se mohly i ročníky mimo toto vymezení. Jak informuje dobová propaganda, k Volkssturmu se nechal odvést například muž ve věku 77 let z obce Nejdek na Karlovarsku. ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 305; KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk, et al.: *„Sudety“ pod hákovým křížem*, s. 336–337; 77-Jähriger meldet sich zum Deutschen Volkssturm, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 286, s. 3.

³³⁷ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 305; Der Deutsche Volkssturm im Sudetenland. Die gaugültigen Durchführungsbestimmungen zum Erlass des Führers, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 280, s. 3.

tohoto nouzového opatření, čímž došlo mimo jiné i ke ztotožnění se s tradicí prvních bojovníků strany.³³⁸

Povolávací rozkazy Volkssturmu se týkaly všech alespoň trochu zbraně schopných německých mužů s výjimkou těch, jež byli podle rasových zákonů označeni za míšence prvního stupně či setrvali v manželství s ženou židovského původu. Jednalo se ale také o duchovní, protektorátní příslušníky nebo obyvatele „politicky nespolehlivé“.³³⁹ Lidský potenciál nacistického Německa byl v té době už nicméně značně vyčerpán, v řadách Volkssturmu proto stanuli zejména staří muži či naopak mladíci bez bojových zkušeností. Těm se mělo dostat jen nejnutnějšího výcviku, kdy zcela odpadla pořadová cvičení, drill a jiné formy okázalosti. Podstatnou se měla stát jen disciplína a efektivnost.³⁴⁰ Tomu odpovídal i jednoduchý systém pěti hodnot, obsahující stupně Volkssturm-Mann, Gruppenführer, Zugführer, Kompanieführer a Bataillonsführer.³⁴¹ Velitelé se rekrutovali nejčastěji z řad důstojníků organizací NSDAP nebo jiných politicky spolehlivých osobností. Lze mezi nimi proto nalézt dřívější velitele jednotek SA a SS, vysoké úředníky či vysloužilé bojovníky z první světové války.³⁴²

³³⁸ Členství příslušníka SA či jiné organizace NSDAP registrací u Volkssturmu nezaniklo, pouze získalo jinou podobu. Erlass über die Bildung des Deutschen Volkssturmes, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 53, 1944, č. 247, s. 1; SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Weisung Nr. 1/44, 25. 10. 1944.

³³⁹ Češi mohli být přijati pouze pod podmínkou, že „se znají k německví“ a jsou držitelé zbrojního pasu. SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Weisung Nr. 2/44, 27. 10. 1944; SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 89, kart. 13, Anordnung, 10. 1. 1945.

³⁴⁰ Jedním z opatření, jež mělo podpořit disciplínu příslušníků Volkssturmu, bylo vytvoření vlastních přísných zákonů, stejně tak jako stanného soudu, který hrozil všem, kdo se k povinnému odvodu nepřihlásí. SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 82, kart. 13, Gliederung des Deutschen Volkssturmes, 2. 11. 1944; Alle Männer von 16 bis 60 Jahren, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 46, s. 2.

³⁴¹ Nejmenší jednotkou Volkssturmu bylo družstvo (*Gruppe*), které tvořilo až devět mužů, tři až čtyři družstva tvořila čet (Zug), tři nebo čtyři čety tvořily rotu (*Kompanie*) a čtyři roty utvářely prapor (*Bataillon*). SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 82, kart. 13, Gliederung des Deutschen Volkssturmes, 2. 11. 1944.

³⁴² Příkladem takovýchto velitelů Volkssturmu v Liberci jsou SA-Obertruppführer Ferdinand Kahl (SA sturm 4/94 Ruprechtice), SA-Sturmführer Karl Lüpert (SA sturm 12/94 Liberec), SA-Obertruppführer Johann Anderle (SA sturm 1/102 Liberec), SA-Truppführer Alfred Urbanek (Na 1/94 Liberec) či SA-Truppführer Wilhelm Soukup (Pi 94 Liberec). Průměrný věk velitelů praporů ve Velkém Liberci byl 46 let. SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Weisung Nr. 1/44, 25. 10. 1944;

Přihlášení do jednotek Volkssturmu proběhlo v celé župě jednotně 28. – 30. října 1944.³⁴³ Muži se registrovali dle trvalého bydliště, přičemž jen v Liberci bylo pro tento účel zřízeno osmnáct ohlašovacích stanic na služebnách NSDAP. Odvod se konal nejprve pro ročníky 1884–1928 a budoucí příslušníci domobrany si s sebou museli přinést ohlašovací list trvalého pobytu (*Einwohnermeldeschein*), případně zbrojní pas a jiné vojenské papíry.³⁴⁴ V Říšské župě Sudety bylo evidováno celkem 300 000 bojeschopných branců, z čehož byl početní stav Volkssturmu k 1. listopadu v okrese Liberec 16 517 a ve Velkém Liberci 8 661 mužů.³⁴⁵

SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 88, kart. 13, Erfassungsergebnis des Deutschen Volkssturmes, 1. 11. 1944; Erlass über die Bildung des Deutschen Volkssturmes, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 53, 1944, č. 247, s. 1.

³⁴³ KURAL, Václav – RADVANOVSÝ, Zdeněk, et al.: „Sudety“ pod hákovým křížem, s. 336–337.

³⁴⁴ Registrace proběhla v sobotu 28. října od 15 do 21 hodin, v neděli 29. října od 8 do 16 hodin a v pondělí 30. října od 17 do 22 hodin na osmnácti služebnách po celém Liberci. Der Deutsche Volkssturm im Sudetenland. Die gaugültigen Durchführungsbestimmungen zur Erlass des Führers, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 280, s. 3; Die Aufstellung des Volkssturms beginnt, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 288, s. 3.

³⁴⁵ V okrese Liberec vzniklo celkem 18 praporů, kromě zmíněných libereckých se jednalo ještě o prapory v Hrádku nad Nisou, Chotyni, Chrastavě, Horní Chrastavě, Mníšku, Stráži nad Nisou, Vratislavicích nad Nisou – Proseči, v Hodkovicích nad Mohelkou (prapor zahrnoval i oblasti Osečná, Dolánky, Český Dub, Družcov, Heřmanice, Dlouhý Most) a prapor členů Hitlerjugend z celého okresu o síle 1 027 mladíků. V něm bylo zahrnuto i 589 chlapců z Velkého Liberce. Celkem bylo v okrese Liberec evidováno ve věku 16–18 let 918 členů, ve věku 19–60 let 15 405 členů, dále 74 starších dobrovolníků, 109 mladších dobrovolníků a 11 příslušníků z řad zahraničních pracovních sil. V SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 88, kart. 13, Erfassungsergebnis des Deutschen Volkssturmes, 1. 11. 1944; ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 305.

označení praporu	jméno velitele	počet dospělého mužstva
Ruprechtice	Ferdinand Kahl	1 147
kasárna – přehrada	Hans Erwin Feix	1 076
Staré Město – Na Hradbách	Dr. Anton Kreissl	930
Keilův vrh – Růžodol	Josef Krause	850
Jeřáb – nádraží	Karl Lüpert	858
Rochlice – Kristiánov	Josef Halbich	961
Starý Harcov	Theodor Keil	939
Vesec, Doubí, Pilínkov, Horní a Dolní Hanychov	Josef König	1 011
Horní Růžodol – Janův Důl	Gustav Flögel	889
celkem		8 661

Příslušníci domobrany všech jednotek podléhali přísné evidenci, jež zaznamenávala nejen běžné údaje, ale zejména informace o vzdělání, absolvovaných zkouškách, o týdenním počtu hodin v zaměstnání, údaje o příslušnosti k některé z organizací NSDAP, zvláštních dovednostech (například řidičská oprávnění, znalost cizích jazyků, Morseovy abecedy, psaní na stroji, těsnopisu, absolvovaný výcvik protiletectvé ochrany nebo sanitní služby) a v neposlední řadě informace o případném vlastnictví zbrojního průkazu nebo vykonané vojenské službě.³⁴⁶ Část informací pak byla zaznamenána i do speciální vojenské knížky, sloužící členům Volkssturmu jako osobní doklad.³⁴⁷ V rámci evidence měli příslušníci domobrany obdržet také identifikační známky se jménem, osobním číslem a označením jednotky.³⁴⁸

Ačkoli byla primárním úkolem jednotek Volkssturmu obrana vlasti, zahrnovala jejich činnost i práce pomocné, tedy zabezpečení konvojů uprchlíků, bezpečnostní hlídky

³⁴⁶ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 79, kart. 12, Seznam členů domobrany – Hrádek nad Nisou.

³⁴⁷ Vojenské knížky měly obsahovat dle možností i fotku s podpisem, ne však razítko. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 97, kart. 13, Soldbücher für den Deutschen Volkssturm, 2. 11. 1944; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 97, kart. 13, Ausstellung von Soldbüchern des Deutschen Volkssturmes, 9. 12. 1944.

³⁴⁸ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 97, kart. 13, Erkennungsmarken, 2. 11. 1944.

nebo ochranu polí proti krádežím zemědělských plodin.³⁴⁹ Z toho důvodu došlo k rozdělení mužstva na 4 skupiny podle náročnosti úkolů. První skupinu tvořili všichni boje schopní příslušníci ročníků 1884–1924, kteří nezastávali důležité funkce ve vlasti a byli tedy schopni soustavného nasazení po dobu delší tří dnů a to až k hranicím župy. Druhá skupina obsahovala muže zastávající důležité funkce, kteří měli plnit spíše lokální úkoly nepřesahující prostor okresu. Třetí skupina zahrnovala nejmladší členy narozené v letech 1926–1929 bez dosavadních zkušeností v aktivní vojenské službě, zatímco skupina čtvrtá sloužila pro ostatní, k bojovému nasazení neupotřebitelné muže.³⁵⁰

Podle náročnosti úkolů a zátěže bylo odstupňováno i zabezpečení jednotek proviantem. Pokud muži Volkssturmu bojovali po boku pravidelných jednotek armády, získali nárok na péči, stravu, žold a příspěvek na zajištění domácnosti, podobně jako vojáci Wehrmachtu.³⁵¹ Nárok na proviant vznikal domobrancům i při službě delší než tři dny na území župy, kdy se jim mělo dostat podobných přidělů jako v případě armády.³⁵² Zcela

³⁴⁹ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 31.

³⁵⁰ Dobrovolníci starší 60 let mohli být na vlastní žádost přeznačeni do čtvrté skupiny, v přímém bojovém nasazení se ale nesměli ocitnout ani příslušníci ročníků 1928 a mladších. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 1, Einsatz der Aufgebote des Deutschen Volkssturms, 24. 11. 1944; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 33/45, Volkssturmpflichtige Jahrgänge, 20. 3. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 38/45, 10. 4. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 1, Einsatz der Aufgebote des Deutschen Volkssturms, 24. 11. 1944; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 97, kart. 13, Heranziehung zum Deutschen Volkssturm, hier Eingliederung in das 2. Aufgebot, 5. 12. 1944; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 97, kart. 13, Gliederung des Deutschen Volkssturmes in Sondereinheiten und nach Aufgeboten.

³⁵¹ Žold u těchto členů domobrany činil 1 RM denně. Wehrsold im Volkssturm-Einsatz, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 21, s. 3.

³⁵² Ještě 3. května 1945 byly stanoveny přiděly pro členy Volkssturmu při mírné zátěži (například při výcviku), které se příliš nelišily od podmínek Wehrmachtu. Muži měli denně nárok na 500 g chleba, týdně 640 g masa, 190 g tuku (62 g másla, 94 g margarínu, 34 g sádla), 70 g marmelády, 70 g medu, 125 g sýra nebo 250 g tvarohu, 115 g cukru, 63 g kávové náhražky, 0,8 l mléka, 3,5 kg brambor a 6 g koření. Nicméně ani v případech delšího nasazení přiděly většinou nedorazily a příslušníci domobrany se tak museli o sebe postarat sami. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 103, kart. 13, Verwaltungsbefehl Nr. 23/45, 3. 5. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 105, kart. 13, Verpflegung des Volkssturms, 5. 3. 1945.

samostatně si ovšem museli zajistit potraviny během krátkodobého nasazení, přičemž jim nebyl uznán ani nárok na příspěvek pro domácnost.³⁵³

Značně problematickým se stalo zajištění výstroje pro Volkssturm, kterou si musel každý příslušník sehnat buď svépomocí, nebo ze skladů organizací NSDAP.³⁵⁴ Nařízením z 25. ledna 1945 tak bylo příslušníkům domobrany, kteří nedisponovali vlastní uniformou, vydáno proti potvrzení veškeré dostupné oblečení i výstroj jednotek SA, stejně tak jako batohy, deky, vařiče, chlebníky, polní lahve nebo jídelní přístroje. Pro potřeby domobrany sloužily i zbylé předměty, za léta pilně nashromážděné velením místních úderných oddílů – ženijní, sanitární a zpravodajské přístroje, nářadí, lyže a jízdní kola.³⁵⁵ Stále sílící nedostatek oblečení a vojenského materiálu si nicméně vybral svoji daň na celé německé společnosti. Dne 20. ledna 1945 dopoledne proběhla v souvislosti s vystrojením domobrany v sudetské oblasti speciální sbírka, při které příslušníci Volkssturmu, Wehrmachtu a Hitlerjugend prohledávali všechny domácnosti s cílem nalézt cokoli, co mohlo být použito jako výstroj.³⁵⁶ Zabaveny byly zejména dosud neodevzdané části oblečení, tkaniny, rukavice, helmy nebo jiné ochrany hlavy, chrániče na uši, holínky, boty, hrnce, dalekohledy nebo kompas.³⁵⁷ Své upotřebení u Volkssturmu našly i lovecké zbraně a k nim patřící munice soukromých německých vlastníků, kteří je museli odevzdat na nejbližší četnické stanici.³⁵⁸

³⁵³ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 105, kart. 13, Verpflegung des Volkssturms, 5. 3. 1945.

³⁵⁴ Prvkem, který měl německou domobranu vizuálně sjednotit, byla pouze páska s označením „*Deutscher Volkssturm-Wehrmacht*“ a polní čepice. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 89, kart. 13, Armbinden des Deutschen Volkssturmes, 2. 11. 1944; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 9/45, Haussammlung des Deutschen Volkssturms für das Volksoffer am 20. 1. 1945, 13. 1. 1945.

³⁵⁵ SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 3, Abgabe SA.-eigener Sachwerte an den Deutschen Volkssturm, 25. 1. 1945.

³⁵⁶ Volkssturm sammelt für das „Volksoffer“, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 13, s. 3.

³⁵⁷ Der Volkssturm sammelt am 20. Jänner, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 18, s. 3; „Volksoffer“ und Volkssturm-Ausrüstung. Was für den Volkssturm des Sudetenlandes noch dringend benötigt wird, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 21, s. 3.

³⁵⁸ Německé úřady počítaly s návratem zbraní původním majitelům po skončení války, což bylo ošetřeno pečlivým soupisem včetně čísla zbraně. Za poškozenou nebo ztracenou výzbroj měla být stanovena náhrada. Odevzdat svoji zbraň nebyli povinni pouze lesníci, v případě české menšiny se preferovalo dobrovolné

V rámci domobrany vzniklo v okrese Liberec také několik jednotek speciálních, a sice jízdní, zpravodajské, ženijní a sanitní, jež svým fungováním přímo vycházely z organizace, členstva i směrnic úderných oddílů a byly podřízeny praporu pro zvláštní jednotky.³⁵⁹ V Říšské župě Sudety vzniklo celkem 65 jízdních čet, přičemž tam, kde SA jezdecktvo již nefungovalo nebo členové stanuli na frontě, měl být zvolen vedoucím nejkvalifikovanější příslušník v oblasti péče a chovu koní, například z řad sedláků. Členy jednotek se pak mohli stát ti jezdci, kteří vlastnili koně, nebo je měli k dispozici.³⁶⁰ V okrese Liberec byla vytvořena pro potřeby Volkssturmu jedna jízdní četa o síle 28 mužů se sídlem v hlavním městě župy, jejímž velitelem se stal Johann Anderle.³⁶¹

Při domobraně fungovaly i zpravodajské jednotky, a to vždy jedna setnina při každém okrese, které v ideálním případě velel důstojník dosavadních SA zpravodajských sturmů.³⁶² Minimální technické vzdělání se vyžadovalo i u řadových členů, kteří se rekrutovali ponejvíce z profesí typu elektrikář, mechanik, telegrafista, telefonista či mužů proškolených v rámci speciálních kurzů.³⁶³ V okrese Liberec došlo ke zřízení jedné zpravodajské setniny o počtu 99 mužů v čele s velitelem Alfredem Urbankem.³⁶⁴

Největší speciální jednotku Volkssturmu pak v Liberci tvořil ženijní oddíl, zahrnující tři setniny.³⁶⁵ Zde se měli primárně organizovat bývalí příslušníci ženijních jednotek SA a Technische Nothilfe, dále zedničtí a stavební mistři, zedníci, tesaři, truhláři,

odevzdání zbraní. SOKA Liberec, f. Archiv města Hrádek nad Nisou, inv. č. 664, kart. 36, Volkssturm – Ausrüstung mit Waffen, 13. 10. 1944.

³⁵⁹ SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 18/45, Bataillonsnummern, 1. 2. 1945.

³⁶⁰ SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 92, kart. 13, Reiterzüge im Deutschen Volkssturm, 1. 12. 1944.

³⁶¹ SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 12/45, Aufstellung eines Reiterzuges, 15. 1. 1945.

³⁶² SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 101, kart. 13, Nachrichtenwesen im Deutschen Volkssturm, Gau Sudetenland, 1. 12. 1944.

³⁶³ SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Weisung Nr. 1/44, 25. 10. 1944.

³⁶⁴ SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 13/45, Aufstellung einer Nachrichtenkompanie, 15. 1. 1945.

³⁶⁵ Jednu ženijní setninu tvořilo 149 mužů. SOKA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 17/45, Aufstellung von Pioniereinheiten, 30. 1. 1945.

zámečníci a jiní řemeslníci.³⁶⁶ Funkce velitelů vykonávali Wilhelm Soukup, Franz Nick a Ernst Kaulfersch.³⁶⁷

Poslední z uvedených speciálních jednotek byla sanitní setnina v Liberci, sdružující lékaře, lékárníky, drogisty a bývalé členy Německého červeného kříže tak, aby měl každý prapor k dispozici vlastního lékaře a každá setnina alespoň zdravotníka.³⁶⁸ K výcviku obdržely sanitní jednotky veškeré zdravotnické vybavení SA i Německého červeného kříže.³⁶⁹

Po zformování jednotek německé domobrany bylo přistoupeno k základnímu výcviku, jenž se lišil dle předpokládaného zařazení. Velitelé praporů a setnin absolvovali devítidenní školení v říši, zatímco ostatní nižší velitele čekaly týdenní kurzy ve vojenském prostoru v Milovicích u Prahy nebo lokální víkendová školení přímo v libereckých kasárnách pod záštitou zkušených důstojníků a poddůstojníků Wehrmachtu.³⁷⁰ Školení se konala přibližně od listopadu 1944 až do posledních válečných dní v květnu 1945 a jejich absolvování bylo, i přes častou nelibost zúčastněných, povinné.³⁷¹ Takto poučení velitelé

³⁶⁶ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Weisung Nr. 1/44, 25. 10. 1944.

³⁶⁷ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 17/45, Aufstellung von Pioniereinheiten, 30. 1. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 97, kart. 13, Pionierwesen im Deutschen Volkssturm-Gau Sudetenland, 27. 11. 1944.

³⁶⁸ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Weisung Nr. 1/44, 25. 10. 1944; Zweckmäßige Ausrüstung des Volkssturms, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 53, 1944, č. 285, s. 3.

³⁶⁹ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 11/45, Aufstellung einer Sanitätskompanie, 15. 1. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 15/45, 19. 1. 1945, Sanitätswesen im Deutschen Volkssturm; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 92, kart. 13, Sanitätswesen im Deutschen Volkssturm, 1. 12. 1944.

³⁷⁰ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl über Volkssturmlahrgänge, 3. 12. 1944; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 4/44, 14. 11. 1944; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 6/44, Ausbildungslehrgänge am Truppenübungsplatz Milowitz bei Prag, 17. 11. 1944.

³⁷¹ Zmíněné víkendové kurzy v libereckých kasárnách se konaly vždy pro 120 mužů, přičemž své zástupce musel vyslat každý prapor z okresu Liberec. Zejména na jaře 1945 však docházelo poměrně často k nenaplnění kurzu, neboť účastníci vůbec nedorazili. Příkladem je školení z poloviny dubna 1945, na něž nepřišla až polovina ohlášených. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13,

poté měli vést základní výcvik řadových mužů Volkssturmu. Ten probíhal formou pravidelných pětihodinových nedělních služeb vždy dvakrát v měsíci, minimální teoretické znalosti si pak měli domobranci osvojit během večerní výuky ve všední dny. V souvislosti s blížící se frontou byl výcvik omezen na minimum a orientován na základní vojenské dovednosti, zahrnující střelbu vleže bez podpěry, hod granátem ve všech polohách a poučení o použití pancéřové pěsti.³⁷² Dále si museli muži domobrany osvojit orientaci v terénu a jeho popis, pozorování či hlášení.³⁷³ Specifickou formou výcviku tvořily i osvětové filmy, pro Volkssturm povinné.³⁷⁴

Pro doplnění uvedených kurzů Volkssturmu je třeba zmínit ještě několik zvláštních, a sice kurz pro ženisty ve Wehrmachtspionierschule v Roztokách u Prahy, který proběhl v několika turnusech v období leden – březen 1945 a cvičení stíhacího komanda tanků (*Panzerjagdkommando*) v polovině dubna 1945 v bojových podmínkách u dnešního polského města Lubán.³⁷⁵ Jinou ze skupin, které se mělo dostat světonázorového i bojového proškolení tvořila mládež z Hitlerjugend a BdM. Pro tyto účely sloužily takzvané „branně utužovací“ výcvikové tábory na území župy i mimo ni, budované od počátku roku 1945. Kurzy zde trvaly čtyři až šest týdnů a vedením byli pověřeni instruktoři z řad důstojníků či poddůstojníků SS i Wehrmachtu, stejně jako starší vedoucí Hitlerjugend.³⁷⁶

Befehl 46/45, 22. 4. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 16/44, 11. 12. 1944.

³⁷² Pro účely výcviku a služby používal Volkssturm zbraně a munici jednotek SA, přičemž se dbalo o maximální úsporu střeliva. Materiál musel být vždy po skončení služby vrácen. SOA Litoměřice, f. SA Skupina Sudety, inv. č. 8, kart. 5, Verwaltungsbefehl Nr. 44, Kleinkalibergewehre und Munition für die Ausbildung des Deutschen Volkssturms, 4. 12. 1944.

³⁷³ Die Organisation des Volkssturmes. Die Partei das Rückgrat des Aufbaues/Fronterfahrene Soldaten an der Spitzze, in: *Die Zeit*, roč. 10, 1944, č. 280, s. 3; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Ausbildungsbefehl, 13. 11. 1944.

³⁷⁴ Lehrfilmvorführungen für den Volkssturm, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 6, s. 3.

³⁷⁵ Jednalo se o dva až tři muže z každého praporu, kteří se dobrovolně přihlásili k ostrému cvičení proti nepřátelským tankům pomocí pancéřových pěstí v bojové oblasti u Lubáně. Z okresu Liberec byl, podobně jako z Frýdlantu, vypraven zvláštní autobus těchto dobrodruhů. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 92, kart. 13, Vermerk, 11. 4. 1945.

³⁷⁶ KURAL, Václav – RADVANSKÝ, Zdeněk, et al.: „Sudety“ pod hákovým křížem, s. 339; Beurlaubung von Schülern zur Ausbildung im Deutschen Volkssturm, in: *Gablonzer Tagblatt*, roč. 53, 1944, č. 261, s. 3.

Slavnostní přísaha Volkssturmu se v Říšské župě Sudety konala jednotně v neděli 12. listopadu 1944 ve spojení s připomínkou padlých.³⁷⁷ V okrese Liberec se tento akt uskutečnil hned na několika místech, a to na náměstí ve Stráži nad Nisou, Českém Dubu, Chrastavě, Hrádku nad Nisou a v Liberci. V hlavním městě župy se přísahy povinně účastnily všechny prapory Velkého Liberce včetně jednotek z Vratislavic nad Nisou, Proseče nad Nisou a dvou setnin Hitlerjugend. Velitelé a poddůstojníci měli zaručit, že domobranci budou schopni jednotně provádět nezbytná pořadová cvičení, zejména nástup, odchod, pochod a pozdrav. Z reprezentačních důvodů se ale nemohli účastnit přísahy v uniformě, neboť vojenská výstroj mužů Volkssturmu dosud nebyla kompletní a nevzbuzovala by dobrý dojem. Domobranci si tak směli ponechat své civilní šaty, opatřené pouze páskou a unifikovanou polní čepicí. Jednotky Volkssturmu nastoupily na náměstí před radnicí v 9:30 dopoledne za zvuků písně *Egerländer Marsch* a s vlajkami libereckých SA Sturmů. Po krátkých proslovech a vzpomínce na padlé následovala přísaha mužstva, uzavřená zvoláním „*Sieg Heil*“ a zpěvem národních písní.³⁷⁸

Po splnění přísaze se muži Volkssturmu naplno pustili do plnění svěřených úkolů, tedy zejména do opevňovacích a stavebních prací, střežení a vyklizení objektů, ochrany obyvatelstva nebo kupříkladu zajištění válečných zajatců.³⁷⁹ K vyostření situace došlo v lednu 1945, kdy se fronta přiblížila natolik, že Říšská župa Sudety i Protektorát Čechy a Morava přestaly platit za bezpečné území a ocitly se v operační oblasti skupiny armád Střed pod vedením generálplukovníka Ferdinanda Schörnera.³⁸⁰ V obavě před nadcházejícím útokem Rudé armády tak začaly jednotky domobrany v polovině února 1945 z rozkazu Konráda Henleina budovat protitankové zátarasy v Liberci i okolí.³⁸¹ Stavba probíhala rychle a nejspíše i částečně živelně, neboť ačkoli měly práce na opevnění

³⁷⁷ Náhradní přísaha pro ty, kteří se z vážných důvodů nemohli dostavit, se konala 30. ledna 1945. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 14/45, 19. 1. 1945.

³⁷⁸ Znění přísahy: „*Ich schwöre bei Gott diesen heiligen Eid, dass ich dem Führer des Grossdeutschen Reiches, Adolf Hitler, bedingungslos treu und gehorsam sein werde. Ich gelobe, dass ich für meine Heimat tapfer kämpfen und lieber sterben werde, als die Freiheit und damit die soziale Zukunft meines Volkes preiszugeben.*“ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Anordnung Nr. 3/44. Vereidigung, 4. 11. 1944.

³⁷⁹ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl 40/45, Verwendung des Deutschen Volkssturm, 6. 4. 1945.

³⁸⁰ KARPÁŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 378–379.

³⁸¹ Volkssturm baut Sperren, in: *Die Zeit*, roč. 11, 1945, č. 36, s. 3.

skončit teprve 10. dubna, bylo už 19. února hlášeno dokončení 75 – 100 % zátaras, a to i v místech, kde to velení přímo nenařídilo.³⁸² O činnosti svých jednotek pak velitelé podávali nejen pravidelná hlášení, ale z nařízení říšského místodržícího museli vést na úrovni praporů a setnin rovněž podrobné deníky, dokumentující vznik, činnost a nasazení Volkssturmu. Tyto kroniky měly být dle možností doplněny i fotografiemi, neboť si župní vedoucí ještě na počátku roku 1945 přál, aby materiály sloužily po vyhrané válce jako podklady pro zaznamenání dějinných událostí.³⁸³

Při řádných hlídkách tvořili posádku běžného protitankového zátarasu tři muži, při mimořádných akcích ideálně devět příslušníků domobrany s minimálně šesti zbraněmi, pěti pancéřovými pěstmi a ručními granáty. V případě důležitějších úseků tvořily výzbroj i kulomet a protitankové miny.³⁸⁴ Realita v hlavním městě župy byla ovšem naprosto odlišná. Zajímavou zprávu o stavu libereckého Volkssturmu zanechal okresní vedoucí NSDAP Josef Porsche, který při své kontrolní obchůzce na počátku dubna 1945 našel muže sice více méně na svých místech, neboť vzdání se považovalo za dezerci, ale pro boj naprosto nepřipravené. Ozbrojen puškou s maximálně pěti náboji byl většinou pouze jeden z hlídkujících domobranců, na stanovišti se pak místo předepsaného počtu zbraní nacházely nejvýše dvě pušky a pancéřová pěst.³⁸⁵ Žádný z oslovených rovněž nedovedl odpovědět na otázku, co by dělal, kdyby slyšel na kilometr vzdálenou palbu a detonace.³⁸⁶ Zoufalou morálku Volkssturmu a stále častější dezerce na jaře 1945 popisují i další

³⁸² SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 84, kart. 13, dopis velitele Standarty Hellriegela, 19. 2. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 85, kart. 13, Panzersperrenbau, 4. 4. 1945.

³⁸³ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 103, kart. 13, Verwaltungsbefehl Nr. 1/45, 11. 4. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Führung eines Bataillonstagebuches, 5. 1. 1945.

³⁸⁴ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Einsatz des Volkssturms zur Vorbereitung der Kampfführung und Kampfführung an den Sperren, 14. 4. 1945.

³⁸⁵ Za ztrátu služební zbraně hrozil trest smrti. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 111, kart. 13, Dienststraftordnung Deutscher Volkssturm, 19. 2. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl 44/45, Waffen, 13. 4. 1945.

³⁸⁶ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 97, kart. 13, Aktenvermerk für Führerbesprechung-Rathaus-Kl. Sitzungssaal, 12. 4. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 91, kart. 13, Erfahrungen mit den Sperrenbesetzungen, 19. 2. 1945.

zprávy.³⁸⁷ Dle řídicího sektoru bezpečnostní služby v Liberci obyvatelstvo ve vítězství říše již nevěřilo, a to včetně „zcela bezchybných nacionálních socialistů“. ³⁸⁸ Výjimkou nebyli ani důstojníci a velitelé praporů, kteří se svými muži již necvičili, nepředávali rozkazy a dokonce se neúčastnili ani porad na radnici, kdy místo sebe posílali pokaždé jiného podřízeného. ³⁸⁹ Naprosto nevyhovujícím se ukázal i zdravotní stav mužstva. Starší muži, kteří představovali ve Volkssturmu většinu, snášeli jen s obtížemi důsledky zostřeného nasazení na pozicích za každého počasí, zhoršené navíc nedostatečným přísunem kvalitních potravin. Příslušníci tak domobrany trpěli silným nachlazením, žaludečními a střevními problémy, následkem čehož muselo být jen v oblasti Starého Harcova hospitalizováno až 276 nemocných, což tvořilo více než 30 % síly praporu. ³⁹⁰

I navzdory přetrvávajícím problémům byli vedoucí straničtí představitelé Říšské župy Sudety v čele s Konrádem Henleinem rozhodnutí bránit území župy, a to i poté, co se po pádu Berlína a smrti Adolfa Hitlera mohly zdát všechny pokusy zvrátit vývoj na frontě marnými. Ještě na počátku května 1945 tak župní vedoucí počítal s aktivní obranou Liberce sedmi tisíci příslušníky domobrany s cílem zastavit postup Rudé armády dále do vnitrozemí. ³⁹¹ Již od 2. května dostaly jednotlivé prapory za úkol držet nepřetržitě hlídky na předsunutých stanovištích u hlavních spojů na Liberec a zajistit jejich obranu před nepřátelskými jednotkami, které postupovaly na Zhořelec ve snaze dostat se do Čech. Zostřené patroly se objevily i uvnitř samotného Liberce, kde měli příslušníci Volkssturmu zajistit klid a za každou cenu zabránit nepokojům. ³⁹² Od 6. května se navíc domobrana

³⁸⁷ Katastrofální demoralizaci svých jednotek popisuje i velitel praporu v Českém Dubu, Bataillonsführer Sitte. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 99, kart. 13, dopis na okresní štábní velitelství Německého Volkssturmu, 18. 4. 1945; SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 99, kart. 13, dopis velitele Volkssturmbataillonu 32/383 na okresní štábní vedení Německého Volkssturmu v Liberci, 9. 4. 1945.

³⁸⁸ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, s. 309.

³⁸⁹ SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl Nr. 14/45, 19. 1. 1945.

³⁹⁰ Lékařská zpráva Dr. Richtera o stavu mužstva praporu ve Starém Harcově. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl 5/45, 4. 1. 1945.

³⁹¹ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, 315.

³⁹² SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 90, kart. 13, Befehl 51/45, Alarmeinheit-Reichenberg, 6. 5. 1945.

podílena i na zesílených nočních hlídkách, při nichž byli povinni zadržet veškeré podezřelé osoby a jakékoli události ihned telefonicky sdělit na okresní velitelství.³⁹³

V posledních válečných dnech rovněž vrcholily snahy stranických funkcionářů a dalšího německého obyvatelstva nepadnout do rukou blížícím se Rusům a utéci do amerického zajetí. Vstříc Američanům vyjel 7. května odpoledne i župní vedoucí Konrád Henlein, který hodlal uskutečnit svůj poslední záchranný plán, spočívající v přesvědčení západních spojenců o platnosti Mnichovské dohody a vyjednání obsazení prostoru župy americkou armádou.³⁹⁴ Jeho nepřítomnosti v Liberci zatím využili představitelé českého Revolučního národního výboru a již 8. května odešla jejich delegace na říšské místodržitelství za Henleinovým zástupcem Dr. Friedrichem Vogelerem s odhodláním přimět ho k předání moci.³⁹⁵ To se jim navzdory kategorickému nesouhlasu taktéž na setkání přítomného velitele liberecké posádky nakonec podařilo vyjednat. Odpoledne pak byla Josefem Čapkem a Jaroslavem Tichým převzata radnice a vyvěšeny plakáty, oznamující v češtině i němčině odevzdání veškeré moci do rukou Revolučního národního výboru. Současně započalo i odzbrojování německých jednotek.³⁹⁶ Ke střetu s německým Volkssturmem během odzbrojování nedošlo, zaznamenány byly pouze lokální

³⁹³ Hlídky trvaly od 21 do 6 hodin a jejich síla byla stanovena dle nebezpečnosti úseku. Pro službu měli být primárně nasazeni dobře vycvičení muži, před začátkem hlídek ještě jednou poučení o užívání zbraně i ručního granátu. SOkA Liberec, f. Domobrana – okresní vedení Liberec, inv. č. 106, kart. 13, Sicherung und Schutz der Bevölkerung, 7. 5. 1945.

³⁹⁴ Konrádu Henleinovi se sice podařilo dosáhnout západních Čech, kde byl zadržen americkými vojáky u Lokte, avšak záhy po svém uvěznění v Plzni již definitivně pochopil marnost svých snah a 10. května 1945 raději spáchal sebevraždu. BIMAN, Stanislav – MALÍŘ, Jaroslav: *Kariéra učitele tělocviku*, s. 368–372; GEBEL, Ralf: „Domů do říše“: *Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938–1945)*, s. 269–272.

³⁹⁵ V čele Revolučního národního výboru, který se ustanovil v březnu 1945, stáli Josef Čapek, Ing. Josef Polívka a MUDr. Jindřich Balogh. Jejich jednání v Dr. Friedrichem Vogelerem o převzetí správy nad městem měl být nápomocný i Dr. Seifert – vedoucí oddělení Zentraljustitiariat, s nímž byl výbor již několik dní v kontaktu. Závěr činnosti revolučního národního výboru v Liberci, in: *Stráž severu*, roč. 1, 1945, č. 62, s. 6; Jak byl osvobozen Liberec, in: *Stráž severu*, roč. 2, 1946, č. 108, s. 3.

³⁹⁶ Správu města předal Revolučnímu národnímu výboru dosavadní starosta města Liberce Eduard Rohn, který jako jeden z mála místních vrcholných představitelů SA neuprchl a setrval na svém místě. KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 384. Jakékoli úspěšné odzbrojení německých vojáků představovalo pro české povstalce výrazný přínos, neboť trpěli kritickým nedostatkem zbraní i munice. Jedním z kuriózních případů získání výbroje byla akce dvou čtrnáctiletých českých chlapců, kteří v uniformách Hitlerjugend pronikli do domu SA, odkud vynesli střelivo a ruční granáty. Nejmladší liberečtí partyzáni příkladem, in: *Stráž severu*, roč. 1, 1945, č. 5, s. 3.

přestřelky.³⁹⁷ Nejdramatičtější události nastaly až v noci z 8. na 9. května, kdy se přes Liberec od severu valily frontové jednotky včetně oddílů SS s těžkou bojovou technikou.³⁹⁸ Vzhledem k tomu, že tyto oddíly nehodlaly splnit kapitulací dohody a setrvat na místě, nýbrž pokračovat do amerického zajetí, došlo následujícího dne k bombardování únikových tras sovětským letectvem, a to včetně Liberce.³⁹⁹ Mezitím zástupci Revolučního národního výboru navázali styk s Rudou armádou ve Frýdlantu a podali zprávu, že je Liberec již v českých rukou. Ještě téhož dne dorazily do Liberce první sovětské jednotky, které po krátké zastávce pokračovaly ve svém postupu dále směrem k Turnovu.⁴⁰⁰

Sovětským osvobozením tak skončila nacistická vláda nad od této chvíle bývalým hlavním městem Říšské župy Sudety a v následujících dnech započalo urychlené budování československé správy.⁴⁰¹ S tím souvisela i snaha o zajištění německého obyvatelstva, včetně příslušníků Sturmabteilung.⁴⁰² Vzhledem k neexistenci písemné dokumentace lze předpokládat, že většina příslušníků SA, kteří zde ještě na jaře 1945 setrvali, se před československou justici nakonec nedostala. Na vině tomu mohly být útky k západním spojencům, vysoký počet sebevražd i samotný fakt, že většinu z nich zasáhly již dříve transporty do Německa při takzvaném divokém odsunu.⁴⁰³ Reálně tak před Mimořádným

³⁹⁷ Příslušníci Volkssturmu byli v následujících dnech vyzváni, aby odstranili nedávno zbudované protitankové překážky a odevzdali výstroj v libereckých kasárnách. Zprávy a výzvy z Libereckého kraje, in: *Věstník Českého národního výboru v Liberci*, roč. 1, 1945, č. 2, s. 1.

³⁹⁸ Ke střetům s prchajícími německými vojáky došlo především v Nádražní ulici a dolním centru města. SOKA Liberec, *Kronika města Liberce 1945–1949*, s. 7–11.

³⁹⁹ Více k leteckým operacím sovětské armády na Liberecku v závěrečných dnech války PLAVEC, Michal: *Letecké operace Rudé armády na Liberecku 8. a 9. května 1945 ve světle ruských dokumentů*, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, roč. 14, 2013, č. 2, s. 14–21.

⁴⁰⁰ Zanechána zde byla pouze malá posádka pod velením plukovníka Lykova. KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 385.

⁴⁰¹ K událostem prvních týdnů na Liberecku a problematice ustanovování státní moci více BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Poslední mrtví, první živi*, 272 s.; KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 384–393; MELANOVÁ, Miloslava, et al.: *Liberec*, Praha, NLN 2017, s. 326–342.

⁴⁰² ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 2, Sv. I*, s. 137–146.

⁴⁰³ Bliže k útekům, sebevraždám a jednotlivým fázím odsunu německého obyvatelstva z Liberce LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: *Němci v Liberci po druhé světové válce*, in: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, s. 114–151. O upřednostnění odsunu funkcionářů nacistických organizací

lidovým soudem v Liberci, který měl na základě Velkého retribučního dekretu projednávat i případy příslušníků SA nakonec v letech 1945–1948 stálo pouhých 117 SA-Mannů.⁴⁰⁴ Jejich příslušnost k jednotkám Sturmabteilung byla na počátku první retribuční posuzována jako trestná, a to až do prohlášení Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, který úderné oddíly neoznačil jako zločinecké. Zadržení pak po tomto rozhodnutí za vstup do organizace po záboru pohraničí trestáni nebyli. Při takzvané druhé retribuční však opět nastala změna. Mimořádný lidový soud v Liberci se totiž norimberského stanoviska neodržel a příslušnost k SA znovu posuzoval jako trestnou.⁴⁰⁵

před zahájením trestního stíhání svědčí i vyhláška Okresní správní komise z 15. června 1945 ve znění: „*Všichni funkcionáři bývalé strany NSDAP ve Velkém Liberci jsou povinni okamžitě po uveřejnění této vyhlášky, nejpozději do 12. hodiny 16. června 1945 opustiti území Československé republiky. Vztahuje se na všechny činovníky strany včetně Blockleiterů a funkcionáře složek SA, NSKK, NSFK, NSV, Hitlerjugend, BdM, NSF, NSLB, VDA a Turnkries 31, a sice na všechny osoby, které některou z uvedených funkcí zastávaly bez ohledu na dobu trvání této funkce.*“ Vyhláška!, in: *Stráž severu*, roč. 1, 1945, č. 18, s. 3. K uvedeným možnostem nejčastějších osudů válku přeživších příslušníků libereckých úderných oddílů je nutné přiřadit také případy zajetí přímo na frontě.

⁴⁰⁴ Je třeba zdůraznit, že obvod Mimořádného lidového soudu Liberec, který zahájil svoji činnost na konci roku 1945, se skládal ze sedmi okresních soudů. Jednalo se tedy o muže i z jiných standart úderných oddílů. Podrobněji k tématu KOČOVÁ, Kateřina: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*, s. 17–45.

⁴⁰⁵ Například Rudolf Ferchenbauer byl obviněn za příslušnost k SA v roce 1947 zproštěn, ale v červnu 1948 jej při druhé retribuční soud za totéž odsoudil na osm let. KOČOVÁ, Kateřina: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*, s. 24–25; TÁŽ: *Mimořádný lidový soud v Liberci v roce 1948*, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, s. 150.

Závěr

Připojení pohraničních území Československa k nacistickému Německu a vytvoření Říšské župy Sudety znamenalo pro většinu sudetských Němců toužebně očekávaný okamžik, v který doufali již od dob rozpadu Rakouska-Uherska. Nelze se proto příliš divit jejich živelnému nadšení, se kterým vítali na podzim 1938 německé armádní oddíly, budovali novou vzorovou župu či hromadně vstupovali do NSDAP i jejích organizací. Jednou z nejatypičtějších a člensky nejpočetnějších se stala organizace Sturmabteilung, která si – podobně jako v dosavadním Německu – kladla za cíl vychovat ze sudetoněmeckých mužů politické vojáky, připravené k jakémukoli nasazení. Jednalo se o muže, kteří se dobrovolně rozhodli jít ostatním příkladem svým nacionálněsocialistickým přesvědčením, politickou aktivitou i drobnou každodenní prací nejen v době míru, ale zejména v době války.

Oproti říšským jednotkám však měly úderné oddíly v nové župě mnohá specifika, a to z několika důvodů. Vývoj sudetské SA byl proti říšským jednotkám zkrácen hned o několik let, navíc ve většinově německé oblasti ordneři opozici značně potlačili již na konci první Československé republiky a s výjimkou teroru při takzvané „Křišťálové noci“ zde tudíž nedošlo k natolik rozsáhlé násilnické činnosti jednotek SA. Další rozdíl lze spatřovat i v prodělané hospodářské krizi, jež zde nedosáhla tak kolosálních rozměrů jako ve válkou oslabeném Německu. Rozdílné okolnosti vzniku SA proto v konečném důsledku ovlivnily nejen činnost a nasazení jejích příslušníků, ale rovněž sociální složení jejich členské základny. Navíc v sudetské župě odpadlo pomalé tvoření systému organizace a místní úderné oddíly měly v roce 1938 k dispozici již osvědčený model a postupy z Německa, stejně jako zkušené poradce.

Do jednotek SA v Říšské župě Sudety měli primárně vstupovat sudetští Němci z řad bývalých bojovníků Freikorpsu, funkcionářů SdP či členů turnerské jednoty, pro něž se také počítalo s velitelskými funkcemi. Mimořádný zájem o vstup do jednotek úderných oddílů lze ovšem spatřovat i v řadách ostatního obyvatelstva, což dosvědčuje nejen potřeba vybudování pěti brigád oproti předpokládaným třem, ale i vysoký počet členů, který do konce roku 1938 dosahoval počtu 191 750 mužů. Můžeme-li soudit z příkladu 94. SA standarty v Liberci, hlásili se do jednotek úderných oddílů předně lidé z blízkého okolí ve věku 25 – 35 let, často vykonávající řemeslnické profese či živnosti. Ti pak byli

po prvotním výcviku a nezbytném zajištění výstroje i výzbroje připraveni k plnění úkolů pro NSDAP a německý národ vůbec.

Škála činností, kterou tito muži vykonávali byla v nejširším slova smyslu všestranná, a proto si kromě pěších oddílů vyžádala i vznik několika speciálních jednotek – jezdeckých, námořních, zpravodajských, sanitních, ženijních a hudebních. V rámci nich dokázali muži pokrýt akce politické i propagandistické, zabezpečovali pořádkovou službu při návštěvách významných nacistických funkcionářů, podíleli se na přípravě řady akcí slavnostního charakteru či vypomáhali v zemědělství. Mimo nicméně nezůstaly ani akce kulturní, pořádané často prostřednictvím hudebního oddílu SA *Musikzug*. Specifickou formu činnosti pak představovaly tradiční sbírky na zimní pomoc, na nichž příslušníci úderných oddílů i jejich zvláštních jednotek participovali ve spolupráci s dalšími organizacemi nacistické strany.

V souvislosti s vypuknutím druhé světové války převzaly jednotky SA rovněž garanci branného výcviku svých německých spoluobčanů. Ten mohl mít kromě standardní podoby i formu branných závodů. V rámci soutěže se muži zdokonalovali v hodů granátem, střelbě z pušky a jiných vojenských dovednostech, vše s cílem přípravy na nevyhnutelné nasazení u Wehrmachtu. Samostatné působení jednotek Sturbabteilung při válečném tažení bylo povoleno pouze v roce 1939 ve válce s Polskem. „Čestná povinnost“ stanout na frontě v armádních řadách se nicméně nevyhla ani většině členů SA. Pokud nezastávali nezbytnou funkci ve straně či společnosti, obdrželi povolávací rozkaz nejčastěji dle ročníků. Kontakt s domovskou jednotkou ale neztratili ani po odchodu k vojsku – prostřednictvím poštovní pošty byli průběžně zpravováni o novinkách z domova a v duchu pospolitosti SA se ve vlasti setrvávající členové snažili pomáhat jejich rodinným příslušníkům. Vyjma toho se aktivně zapojili do boje na domácí frontě, kdy se stali výkonným nástrojem nacistické strany k udržování válečného nasazení a pořádku.

I přesto, že v konečné fázi stanulo na frontě až 80 % všech členů SA, dokázala organizace v omezené míře fungovat do podzimu roku 1944, kdy došlo k transformaci zbývajících sil úderných oddílů a jejich majetku do jednotek Volkssturmu. Činnost SA byla utlumena na naprosté minimum a naopak v rámci nově vzniklých jednotek domobrany, jejichž velitely se stali ponejvíce důstojníci SA, začaly živelné přípravy na obranu samotného Liberce. Definitivní zánik organizace Sturmabteilung pak souvisí s příchodem Rudé armády, se kterou vzhledem k porážce nacistického Německa a jeho

bezpodmínečné kapitulaci nakonec Volkssturm nesvedl žádný větší boj. Namísto toho nastal čas zúčtování, kdy členstvo dřívější organizace SA buď čelilo obvinění z válečných zločinů před československými Mimořádnými lidovými soudy, nebo bylo v častějších případech dříve odsunuto s ostatním německým obyvatelstvem „domů do říše“.

Právě poválečný osud bývalých SA-Mannů – jejich odsun či případné odsouzení a především pak možnost další aktivity v krajanských organizacích typu Witikobund nebo Sudetoněmecké krajanské sdružení, lze pojmout jako další možnost výzkumu. Zajímavým doplněním tématu se pak může stát i posouzení činnosti příslušníků SA z hlediska jejich zločinecké aktivity, zaznamenané především v trestních spisech při Mimořádných lidových soudech. Nelze však ani opomenout možnost zpracování problematiky jednotek SA v celé Říšské župě Sudety, nabízející případnému badateli značný potenciál, neboť práce, zabývající se touto organizací komplexně z hlediska celožupního, dosud nevyšla. Možnosti dalších výstupů je tedy možné chápat zejména ve shromáždění všech potřebných materiálů, které jsou dochovány většinou torzovitě v mnoha tuzemských i zahraničních archivech. V budoucnu tak lze doufat alespoň ve zpracování dalších dílčích studií, jež by zdůraznily specifičnost těchto sudetských jednotek oproti říšským.

Prameny a literatura

Prameny

archivní prameny:

Krajská vědecká knihovna Liberec

Sbírka fotografií (nezpracovaný fond)

Státní oblastní archiv Litoměřice

Databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*

fond SA Skupina Sudety

Státní okresní archiv Česká Lípa

fond Archiv města Česká Lípa

Státní okresní archiv Liberec

fond Archiv města Hrádek nad Nisou

fond Archiv města Liberce VI. – správa města Gd

fond SA – Standarta 24/74 a 25/74 Hrádek nad Nisou (nezpracovaný fond)

fond SA – Standarta 94 Liberec

fond SA – Standarta 102 Liberec

fond Domobrana – okresní vedení Liberec

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

fond Sbírka – Osobní spisy příslušníků SA (nezpracovaný fond)

tištěné prameny:

50 Jahre Reitclub Reichenberg 1879-1929: Festschrift, Reichenberg, Reitklub 1929.

Adress-Buch: Branchen- und Firmen-Verzeichnis für den Bezirk Reichenberg, Ruppertsdorf, Oskar Wabersich 1936.

Adressbuch der Gauhauptstadt Reichenberg 1941–1942, Reichenberg, H. Winkler & Co 1942.

Adressbuch und Wohnungs-Anzeiger für die Stadt Gablonz a. N., Gablonz an der Neisse, Emil Böhme 1939.

Ausbildungsrichtlinien der SA-Gruppen Sudeten: Ausbildungsjahr 1940, [s. n. 1940].

Das Braune Heer: 100 Bilddokumente: Leben, Kampf und Sieg der SA und SS, Berlin, „Zeitgeschichte“ 1932.

Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland mit ausführlichem Ortsverzeichnis (Dritter Teil des Buches), Teplitz-Schönau, Wächter 1940.

Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland. Jg 2, 1941: Mit ausführlichem Ortsverzeichnis, Teplitz-Schönau, Wächter 1941.

Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937.

KILLINGER, Manfred: *Die SA in Wort und Bild*, Leipzig, K. Kittler Verlag 1933.

KUMPRECHT, Karel. *Malý Unikum v jednom svazku: česko-německý a německo-český slovník*, Praha, A. Neubert 1940, 428 s.

Kurorte, Heilanstalten, Sommerfrischen in der Č. S. R., Aussig, Selbstverlag 1934.

LUG, Viktor, *Reichenberg*, Reichenberg, [Verlag der Lehrervereine des Bezirkes und des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Iser-Gaues 1940].

MAY, Franz: *Die Sturmabteilung des Führers*, in: *Sudetenland im Reich: Ein Querschnitt durch die Aufbauarbeit und Leistung des Reichsgaues Sudetenland*, Reichenberg, Franz Kraus 1943.

Organisationsbuch der NSDAP, München, Zentralverlag der NSDAP 1943.

SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1942, Reichenberg, SA-Gruppe Sudeten [1942].

SA-Gruppe Sudeten: Dienst im Jahre 1943, [s. n. 1943].

So kam es!: Ein Bildbericht vom Kampf um Deutschland 1918–1934, Berlin-Tempelhof, H. A. Braun & Co. 1935.

Sudeten SA in Polen: Ein Bildbericht vom Einsatz sudetendeutscher SA-Männer im polnischen Feldzug, Karlsbad, Adam Kraft 1940.

Tschechisch-deutsches Wörterbuch von Fachausdrücken aus dem Gebiete der öffentlichen Verwaltung. Prag, Druckerei des Ministeriums des Innern 1940.

periodický tisk:

Die Zeit, ročník 4–11.

Friedländer Zeitung, ročník 44–48.

Gablonzer Tagblatt, ročník 48–55.

Reichenberger Tagesbote, ročník 10–16.

Reichenberger Zeitung, ročník: 79.

Stráž severu, ročník: 1–2.

Věstník Českého národního výboru v Liberci, ročník 1.

Zeitsspiegel, ročník 3.

Literatura

tištěné monografie:

ARBURG von, Adrian – DVOŘÁK, Tomáš – KOVAŘÍK, David, et al.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno, Matice Moravská 2010, ISBN 978-80-86488-70-7.

ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 1*, Středokluky, Zdeněk Susa 2010, ISBN 978-80-86057-67-5.

ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 2, Sv. 1*, Středokluky, Zdeněk Susa 2011, ISBN 978-80-86057-71-2.

ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 2, Sv. 2*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2009; ISBN 978-80-86057-71-2.

ARBURG von, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl 2, Sv. 3*, Středokluky, Zdeněk Susa 2010, ISBN 978-80-86057-68-2.

BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Partie hnědých pěšáků*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1976.

BIMAN, Stanislav – CÍLEK, Roman: *Poslední mrtví, první živí*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1989, ISBN 80-7047-002-X.

BIMAN, Stanislav – MALÍŘ, Jaroslav: *Kariéra učitele tělocviku*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1983.

BORÁK, Mečislav: *Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu. Židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945–1948*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2002, ISBN 80-86224-35-X.

BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha, Argo 2012, ISBN 978-80-257-0605-3.

BURIAN, Michal: *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*, Praha, Karolinum 2012, ISBN 978-80-246-2217-0.

CÍLEK, Roman: *Rázny nástup katů*, Řitka, ČAS 2017, ISBN 978-80-7475-184-4.

EVANS, Richard J.: *Třetí říše u moci*, Praha, Beta-Dobrovský 2009, ISBN 978-80-7306-323-8.

FISCHER, Conan: *Stormtroopers. A Social, Economic and Ideological Analysis, 1929–1935*, London, Allen & Unwin 1983, ISBN 9780049430280.

GALLO, Max: *Noc dlouhých nožů*, Praha, Mladá fronta 1986.

GEBEL, Ralf: *„Domů do říše“: Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938–1945)*, Praha, Argo 2018, ISBN 978-80-257-2468-2.

GEBEL, Ralf: *Heim ins Reich!: Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938–1945)*, München, Oldenbourg 1999, ISBN 3-486-56391-2.

GRANT, Thomas D.: *Stormtroopers and crisis in the Nazi movement: activism, ideology and dissolution*, London, Routledge 2004, ISBN 0-415-19602-7.

HANCOCK, Eleanor: *Ernst Röhm: Hitler's SA chief of Staff*, New York, Palgrave Macmillan 2008, ISBN 978-0-230-60402-5.

CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: *Česká Beseda: krajanské sdružení rodáků a přátel Liberecka: 150 let činnosti pro český národ a Liberec*, Liberec, Roman Karpaš 2013, ISBN 978-80-87100-22-6.

JAMIN, Mathilde: *Zwischen den Klassen. Zur Sozialstruktur der SA-Führerschaft*, Wuppertal, Peter Hammer 1984, ISBN 9783872942326.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl II.: Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha, Libri 2002, ISBN 80-7277-031-4.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl III.: O přežití a o život (1936–1938)*, Praha, Libri 2003, ISBN 80-7277-119-1.

KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

KELLER-GIGER, Susanne: *Karl Kostka*, Praha, Agentura Pankrác 2018, ISBN 978-80-86781-36-5.

KOČOVÁ, Kateřina: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta – katedra historie 2001, ISBN 80-7044-326-X.

KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk (edd.): *Historie okupovaného pohraničí*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 1998–2006, ISSN 1212-3439.

KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk, et al.: *„Sudety“ pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem, Albis International 2002, ISBN 80-86067-66-1.

KURAL, Václav – VAŠEK, František: *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*, Praha, Academia 2008, ISBN 978-80-200-1657-7.

KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství*, Praha, Nakladatelství R 1993, ISBN 80-901431-3-X.

KVAČEK, Robert – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938*, Praha, Polák Jaroslav – POLART 2011, ISBN 978-80-87286-11-1.

LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS. Díl druhý*, Praha, Codyprint 2007, ISBN 978-80-902964-8-0.

LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS. Díl první*, Praha, Codyprint 2006, ISBN 80-902964-7-5.

LEPAGE, Jean-Denis: *Hitler's stormtroopers: the SA, the Nazis' brownshirts 1922–1945*, S. Yorkshire, Frontline Books 2016, ISBN 978-1-84832-427-5.

LHOTOVÁ, Markéta (ed.): *Likvidace židovských organizací na českém pohraničním území připojeném v říjnu 1938 k nacistickému Německu*, Liberec, Severočeské muzeum v Liberci ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze 2015, ISBN 978-80-87266-19-9.

LHOTOVÁ, Markéta: *Synagogy v plamenech. Křišťálová noc 1938 v českém pohraničí*, Liberec, Severočeské muzeum 2013, ISBN 978-80-87266-14-4.

LONGERICH, Peter: *Die braunen Bataillone. Geschichte der SA*, München, C. H. Beck 1989, ISBN 9783406336249.

- MAREK, Jindřich: *Hraničářská kalvárie*, Cheb, Svět křídel 2004, ISBN 80-86808-10-6.
- MAREK, Jindřich: *Uloupená hranice: nefilmoví hrdinové Krušných hor v dramatickém roce 1938*, Cheb, Svět křídel 2018, ISBN 978-80-7573-044-2.
- MELANOVÁ, Miloslava, et al.: *Liberec*, Praha, NLN 2017, ISBN 978-80-7422-484-3.
- OLIVOVÁ Věra: *Zápas o Československo*, Praha, Společnost Edvarda Beneše 1996, ISBN 80-901733-7-3.
- OSTERLOH, Jörg: *Nacionálněsocialistické pronásledování židů v Říšské župě Sudetech v letech 1938–1945*, Praha, Argo 2010, ISBN 978-80-257-0213-0.
- OSTERLOH, Jörg: *Nationasozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938–1945*, München, Oldenbourg 2006, ISBN 3-486-57980-0.
- OTTE, Anton - KŘÍŽEK, Petr (edd.): *Židé v Sudetech*, Praha, Česká křesťanská akademie 2000, ISBN 80-85795-35-3.
- RÖHR, Werner: *September 1938: die Sudetendeutsche Partei und ihr Freikorps*, Berlin, Organon 2008, ISBN 978-3-931034-06-1.
- SEMENOV, Konstantin: *SA - šturmovye otrjady NSDAP*, Moskva, Jauza 2006, ISBN 5-87849-204-0.
- SCHIRER, William L.: *Vzestup a pád Třetí říše*, Brno, L. Marek 2004, ISBN 80-86263-51-7.
- STEJSKAL, Libor – STEJSKAL, Jan: *Drama '38 : opevnění, Češi a Němci, mobilizace na Liberecku v roce 1938*, Liberec, Knihy 555, ISBN 80-86660-02-8.
- VESELÝ, Martin: *Do krytu! Protiletecká ochrana v severozápadní části sudetské župy (1939–1945)*, Ústí nad Labem, Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně 2008, ISBN 978-80-7414-000-6.
- VESELÝ, Martin: *Sudetská župa jako protiletecký kryt Říše? (1939–1945)*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2011, ISBN 978-80-7414-383-0.
- WERNER, Andreas: *SA und NSDAP. SA: „Wehrverband“, „Parteitruppe“ oder „Revolutionsarmee“*. *Studien zur Geschichte der SA und der NSDAP 1920–1933*, Erlangen-Nürnberg, Holz 1965.

ZIMMERMAN, Volker: *Die Sudetendeutschen im NS-Staat*, Essen, Klartext 1999, ISBN 3-88474-770-3.

ZIMMERMAN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, Praha, Prostor 2001, ISBN 80-7260-055-9.

odborné studie:

BRANDES, Detlef: Liberec v krizovém roce 1938, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2006, ISSN 1213-5097.

CABADAJ, Josef: SA v Úpici, in: *Rodným krajem: vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků*, roč. 23, 2013, č. 47, ISSN 1210-6135.

GÖRNER, Josef: Německá terminologie z doby nacistické okupace, in: *Sborník archivních prací*, roč. 15, 1965, č. 1, ISSN 0036-5246.

HOLUB, Ota: Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění státní hranice ČSR v letech 1936–1938, in: *Historie a vojenství*, roč. 40, 1991, č. 3, ISSN 0018-2583.

JELÉN, Jiří: SA-Standarte 35, Mies. (K diplomatickému rozboru strojopisného textu.), in: *Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie*, Plzeň, Západočeské muzeum 1993, ISBN 80-85125-64-1.

KOCOUREK, Lubomír: Nacistické organizace v Říšské župě Sudety, in: *Historie okupovaného pohraničí 12*, Ústí nad Labem, Albis International 2006, ISBN 80-86971-17-1.

KOČOVÁ, Kateřina: Mimořádný lidový soud v Liberci v roce 1948, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2004, ISSN 1213-5097.

KRUSZEWSKI, Tomasz: Sądownictwo partyjne wobec członków SA na Śląsku, in: *Studia nad faszyzmem i zbrodniami hitlerowskimi*, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2002, ISSN 0137-1126.

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – ŠTOPPEROVÁ, Lenka: Oblastní sběrné středisko v Liberci a odsun Němců, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2009, ISSN 1213-5097.

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Němci v Liberci po druhé světové válce, in: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno, Matice Moravská 2010, ISBN 978-80-86488-70-7.

PIVCOVÁ, Zuzana: Sudetendeutsches Freikorps, in: *Historie a vojenství*, roč. 60, 2011, č. 2, ISSN 0018-2583.

PLACHÝ, Jiří: Z archivu liberecké státní policie: předvolební kampaň Sudetoněmecké strany v květnu 1938, in: *Paměť a dějiny*, roč. 12, 2018, č. 1, ISSN 1802-8241.

PLAVEC, Michal: Letecké operace Rudé armády na Liberecku 8. a 9. května 1945 ve světle ruských dokumentů, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, roč. 14, 2013, č. 2, ISSN 1213-5097.

ŘEHÁČEK, Karel: NSDAP v Karlových Varech, její struktura a někteří její představitelé v letech 1938–1945, in: *Historie okupovaného pohraničí 7, Ústí nad Labem*, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2003, ISBN 80-7044-459-2.

SAUER, Wolfgang: Die Mobilmachung der Gewalt, in: *Die nationalsozialistische Machtergreifung. Studien zur Errichtung des totalitären Herrschaftssystems in Deutschland 1933/34*, Opladen, Westdeucher Verlag 1960.

SEIFERT, Otto: Die SA als Instrument der faschistischen Diktatur bei der ideologischen, politischen und militärischen Vorbereitung des zweiten Weltkrieges, in: *Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg*, Berlin, Rütten & Loening 1961.

SLÁDEK, Oldřich: Plán ARLZ a jeho vliv na dochovanost archiválií z období nacistické okupace Československa, in: *Sborník archivních prací*, roč. 28, 1978, č. 2, ISSN 0036-5246.

VAJSKEBR, Jan: „Práci je třeba umět předávat“. Rozhovor se Stanislavem Bimanem, in: *Paměť a dějiny*, roč. 11, 2007, č. 2, ISSN 1802-8241.

ZUMR, Jan: Himmlerova elita v Sudetech, in: *Paměť a dějiny*, roč. 11, 2017, č. 2, ISSN 1802-8241.

kvalifikační práce:

ZOUPLOVÁ, Eva: *Muži SA*, Praha, 2009, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta, vedoucí práce Alena Míšková.

Elektronické zdroje

BIMAN, Stanislav, et al. (edd.): *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A–Z [CD]*, Litoměřice, Státní oblastní archiv v Litoměřicích 2008, ISBN 978-80-254-3039-2.

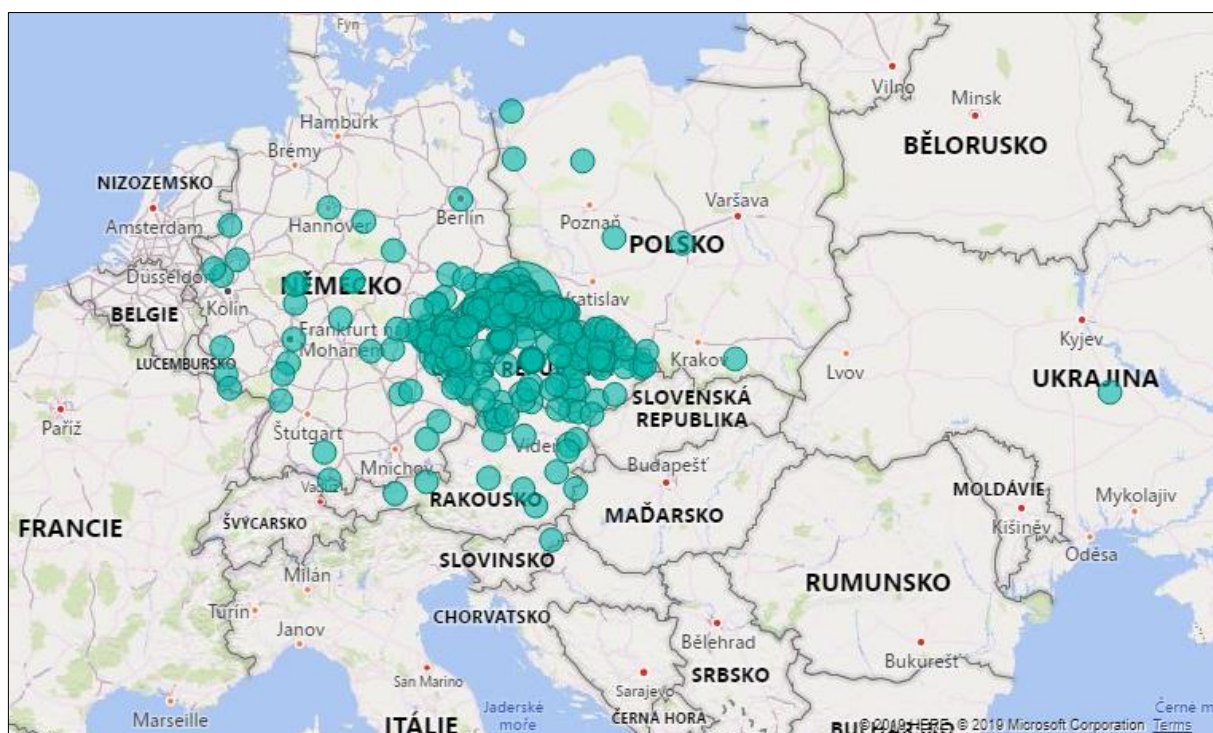
MARUSHKA. Geografický informační systém [online]. [vid 20. 3. 2019]. Dostupné z: <http://marushkapub.liberec.cz>.

Seznam příloh

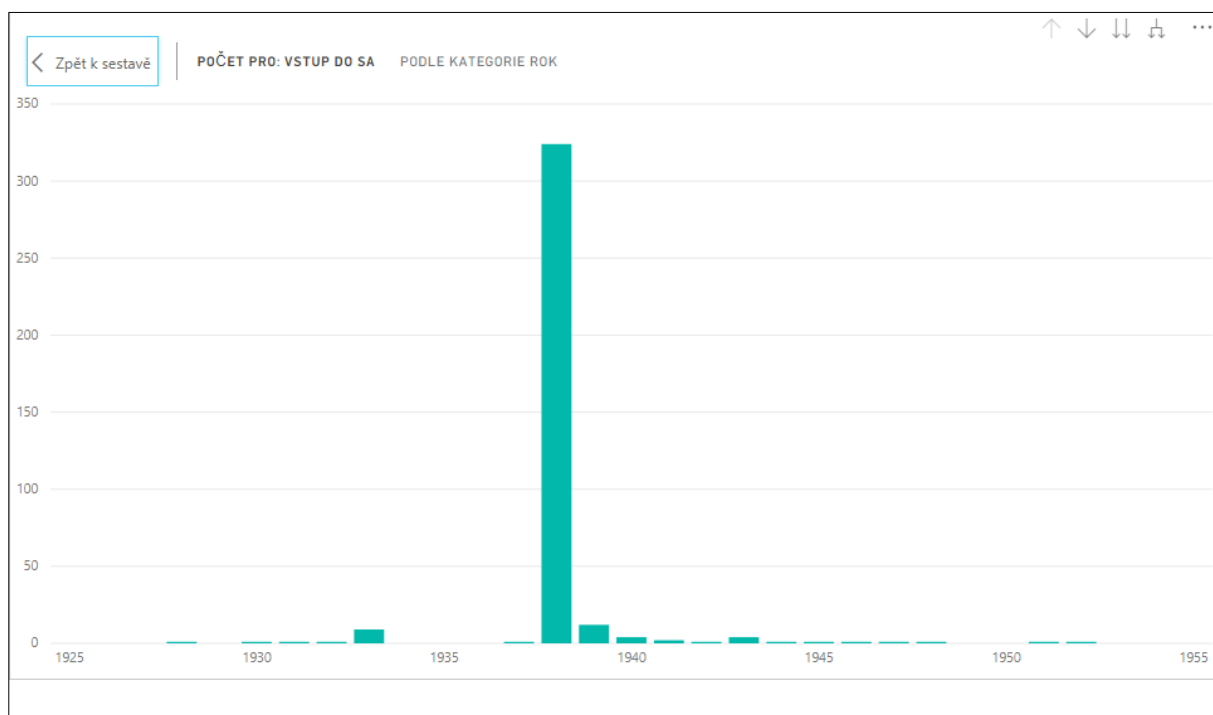
Příloha č. 1	Vizualizace: místa narození členů 94. a 102. standarty v Liberci.
Příloha č. 2	Vizualizace: vstup členů do jednotek úderných oddílů dle data.
Příloha č. 3	Vizualizace: vstup členstva do SA dle věku.
Příloha č. 4	Vizualizace: vstup členstva do SA dle věku a konkrétní jednotky.
Příloha č. 5	Vizualizace: podíl hodnotí členstva 94. a 102. standarty v Liberci.
Příloha č. 6	Vizualizace: odchod členstva do armády podle jednotlivých let.
Příloha č. 7	Vizualizace: zaznamenaný počet členstva padlého na frontě.
Příloha č. 8	Fotodokumentace: výcvik jednotek SA v Liberci, 12. listopad 1938.
Příloha č. 9	Fotodokumentace: výcvik jednotek SA v Liberci, 12. listopad 1938.
Příloha č. 10	Fotodokumentace: výcvik jednotek SA v Liberci, 12. listopad 1938.
Příloha č. 11	Fotodokumentace: agitační vůz pro doplňovací volby, prosinec 1938.
Příloha č. 12	Fotodokumentace: jednotky SA-Gruppe Sudeten v Polsku.
Příloha č. 13	Fotodokumentace: člen SA v Polsku.
Příloha č. 14	Fotodokumentace: Gruppenführer SA Franz May a Konrad Henlein.
Příloha č. 15	Fotodokumentace: přísaha Wehrmannschaftu, 26. listopadu 1939.
Příloha č. 16	Fotodokumentace: cvičení jednotek SA-Gruppe Sudeten.
Příloha č. 17	Fotodokumentace: cvičení jednotek SA-Gruppe Sudeten.
Příloha č. 18	Fotodokumentace: cvičení jednotek SA-Gruppe Sudeten.
Příloha č. 19	Fotodokumentace: cvičení jednotek SA-Gruppe Sudeten.
Příloha č. 20	Fotodokumentace: jednotky SA při plaveckém výcviku.
Příloha č. 21	Fotodokumentace: příslušníci SA při žních.

Příloha č. 22	Fotodokumentace: nastoupené jednotky SA v Liberci.
Příloha č. 23	Fotodokumentace: čestná stráž, červen 1940.
Příloha č. 24	Fotodokumentace: vážení toren před pochodem.
Příloha č. 25	Fotodokumentace: Gruppenführer SA Franz May odjíždějící na frontu.
Příloha č. 26	Fotodokumentace: starosta Rohn vybírá na zimní pomoc.
Příloha č. 27	Fotodokumentace: sál Domu SA před vánoční oslavou, prosinec 1942.
Příloha č. 28	Fotodokumentace: sál Domu SA, říjen 1941.
Příloha č. 29	Fotodokumentace: sál Domu SA, duben 1942.
Příloha č. 30	Fotodokumentace: přísaha jednotek Volkssturmu, 12. listopad 1944.
Příloha č. 31	Fotodokumentace: přísaha jednotek Volkssturmu, 12. listopad 1944.
Příloha č. 32	Fotodokumentace: přísaha jednotek Volkssturmu, 12. listopad 1944.
Příloha č. 33	Fotodokumentace: pochod jednotek Volkssturmu, 12. listopad 1944.

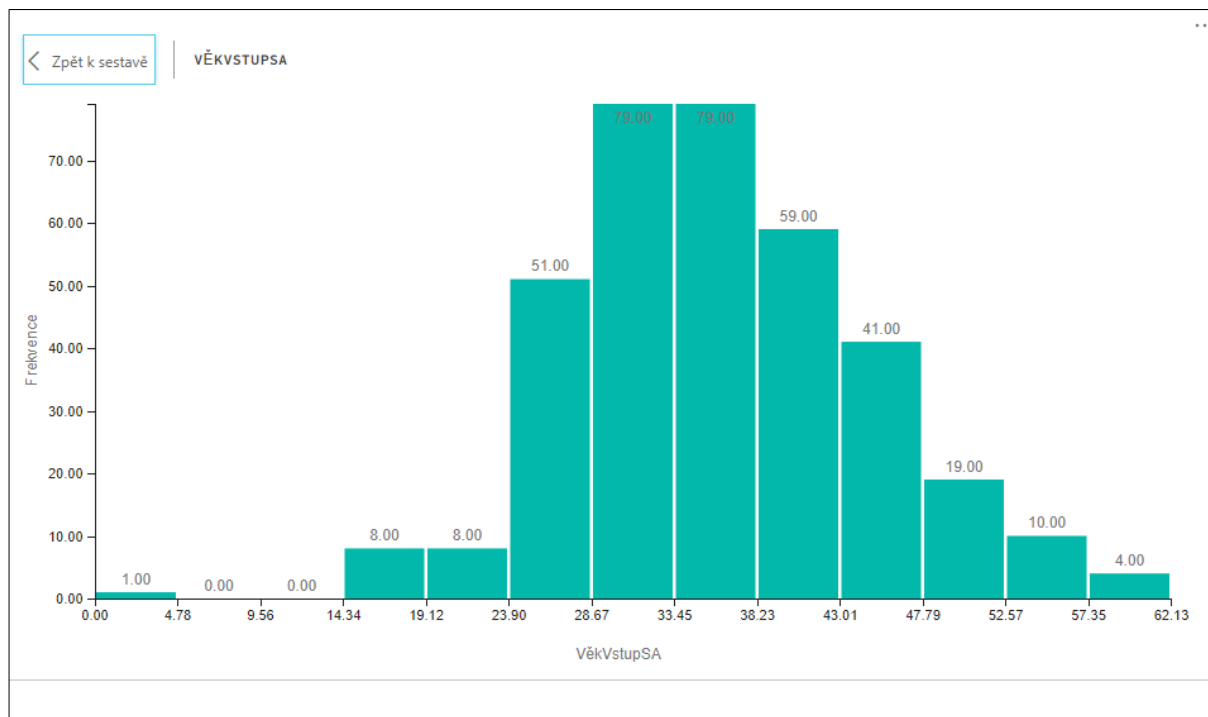
Příloha č. 1. Zobrazení míst narození jednotlivých členů 94. a 102. standarty v Liberci.

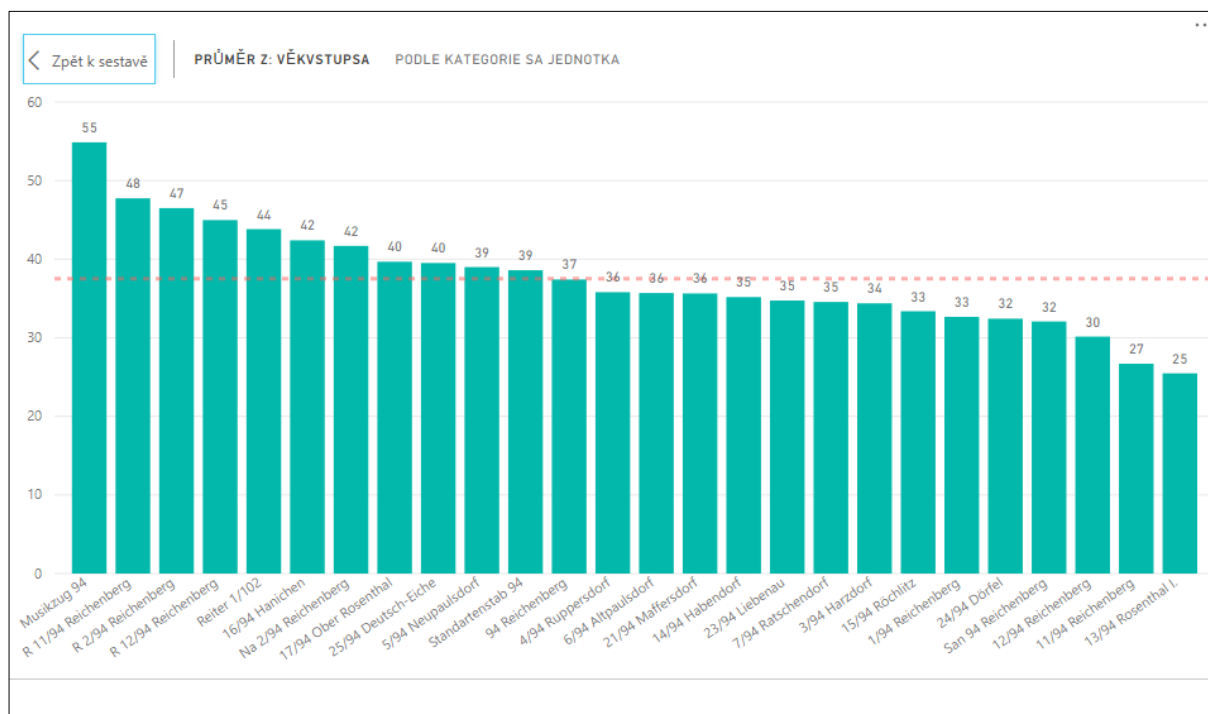
Příloha č. 2 Vstup členů do jednotek úderných oddílů dle data.

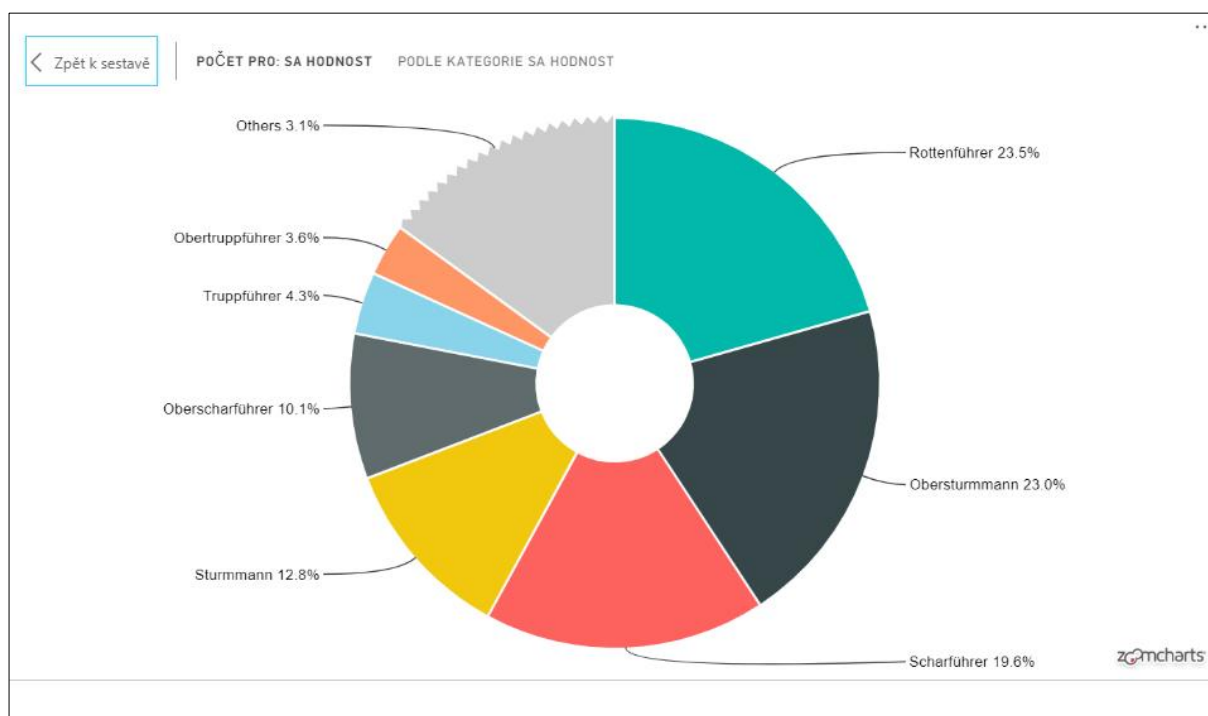
Příloha č. 3 Vstup členstva do jednotek SA dle věku.

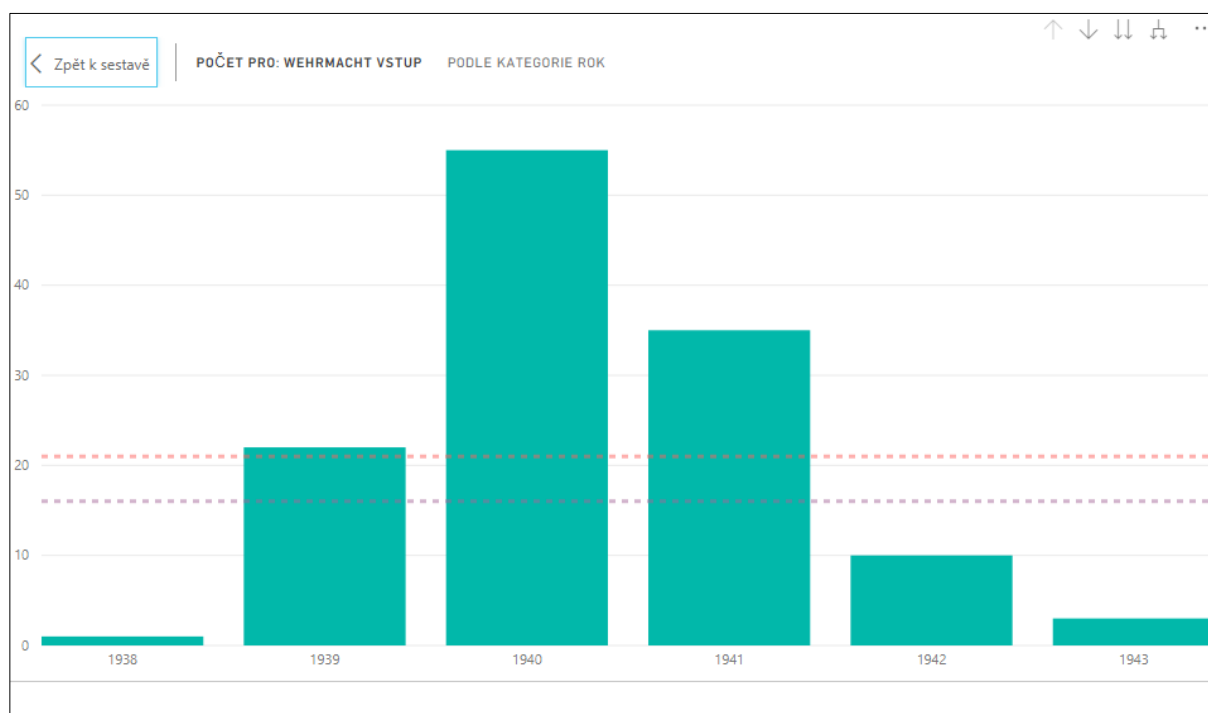
Příloha č. 4 Vstup členstva do SA dle věku a konkrétní jednotky.

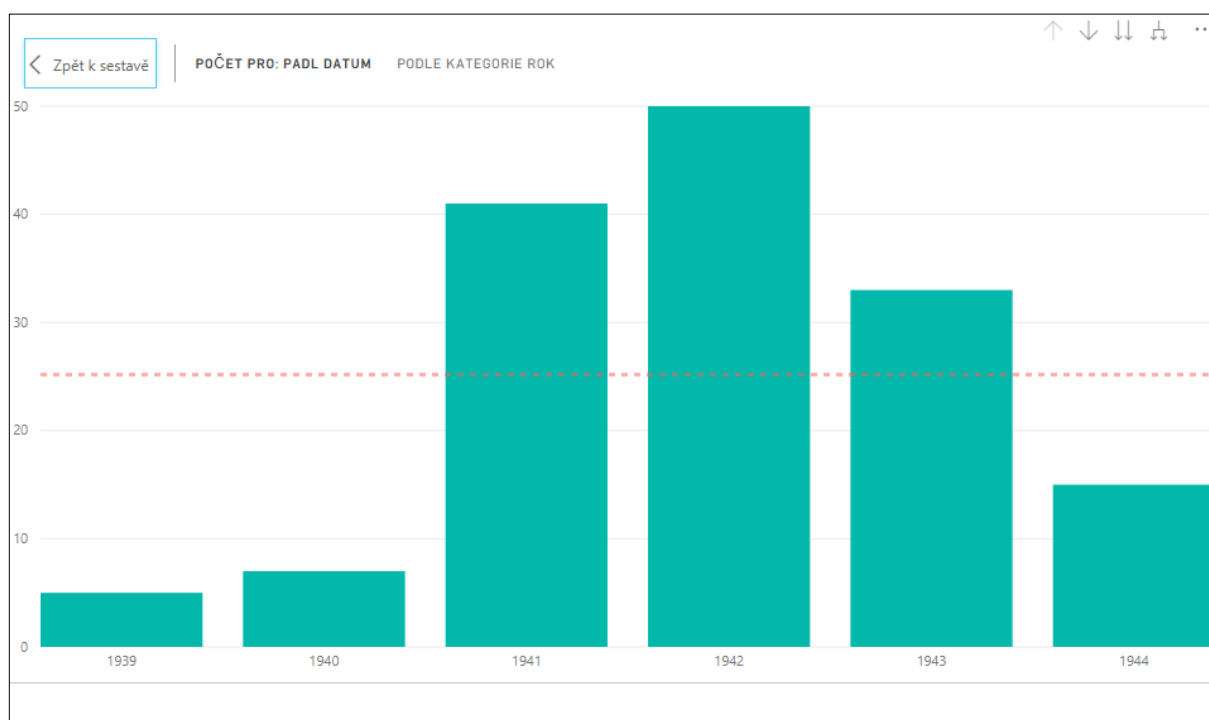
Příloha č. 5 Podíl hodnotí členstva 94. a 102. standarty v Liberci.

Příloha č. 6 Odchod členstva do armády podle jednotlivých let.

Příloha č. 7 Zaznamenaný počet členstva padlého na frontě.

Příloha č. 8. Výcvik ne zcela ještě vyzbrojených jednotek SA v Liberci, 12. listopad 1938.⁴⁰⁶

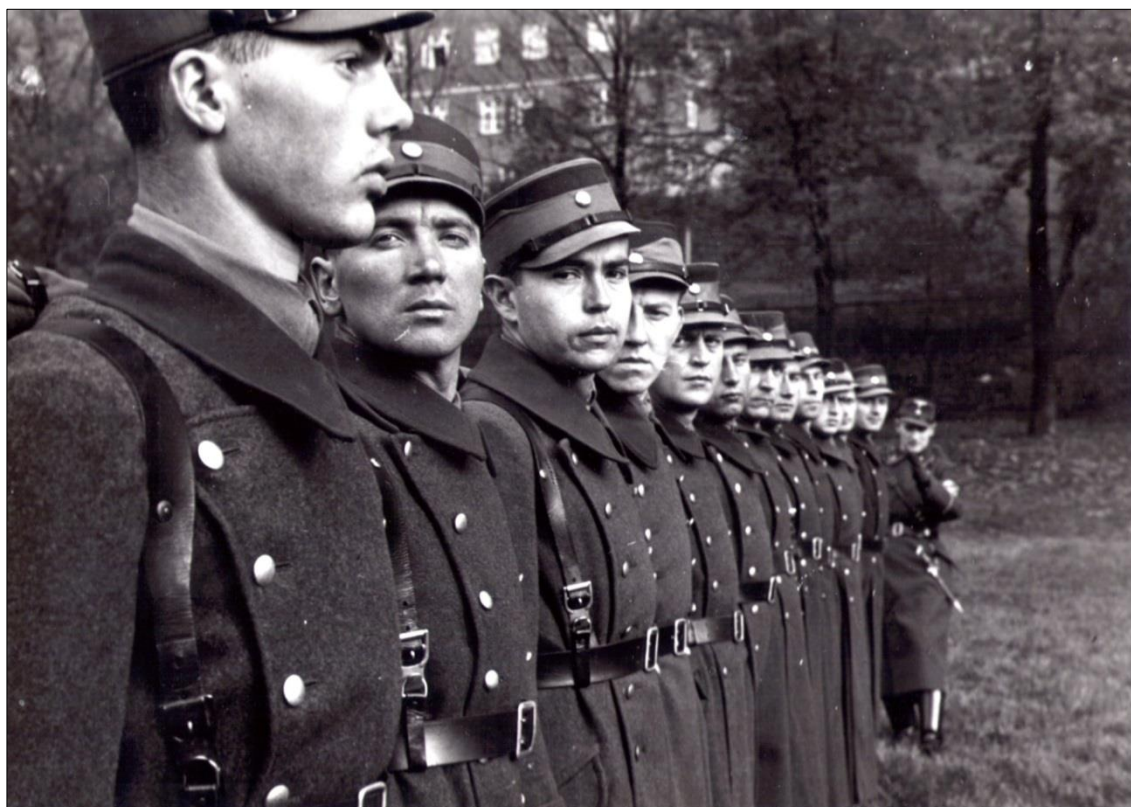

⁴⁰⁶ Veškeré v přílohách uvedené fotografie pocházejí z Krajské vědecké knihovny v Liberci, Sběrka fotografií.

Příloha č. 9 Výcvik jednotek SA v Liberci, 12. listopad 1938. V popředí Konrád Henlein, Gruppenführer SA Franz May a velitel standarty 108 Drážďany Standartenführer Fritz Fückert.

Příloha č. 10 Výcvik jednotek SA v Liberci, 12. listopadu 1938.

Příloha č. 11 Agitační vůz pro prosincové doplňovací volby 1938.

Příloha č. 12 Částečně uniformované jednotky SA-Gruppe Sudeten v Polsku.

Příloha č. 13 Člen SA v Polsku. Spodní část uniformy tvoří čs. výstroj včetně přesky.

Příloha č. 14 Gruppenführer SA Franz May ve společnosti Konráda Henleina.

Příloha č. 15 Přísaha Wehrmannschaftu na libereckém výstavišti, 26. listopad 1939.

Příloha č. 16 Cvičení jednotek SA-Gruppe Sudeten.

Příloha č. 17 Cvičení jednotek SA-Gruppe Sudeten.

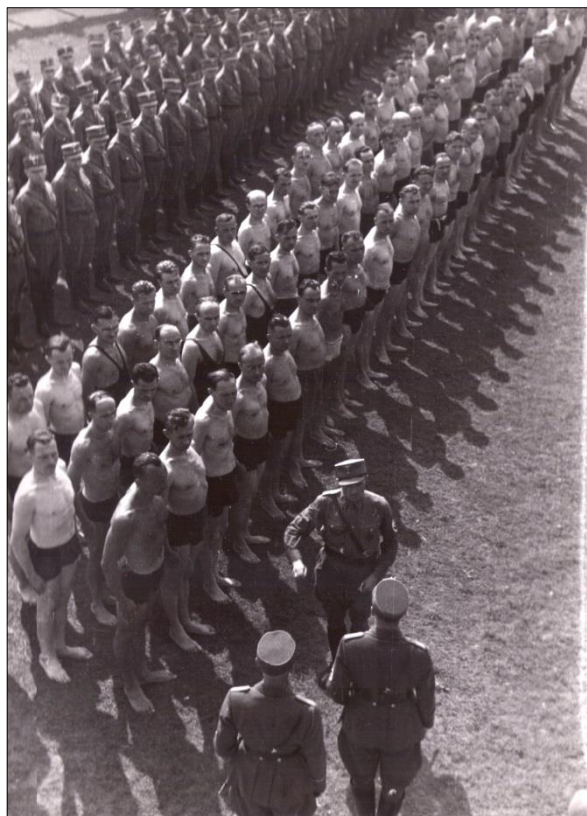
Příloha č. 18 Výcvik jednotek SA standarty 130 Lanškroun, srpen 1943, Rokytnice v Orlických Horách.

Příloha č. 19 Výcvik jednotek SA standarty 130 Lanškroun, srpen 1943, Rokytnice v Orlických Horách.

Příloha č. 20 SA-Manni při plaveckém výcviku.

Příloha č. 21 Příslušníci SA při žních.

Příloha č. 22 Nastoupené jednotky úderných oddílů před libereckým hlavním vlakovým nádražím.

Příloha č. 23 Čestná stráž u vlajek Sturmů při branných závodech 94. standardy v Liberci
8. a 9. června 1940, na fotografii příslušník Sturmu 15/94 Rochlice.

Příloha č. 24 Vážení toren před pochodem.

Příloha č. 25 Gruppenführer SA Franz May.

Příloha č. 26 Liberecký starosta Eduard Rohn vybírá na zimní pomoc.

Příloha č. 27 Slavnostní sál Domu SA připravený na vánoční večírek, 1942.

Příloha č. 28 Předávání ceny kultury z rukou Konrada Henleina v Domě SA, říjen 1941.

Příloha č. 29 Proslov univerzitního profesora Dr. Srbika v Domě SA, duben 1942.

Příloha č. 30 Přísaha jednotek Volkssturmu v Liberci, 12. listopad 1944.

Příloha č. 31 Přísaha jednotek Volkssturmu v Liberci, 12. listopad 1944.

Příloha č. 32 Přísaha jednotek Volkssturmu v Liberci, 12. listopad 1944.

Příloha č. 33 Pochod jednotek Volkssturmu po dnešní Husově ulici, 12. listopad 1944.

